

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MİMARLIK ANA BİLİM DALI
RESTORASYON-YENİLEME VE KORUMA YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**EYÜP TEKKELERİNİN MEVCUT DURUMUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ VE SERTARİKZADE TEKKESİ
İÇİN RESTORASYON ÖNERİSİ**

Ayşegül ATABEY

DANIŞMAN : Yrd. Doç. Dr. Z.Hale TOKAY

İSTANBUL-EKİM 2007

Ayşegül ATABEY tarafından hazırlanan “Eyüp Tekkelerinin Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi ve Sertarikzade Tekkesi İçin Restorasyon Önerisi” adlı araştırmanın Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY

Z. Hale Tokay

Bu çalışma, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon-Yenileme Koruma Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Z. Hale TOKAY (M.S.G.S.Ü.)

Z. Hale Tokay

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nadide SEÇKİN (Y.T.Ü.)

Nadide

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Tülay ÇOBANCAOĞLU (M.S.G.S.Ü.)

Tülay Çobancıoğlu

EYÜP TEKKELERİNİN MEVCUT DURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SERTARİKZADE TEKKESİ İÇİN RESTORASYON ÖNERİSİ

Ayşegül ATABEY

Bu tezin konusu, günümüze kısmen de olsa ulaşabilmiş 28 tekkenin tarihsel ve mimari gelişimi ile bugünkü durumlarının incelenmesidir. İncelenen tekkelerden, oldukça harap durumda olan Sertarikzade Tekkesi için bir öneri geliştirilmiştir. Tekkenin tevhidhane-türbe yapısının duvarları kalmış, bitişiğindeki selamlığın büyük kısmı yok olmuştur.

Tekkelerin geçirdiği süreçlerin anlatıldığı ve Sertarikzade Tekkesi örneğinin detaylı olarak incelendiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

I. Bölümde tekke tanımı yapılmış, tekke yapılarının fonksiyonları, mekan kurgusu ve işleyişine kısaca değinilmiştir.

II. Bölümde Eyüp ilçesinin tarihsel gelişimi, dini yapılarla semtin gelişimi arasındaki paralellik incelenmiş, Eyüp'te kurulmuş olan tekkelerin tarihsel ve mimari olarak geçirdiği aşamalar ve de bugünkü durumları anlatılmıştır.

III. Bölümde Sertarikzade Tekkesi'nin genel tanımı yapılarak tekkeyi oluşturan birimler ve günümüzdeki durumu incelenmiştir. Yapının yok olan kısımlarını tamamlayabilmek amacıyla, yazılı ve görsel belgelerin ışığında Sertarikzade Tekkesi için restitüsyon önerisi hazırlanmıştır. Sertarikzade Tekkesi'nin yeniden ihyası için mevcut hasarların giderilmesi ve kayıp bölümlerin tamamlanmasına yönelik müdahaleler için bir öneri geliştirilmiştir. Yapının restitüsyon önerisine uygun olarak restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Sonuç bölümünde “Sertarikzade Tekkesi” örneğinde Eyüp tekkelerinin bugünkü durumuna ve korunamama sebeplerine değinilmiştir.

EVALUATION OF THE CURRENT STATE OF DERVISH LODGES IN EYÜP AND A RESTORATION PROPOSAL FOR SERTARİKZADE DERVISH LODGE

Ayşegül ATABEY

This thesis analyzes the historical and architectural development, and the current status of the 28 lodges in Eyüp that could exist partially up until now. It also covers an approach for restoring Sertarikzade Lodge, which is in ruins now. The walls of the shrine and the mausoleum still exist, while the sheikh house next to it has very little left.

This work is composed of five sections that cover various phases of the lodges and the detailed case for the analysis of Sertarikzade Lodge.

The functions of the lodge buildings, site setup and operation is briefly covered in the Ist Section.

The comparative analysis of historical development of Eyüp and the development of divine buildings in the district is covered in the IInd Section. And this section addresses The current status and the historical and architectural changes of the existent and non-existent lodges.

IIIth Section addresses A restitution project has been prepared for Sertarikzade Lodge in order to complete the missing parts of the building, with the help of written and visual references. A restoration project is prepared, and various methods for improving the damaged and missing parts are proposed for re-establishment of Sertarikzade Lodge.

In the Final Section, Sertarikzade Lodge is taken as a case to assess the current status of the lodges and the reasons for not being able to protect the lodges from deterioration.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
SUMMARY.....	VI
ÇİZİM LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
HARİTA LİSTESİ.....	IX
TABLO LİSTESİ.....	IX
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	X
YAZIŞMA LİSTESİ.....	XI

GİRİŞ

1.Çalışmanın Amacı.....	1
2. ÇalışmanınYöntemi ve Kapsamı.....	1

1. BÖLÜM: TEKKELERİN KURULUŞU, NİTELİKLERİ VE MEKAN KURGUSU

1.1 Tekke Tanımı.....	3
1.2 Tarikatların Yayılma Süreci Ve Tekkeler.....	4
1.3 Tekkelerde Mekan Kurgusu.....	6
1.3.1 İbadetle İlgili Birimler (Tevhidhane-türbe)	8
1.3.2 Yaşam birimleri (Harem ve Selamlık).....	10
1.3.3 Servis Mekanları ve Diğer Birimler	11
1.4 İstanbul'da Tekkeler.....	12
1.BÖLÜM SONUCU.....	14

2 .BÖLÜM: EYÜP'ÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE BU SÜREÇ İÇERİSİNDE TEKKE YAPILARI

2.1 Eyüp'ün Tarihsel Gelişimi	
2.1.1 Bizans Dönemi'nde Eyüp	15
2.1.2 XV. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Sementin Gelişimi.....	15
2.1.3 Günümüzde Eyüp	20
2.1.4 Eyüp Mahalleleri ve Tekkeler.....	21
2.1.4.1 İlk Kurulan Tekkeler ve Çevresinde Oluşan Mahalleler.....	22
2.1.4.2 Bugünkü Mahalle Düzenlemesine Göre Mevcut Tekkelerin Dağılımı..	26
2.2 Eyüp Tekkeleri	32
2.2.1 Eyüp Tekkelerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı.....	32

2.2.2	Eyüp Tekkelerinin Günümüzdeki Durumu	
2.2.2.1	Günümüze Ulaşabilmiş Tekkeler.....	36
2.2.2.2	Sadece Arsası veya Haziresi Kalmış Olan Tekkeler.....	82
2.2.2.3	Arsası Bilinmeyen Kayıp Tekkeler	85
2.2.3	Günümüze Ulaşmış Tekkeler Kataloğu ve Değerlendirme Tabloları	87
2.	BÖLÜM SONUCU.....	88
3.	BÖLÜM: SERTARİKZADE TEKKESİ (Sertarik Camcı Tekkesi, Pazar Tekkesi)	
3.1	Yapının Tarihçesi ve Konumu.....	90
3.1.1	Yapının Tarihçesi	90
3.1.2	Yapının Konumu ve Çevresindeki Yapılar.....	95
3.2	Yapının Mimari Özellikleri.....	96
3.2.1	Plan Özellikleri.....	96
3.2.2	Cephe Özellikleri.....	98
3.2.3	Yapım Sistemi Ve Malzeme Özellikleri.....	100
3.3	Yapının Günümüzdeki Durumu Ve Yıpranma Nedenleri.....	102
3.3.1	Yapıdaki Bozulmalar ve Nedenleri	102
3.3.1.1	Strüktürel Bozulmalar.....	104
3.3.1.2	Yapı Elemanlarındaki Bozulmalar.....	105
3.3.1.3	Malzemelerdeki Bozulmalar.....	105
3.4	Eyüp Sertarikzade Tekkesi Restitüsyon Önerisi.....	107
3.4.1	Restitüsyon İçin Yararlanılan Kaynaklar.....	107
3.4.2	Restitüsyon Önerisi	111
3.5	Eyüp Sertarikzade Tekkesi Restorasyon Önerisi.....	115
3.5.1	Restorasyon Öncesi Hazırlık Çalışmaları	115
3.5.2	Niteliksiz Eklerin Kaldırılması	115
3.5.3	Yüzey Temizliği	116
3.5.4	Sağlamlaştırma	116
3.5.5	Bütünleme.....	117
3.5.6	Yeni İşlev Önerisi.....	119
	SONUÇ.....	122

KAYNAKLAR.....	124
SÖZLÜK.....	131
KISALTMALAR.....	135
EKLER	
EK A- ÇİZİMLER.....	136
EK B- HARİTALAR.....	137
EK C-FOTOĞRAFLAR.....	141
EK D-SERTARİKZADE TEKKESİ'NE AİT YAZIŞMA VE KURUL KARARLARI ÖZETLERİ.....	164
EK E- YAPI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	176
EK F-İNCELENEN TEKKELERİN ALFABETİK LİSTESİ.....	177

ÖZET

Eyüp'e ilk olarak VI. yüzyılda, Bizans döneminde yerleşilmeye başlanmıştır. İlk kurulduğu dönemde manastırların ağırlıklı olduğu bölge, İstanbul'un fethi sonrası İslam dini odaklı bir yapılaşmanın geliştiği bir yerleşim haline gelmiştir. Bu tezde incelenen tekke yapıları da semtin gelişiminin önemli bir parçası olmuştur.

Tekke yapılarının bir kısmı cami, medrese gibi farklı işlevlerle kurulmuş, sonradan tekke yapısı olarak kullanılmış, bir kısmı ise kuruluşundan tekkelerin kapatıldığı 1925 tarihine kadar tekke olarak varlığını sürdürmüştür.

Bu tezin konusu, günümüze kısmen de olsa ulaşabilmiş 28 tekkenin tarihsel ve mimari gelişimi ile bugünkü durumlarının incelenmesidir. İncelenen tekkelerden, oldukça harap durumda olan Sertarikzade Tekkesi için bir öneri geliştirilmiştir. Tekkenin tevhidhane-türbe yapısının duvarları kalmış, bitişiğindeki selamlığın büyük kısmı yok olmuştur.

Tekkelerin geçirdiği süreçlerin anlatıldığı ve Sertarikzade Tekkesi örneğinin detaylı olarak incelendiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

I. Bölümde tekke tanımı yapılmış, tekke yapılarının fonksiyonları, mekan kurgusu ve işleyişine kısaca değinilmiştir.

II. Bölümde Eyüp ilçesinin tarihsel gelişimi, dini yapılarla semtin gelişimi arasındaki paralellik incelenmiş, Eyüp'te kurulmuş olan tekkelerin tarihsel ve mimari olarak geçirdiği aşamalar ve de bugünkü durumları anlatılmıştır.

III. Bölümde Sertarikzade Tekkesi'nin genel tanımı yapılarak tekkeyi oluşturan birimler ve günümüzdeki durumu incelenmiştir.

Yapının yok olan kısımlarını tamamlayabilmek amacıyla, yazılı ve görsel belgelerin ışığında Sertarikzade Tekkesi için restitüsyon önerisi hazırlanmıştır.

Sertarikzade Tekkesi'nin yeniden ihyası için mevcut hasarların giderilmesi ve kayıp bölümlerin tamamlanmasına yönelik müdahaleler için bir öneri geliştirilmiştir. Yapının restitüsyon önerisine uygun olarak restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Sonuç bölümünde “Sertarikzade Tekkesi” örneğinde Eyüp tekkelerinin bugünkü durumuna ve korunamama sebeplerine değinilmiştir.

SUMMARY

The first establishments in Eyüp have started in the VIth century in under the Byzantium ruling. It has developed as one of the focal areas for divine buildings since then. Dervish Lodges, which is the subject matter for this thesis, has also helped Eyüp in this aspect.

Some of the dervish lodges were built to serve as a mosque or madrasah, and were later converted to a lodge and some of them has started as lodges and served until they were banned in 1925.

This thesis analyzes the historical and architectural development, and the current status of the 28 lodges in Eyüp that could exist partially up until now. It also covers an approach for restoring Sertarikzade Lodge, which is in ruins now. The walls of the shrine and the mausoleum still exist, while the sheikh house next to it has very little left.

This work is composed of five sections that cover various phases of the lodges and the detailed case for the analysis of Sertarikzade Lodge.

The functions of the lodge buildings, site setup and operation is briefly covered in the Ist Section.

The comparative analysis of historical development of Eyüp and the development of divine buildings in the district is covered in the IInd Section. And this section addresses The current status and the historical and architectural changes of the existent and non-existent lodges

IIIth Section addresses A restitution project has been prepared for Sertarikzade Lodge in order to complete the missing parts of the building, with the help of written and visual references.

A restoration project is prepared, and various methods for improving the damaged and missing parts are proposed for re-establishment of Sertarikzade Lodge.

In the Final Section, Sertarikzade Lodge is taken as a case to assess the current status of the lodges and the reasons for not being able to protect the lodges from deterioration. Methods and actions for restoring or preserving damaged or non-existent lodges is also addressed in this final section.

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim A.3.1 Vaziyet Planı Ve Sokak Silüeti (Rölöve)
- Çizim A.3.2 Plan –Ölçülü (Rölöve)
- Çizim A.3.3 Plan (Rölöve)
- Çizim A.3.4 İlahiciler Sokak Ve Davutağa Caddesi Görünüşleri(Rölöve)
- Çizim A.3.5 Doğu Cephesi Ve A-A Kesiti (Rölöve)
- Çizim A.3.6 B-B Kesiti Ve C-C Kesitleri (Rölöve)
- Çizim A.3.7 Niyaz Penceresi 1/20 Detayları (Rölöve)
- Çizim A.3.8 Zemin Kat Planı (Restitüsyon Projesi)
- Çizim A.3.9 Birinci Kat Planları
- Çizim A.3.10 Zemin Kat Tavan Planı
- Çizim A.3.11 Birinci Kat Tavan Planı
- Çizim A.3.12 A-A Ve B-B Kesitleri
- Çizim A.3.13 Davutağa Caddesi (Batı) Cephesi Ve Doğu Cephesi
- Çizim A.3.14 İlahiciler Sokak (Güney) Cephesi Ve Kuzey Cephesi
- Çizim A.3.15 Niyaz Penceresi Detayları Ve 1-1 2-2 Kesitleri
- Çizim A.3.16 Zemin Kat Planı
- Çizim A.3.17 Birinci Kat Planı
- Çizim A.3.18 Zemin Kat Tefrişi
- Çizim A.3.19 Birinci Kat Tefrişi
- Çizim A.3.20 Zemin Kat Tavan Planı
- Çizim A.3.21 Birinci Kat Tavan Planı
- Çizim A.3.22 A-A Ve B-B Kesitleri
- Çizim A.3.23 Doğu Cephesi Ve Davutağa Caddesi Cephesi (Batı)
- Çizim A.3.24 İlahiciler Sokak Cephesi(Güney) Ve Kuzey Cephesi
- Çizim A.3.25 Çatı Kiriş Planı
- Çizim A.3.26 Çatı Planı
- Çizim A.3.27 1-1 Ve 2-2 Detayları
- Çizim A.3.28 Giriş, Merdiven Ve Türbe Pencere Detayları

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1-Sertarikzade Tekkesi vaziyet planı	95
Şekil 3.2- Bedevi Şeyh Hüseyin Tekkesi Plan Şeması	109
Şekil 3.3-Sofular Tekkesi Tevhidhane Türbe Şeması (M.B.Tanman)	110
Şekil 3.4- Kartal Baba Tekkesi Plan Şeması	111
Şekil 3.5- Restorasyon projesi, zemin kat plan şeması	120
Şekil 3.6-Restorasyon projesi –birinci kat plan şeması	121
Şekil E.3.7- Tevhidhane-türbe plan restitüsyonu (Prof Dr. M. Baha Tanman)	176
Şekil E.3.8-Kazı sonrası Etüp Belediyesi'nin hazırladığı plan rölövesi.....	176

HARİTA LİSTESİ

HARİTA 1.1-20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Özbekler Tekkesi- Cafer Paşa Tekkesi- Afife Hatun Tekkesi- Yahyazade Tekkesi.....	27
HARİTA 1.2 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- CemalizadeTekkesi.....	27
HARİTA 1.3-20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Ümmi Sinan Tekkesi	28
HARİTA 1.4 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- İslambey Tekkesi.....	28
HARİTA 1.5-20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Kaşgari tekkesi- Evlice Baba Tekkesi	29
HARİTA 1.6 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Sivasi Tekkesi Selami Efendi Tekkesi- Baba Haydar Tekkesi- Şeyh Murad Tekkesi	30
HARİTA 1.7 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Sertarikzade Tekkesi konumu Ve Sultan Osman Tekkesi	30
HARİTA 1.8 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Şeyhülislam Tekkesi.....	31
HARİTA 2.1 Eyüp Eski Dokusundaki Mahalleleri Ve Tekkelerin Konumunu Gösteren Harita.....	87
HARİTA B.3.1 Sertarikzade Tekkesi 1959 Tarihli Kadastral Plan (İstanbul II numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi).....	138
HARİTA B.3.2 Sertarikzade Tekkesi Kadastral Plan (Eyüp Belediyesi Arşivi)	139
HARİTA B.3.3 Sertarikzade Tekkesi Arsası -Röperli Kroki.....	140

TABLO LİSTESİ

TABLO-2.2.1 İncelenen Eyüp Tekkelerinin Genel Değerlendirmesi.....	87
TABLO-2.2.2, 2.2.3, 2.2.4.-Bağlı Oldukları Tarikatlara Göre Eyüp Tekkeleri.....	87

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto C.3. 1. Davutağa Caddesi Cephesi (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	141
Foto C.3. 2 . İlahiciler Sokak Cephesi (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	142
Foto C.3. 3 Sertarikzade Tekkesi Niyaz Penceresi (Tevhidhane) 1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	143
Foto C.3. 4 Sertarikzade Tekkesi –Tevhidhane Niyaz Penceresi 1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	144
Foto C.3. 5 Sertarikzade Tekkesi Niyaz Penceresi – 1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	145
Foto C.3. 6 Sertarikzade Tekkesi Türbe Pencereleeri 1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	146
Foto C.3. 7 Sertarikzade Tekkesi İlahiciler Sokak Cephesi 1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	147
Foto C.3. 8 Sertarikzade Tekkesi –Genel Görünüm (Tevhidhane –Türbe) 1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	147
Foto C.3. 9 Sertarikzade Tekkesi Türbe Pencereleeri-1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	148
Foto C.3. 10 Sertarikzade Tekkesi Niyaz Penceresi -1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)	149
Foto C.3. 11 Davutağa Cami-1969	150
Foto C.3. 12 Sertarikzade Tekkesi'nin arsasındaki gecekondular -1969.....	150
Foto C.3. 13 İlahiciler Sokak'tan tevhidhane-türbe.....	151
Foto C.3. 14 -Türbe.....	151
Foto C.3. 15 Tevhidhane Köşesi	152
Foto C.3. 16 Davutağa Caddesi -Niyaz Penceresi.....	152
Foto C.3. 17 Selamlık zemin kat duvarı.....	153
Foto C.3. 18 Türbe –beton sandukalar.....	153
Foto C.3. 19 Türbe içeriden	154
Foto C.3. 20 Hazireden türbenin arkası	154
Foto C.3. 21 Tevhidhane içi -mihrap.....	155
Foto C.3. 22 Niyaz Penceresi	155
Foto C.3. 23 Niyaz penceresi -içeriden.....	156
Foto C.3. 24 Selamlık duvarı-içeriden.....	156
Foto C.3. 25 Türbenin arkası (Çıkmaz sokak)	157
Foto C.3. 26 Türbe duvarı dış köşe-Detay	157
Foto C.3. 27Neogotik-ikiz türbe pencereleeri –içeriden	158
Foto C.3. 28 Tevhidhane –dikme -Detay.....	158
Foto C.3. 29 Türbe Penceresi-Detay.....	159
Foto C.3. 30 Tevhidhane Köşesi- putrel	159
Foto C.3. 31 Hazire içinden –kalan mezar-.....	160
Foto C.3. 32 Giriş taşılığı ve merdiven.....	160
Foto C.3. 33 Hazire içinden mezar ve giriş.....	161
Foto C.3. 34 Tevhidhaneden, selamlık ve giriş taşılığı.....	161
Foto C.3. 35 Tekkenin yanındaki Davutağa Mescidi	162
Foto C.3. 36 Selamlık bitiminde arsayı işgal etmiş olan gecekondular.....	162

YAZIŞMA LİSTESİ

D.3. 1 -Belediye tarafından yapılmış, 23 07 1968 tarihli inşaat izni başvurusu	167
D.3. 2 - Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun Tekke arsasına inşaat izni verilemeyeceğine ve muhafaza edilmesi gerektiğine ilişkin10 01 1969 tarihli kararı .	168
D.3. 3- Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Sertarikzade Tekkesi'nin onarılmasına ilişkin10 01 1969 tarihli talebi	169
D.3. 4 Tekke'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Eyüp Belediyesi'ne tahsisi sonrası, Eyüp Belediyesi'nin 08 10 2004 tarihli kazı izni talebi.....	170
D.3. 5 Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun , Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü denetiminde kazı izni verildiği ve yapı ile ilgili bilgilerin Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne sorulması gerektiğine ilişkin 12 10 200 5 tarihli kararı.....	171
D.3. 6- Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü'nün , arsanın gecekondularla kaplı olan kısmında tekkeye ait temel bulunamadığına ilişkin 17 10 2006 tarihli kazı raporu....	172
D.3. 7- Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun , Tekke ile ilgili bilgi ve belge bulunamadığına ve Eyüp Belediyesi'nden rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin istenmesine ilişkin 07 03 2007 tarihli kararı	175

GİRİŞ

1.Çalışmanın Amacı

Ait oldukları tarikatın inanç ve geleneklerinin yaşandığı tekkeler aynı zamanda buldukları bölgedeki halkın inançları doğrultusunda biraraya gelmesine, haberleşmesine, sosyal ve kültürel düzenin devamlılığına hizmet eden yapılardır. Bu özellikleri ile tarih boyunca kuruldukları bölgelerin önemli birer merkezleri olmuşlardır. Dini yapıların çevresinde yerleşimlerin oluşmasından dolayı bugünkü şehir yapısının da çekirdeğini oluştururlar. Tekkelerin kapatılmasından sonra bu özelliklerini yitiren, çoğu harap olan bu yapıların ihyası, içinde buldukları bölgenin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde işlevlendirilmeleriyle mümkündür. Zamanla değişen yaşam şartları ile işlevlerini yitiren yapıların, kaybolan kullanım sürekliliklerinin de sağlanması gerekmektedir.

İlk yapım tarihi XVIII. yüzyıl ortaları olan ve XIX. yüzyılın son çeyreğinde yeniden inşa edilerek zaman içerisinde çeşitli onarımlar geçiren Sertarikzade Tekkesi, Eyüp'te tekkelerin yoğun olarak bulunduğu Nişanca Mahallesi'nde bulunmaktadır. Tekkelerin kapatılmasından bir süre sonra terkedilen yapı arsası, zaman zaman mesken olarak da kullanılmıştır. Yapı zamanla büyük bölümünü yitirmiş, günümüze tevhidhane türbe duvarlarının bir bölümü, türbeye ait mezarlar ve selamlık kısmına ait duvar ve temel kalıntıları ulaşabilmiştir.

Bu çalışmada günümüze ulaşabilmiş birimleri olan 28 adet Eyüp tekkesinin konumlarının, bozulma süreçlerinin, mevcut durumlarının, değerlendirilmesi ve Sertarikzade Tekkesi örneğinde restitüsyon ve restorasyon önerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. ÇalışmanınYöntemi ve Kapsamı

Öncelikle çalışmanın konusunu oluşturan Sertarikzade Tekkesi'nin ayrıntılı röleveleri hazırlanarak hasar tespitleri yapılmıştır.

Yapının yok olan kısımlarının tamamlanabilmesi için 1945 ve 1969 tarihli Encümen Arşivi fotoğrafları incelenerek, selamlık zemin katı, tevhidhane çatısı ve giriş cephesi tamamlanmıştır. Yapının tevhidhane-türbesinin plan kuruluşu için Prof. Dr. M.Baha

Tanman'ın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü'ndeki "İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri" doktora tezinden ve tekkeye ait plan çiziminden faydalanılmıştır. Yapının kalan iki biriminin, 1937 tarihli hava fotoğraflarına ve 1959 tarihli kadastral plana göre konumu ve sınırlarının bugünkü sınırlarıyla aynı olduğu tesbit edilmiştir. Yapının üzerindeki mevcut izlerden ve Eyüp Belediyesi'nce yapılan kazı çalışması sonucu bulunan temel izlerinden, plan şeması ve üst yapıya dair sonuçlar elde edilebilmiştir. Tüm bu veriler ışığında yapının restitüsyon projesi hazırlanmıştır.

Restitüsyon projesine uygun olarak restorasyon projesi hazırlanmış, yapının sürekliliğinin sağlanması amaçlanarak yeni bir işlev verilmiştir.

Eyüp'te varlığını sürdüren, işlevini devam ettiren, ya da Sertarıkzade Tekkesi gibi işlevini yitirdiği için harap halde olan 28 adet tekke yapısı tespit edilmiştir. Bu tekkelerin kuruldukları dönemden bugüne geçirdikleri süreçler, mimarileri, günümüzdeki kullanımları, mevcut ve kayıp birimleri incelenerek değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM: TEKKELERİN KURULUŞU, NİTELİKLERİ VE MEKAN KURGUSU

1.1 Tekke Tanımı

Aslı “teyke” olan, Farsça “dayanmak, dayanılan yer” anlamına gelen sözcükten türetilen bu terim Türkçe’de “tekke” olarak yerleşmiştir. ¹Tekke, çoğunlukla bir tarikat adına açılan, o tarikata mensup dervişlerin toplandığı, zikrettikleri, kendi ilkelerince sürdürülen töreleri ve ayinleri yerine getirdikleri özel bir tip yapıya denildiği gibi dinsel-mistik tarikatlarla ilgili tüm kuruluşlar için de kullanılan genel geçer bir deyimdir.² Herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları, dini anlayışlarını çeşitli ayinlerle gerçekleştirdikleri, bu anlamda eğitim verdikleri ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek içecek ve yer sağlayan yerleşme merkezlerinde ya da yol üzerindeki bina ya da bina topluluklarını ifade etmektedir.³ Bu yapılar yerleşim yerlerinde merkezi konumlarda yerleşim yerleri dışında da belli yol güzergahları üzerinde kurulabilmekteydiler. Tekkeler konumlarına büyüklüklerine amaçlarına ve özelliklerine göre **zaviye, dergah, hankah ve asitane** olarak da isimlendirilmişlerdir.

Ayrıca Gülşenihane, Kalenderhane, Kadirihane, Mevlevihane gibi belirli bir tarikatın tesislerini ifade eden terimler de mevcuttur. Bu terimlerden “dergah”, “hankah” ve “tekke”nin ne belirli bir tarikata ne herhangi bir fonksiyon farklılığına ne de bunlardan kaynaklanan bir mimari tipe tekabül ettiği söylenebilir. Hankah genellikle kökenleri Anadolu toprakları dışında olup XI. yüzyıldan itibaren göçlerle birlikte yeni topraklara giren tarikatlara özgü, doğrudan doğruya Bektaşilik, Mevlevilik gibi temelleri Anadolu’da atılan tarikatların örgüt ve eylem merkezleri niteliğindeki yapılara verilen isimdir. Ancak asitane, dergah ve zaviye terimlerinin İstanbul’daki tarikat yapılarının bağlı oldukları tarikat içindeki statülerini belirleyici oldukları görülmektedir. Asitaneler belirli bir tarikatın ya da tarikat kolunun merkezi olan, çoğunlukla tarikatın kurucusuna ait türbeyi de bünyesinde barındırdığı için pir evi sıfatını alan, genellikle geniş kapsamlı kuruluşlardır. Dergahlar ve zaviyeler ise asitanelere bağımlı, genellikle

---

¹ ÖZÖN,M.N.,Osmanlıca Türkçe Sözlük,İst.,1971,s:774

² TRIMINGAM,J.S.,The Sufi Orders In Islam,Glossary of Arabic Terms,Oxford,1973,sf:12

³ OCAK, A.Y., Faruki, İslam Ansiklopedisi,XIII, sf:468 -SAVAŞ,Saim,Zaviyelerin Türk Kültürünün Gelişmesindeki Rolü,Osm.c:3,sf:72

daha ufak kapsamlı tarikat yapılarıdır. Zaviyeler “en küçük tekke yapıları” olarak tanımlanmıştır.

Mevlevi tarikatı için asitane; binbir günlük çilenin çıkarılıp “dede” payesinin kazanıldığı tam teşekküllü kuruluşlardır. Mevlevi zaviyeleri ise dervişlerinin beslenme ve barınma işlevini yerine getiren daha küçük yapılardır. Yani mevlevihaneler dışında asitane- zaviye ayrımı çok fazla mimari programa yansımamaktadır. Hatta yer yer iktisadi ya da sosyal açıdan güçlü bir zaviyenin asitanesini gölgede bıraktığı görülebilmektedir.⁴ Bu isimlerin genel tanımı yapılabilmekte ancak bu tanımlar net sınırlarla birbirinden ayıramamaktadır. Bazı örneklerde dergah ya da zaviyenin asitane boyutlarında ya da daha büyük olduğu görülmektedir. Ancak “tekke” kelimesi gerek tanım gerekse içerik olarak bu ifadelerin hepsinin yerine kullanılabilecek genel bir terimdir.

1.2 Tarikatların Yayılma Süreci Ve Tekkeler

Hız. Muhammed’in sağlığında ve ölümünden sonra dini, sosyal ve yönetsel sorunlar Kuran’a ve peygamberin yorumlarına göre halledilmekteydi. İslamiyet’in Arap Yarımadası’nın dışına taşması ile beraber, şariat hükümleri farklı kişilerce yorumlanmış ve farklı sonuçlara varan kişilerin etrafında tarikatler oluşmaya başlamıştı. İslamiyet’in gelişmesi ile beraber kaynağını tasavvuftan alan örgütlerin ve hakikate giden yol arayışlarının çeşitliliği de artmaktaydı. İslami tarikatlar ve mezheplerin, şeyhleri ve halifelerinin, kollar ve fıkralar kurması suretiyle İslam tarikatlarının sayısı 202’yi bulmuştur. Bu mezhep ve tarikatlar büyük bir dini müessese olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Hız. Muhammed’in ölümünden hemen sonra, sonuncusu ise XIX. yüzyıl’da kurulmuştur.⁵

Tarikatların çoğalması ile paralel olarak, dini ritüellerin ve zikir törenlerinin gerçekleştiği mekanlar olan tekkelerin de sayısı ve çeşitliliği artmaktaydı. Türklerin İslamiyet’i kabulü ile Orta Asya’da oluşan tasavvuf birikimi, tekkeler vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu topraklarının kapsadığı her yere ulaşmıştır.

---

⁴ KARATAŞ, Neşe, Tarikat Yapıları Üzerine Bir İnceleme, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi, 1987

⁵ BEHNAN, E.Ş. , “Mezhepler Ve Tarikatlar tarihi”, İstanbul, 1964, s.1

Bu yapılar yerleşim yerlerinde, kent dokusunun merkezinde ya da dış mahallelerde, yerleşim yerleri dışında da ana yol güzergahlarında kurulmaktaydı. Osmanlı Devleti tarafından, harap ve terk edilmiş arazilerin şenlendirilmesi ya da yeni fethedilen toprakların türkleştirilmesi amacı ile de tekkeler inşa edilmekteydi.

Tekkeler tarikatların dini ritüellerinin gerçekleştiği yerler olmalarının yanısıra farklı amaçlara da hizmet etmişlerdir. “Oturma merkezlerine kurulan ve çeşitli tarikatlara ait olan dergahların gördüğü önemli işlerden bir tanesi de, temel kültür ve inancın, halk arasındaki birlik ve haberleşmenin sağlanması idi. Bugün bütün yaygın ve propoganda organlarının yaptığını, o zaman tekkeler ve camiler yerine getirmişlerdir. Halk bunlar yoluyla dinini, ahlakını, edebini, sanatını, kültürünü, geçmişini sevmiş ve öğrenmiştir. Bu noktada mevlevihanelerin diğer tekkelerden daha büyük bir tesir sahası olduğu söylenebilir.⁶ Tekkenin kurucusunun istediği konumda ya da tıpkı külliye gibi, devletin çeşitli amaçlara hizmet etmek üzere yerini belirterek kurduğu örnekler vardır. Bunlar yeni fethedilen yerleri şenlendirmek, askeri sevk ve idareyi kolaylaştırmak, siyasi ve sosyal hayatı kuvvetlendirmek gibi amaçlarla önemli noktalara, tehlikeli olabilecek geçitlere konumlandırılmışlardır. En önemli işlevlerinden biri de buldukları bölgedeki halkın inançları doğrultusunda biraraya gelmesine, haberleşmesine, sosyal ve kültürel düzenin devamlılığına hizmet etmeleridir. Sayılan nedenlerden dolayı kuruldukları bölgelerin gelişiminin hızlanmasında ve nüfus artışında önemli paya sahip olmuşlardır.

Bazı tekke yapılarında görülen özellikler dikkate alındığında, bu kurumun birtakım uygulamalarında dinsel-mistik içeriğinin dışındaki işlevin ön plana çıktığı durumlar görülmektedir. Bu tip tekke yapıları için verilecek önemli bir örnek “Miskinler Tekkeleri” olarak anılan, toplumun çok özel bir kesimine özgü yapılardır. “Miskinler Tekkeleri cüzzamlılara kapılarını açan, ölüme terk edilen bu kişilere son yıllarında manevi bir dayanak sağlamayı amaçlayan tekke türleridir. Bunlara bir örnek, 16. yüzyıl’da kurulan ve son zamanlarda yıkılan Karacaahmet mezarlığı içinde yer alan Miskinler Tekkesi’dir. Yine buna benzer şekilde spor eylemini benimseyen ve yaşatan tekke türleri de vardır. Bu spor eylemleri içinde en önemlisi olarak okçuluk

---

⁶ KARA, M , “Tekkeler Ve Zaviyeler” ,İstanbul ,1980, s. 176 -181, KARATAŞ,N, Tarikat Yapıları Üzerine Bir İnceleme,MSGŞÜ Fen Bilimleri Enstitüsü,Yüksek lisans Tezi,1987

yeralmaktadır. Bunlara örnek olarak, okmeydanında “Okçular Tekkesi” ve Zeyrek’de “Pehlivanlar Tekkesi” gösterilebilir.⁷

1.3 Tekkelerde Mekan Kurgusu

Tekkeleri oluşturan ana birimlerin fonksiyonel ilişkileri, tekkenin büyüklüğüne, içeriğine, tarikatın geleneklerine, kuruluş amacına göre çeşitlilik göstermektedir.

Temelde tekkeyi oluşturan iki ana birim mevcuttur. Bunlardan biri ibadetle ilgili olan tevhidhane-türbe, diğeri ise yaşam mekanları olarak kullanılan harem ve selamlıktır. Bunlardan ilki zikir (ayin) yapılan mekan olan **tevhidhane**'dir. Tevhidhanelerde muhakkak bulunan ögeler, mihrap ve mahfillerdir. Form olarak kare dikdörtgen dairesel ya da çokgen tevhidhane tipleri mevcuttur. Mahfiller mihrap cephesi dışındaki bir ya da birkaç cephede bulunabilirler.

Tevhidhanelerle ilgili bir diğeri önemli husus da **türbe** ile olan ilişkileridir. Tekkelerde bulunan diğeri bir ana yapı birimi de türbelerdir. Açık ya da kapalı olabilen türbelerin birçok tekke örneğinde tevhidhane ile ilişkilendirildiği görülmektedir.(Bkz2.1, Balçık Tekkesi, Selami Efendi Tekkesi, Ümmi Sinan Tekkesi, 3. Bölüm-Sertarikzade Tekkesi) Tasavvuf inancındaki bütünlük anlayışında ölüm ve yaşam birbirinden ayrı düşünülmemektedir. Bu nedenle türbelerin tevhidhane içerisinde ya da tevhidhane ile ilişkili olması istenmektedir. Tamamen bağımsız türbe örnekleri de bulunmakla beraber, pek çok tekkede bu ilişkinin tekkelerin mimari kurgusuna yansıdığı görülmektedir.

Tekkeyi oluşturan diğeri birimler yaşam mekanlarıdır. Bunlar **selamlık** ve **harem**dir. Her ikisinin birlikte olduğu örnekler de mevcuttur. Haremler şeyhin ailesinin ve tekkede ikamet eden kadınların yaşama mekanlarıdır. Harem kısmında tekkeye konuk olarak gelen kadınlar da ağırlanır. Selamlık kısmında ise tekkeye gelen erkek konukların ağırlandığı birimler ve dervişlerin kullandığı odalar bulunur.

---

⁷ ERGİN,O,Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı,İst,1936,sf:16-18

KORU,M.,Tekkeler Ve Zaviyeler, İstanbul,1908,sf:176,181

Bu birimler dışında mutfak, yemekhane, hamam, kiler gibi servis mekanları da genellikle harem ve selamlıkla ilişkilidir. Servis birimleri tekkenin büyüklüğüne göre çeşitlilik göstermektedir. Özellikle büyük tekkelerde, kütüphane, muvakkithane, aşevi, çeşme, şadırvan, kuyu gibi birimler bulunabilmektedir.

Tekkelerin mimarisi ele alındığında önemli bir husus da, aslında başka amaçlarla tasarlandığı halde sonradan tekkeye dönüştürülmüş yapıların varlığıdır. Çeşitli tekke yapıları incelendiğinde, mimari kurgularının gelişim süreçlerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Mevlevihaneler ve Bektaşî Tekkeleri'nde daha çok fonksiyon bir arada işlediğinden dolayı, bütünsel bir anlayışla tekke mimarisinin baştan kurgulandığı örnekler daha sık rastlanmaktadır. Mevlana zamanında kesin kurallara bağlı olmayan ayin ve sema, onun ölümünden sonra Pir Arif Çelebi tarafından Mevlevî Mukaabelesi'nin saptanmasıyla net bir ayin biçimine dönüştürülmüştür.⁸ Bu nedenle semahane mekanının kesin bir düzeni vardır. Mevlevî ve Bektaşî merkezleri çok amaçlı, büyük birer külliye niteliği taşımaktadır. Çoğunlukla da tekke olarak kullanılmak üzere inşa edilmiş ve zamanla gelişmişlerdir. Ancak genele bakıldığında, zaman içinde, tekke sayısındaki artışa da paralel olarak, mimari bütünlük kaygısından çok fonksiyonel ilişkilerin kurgulanabildiği herhangi bir yapının kullanılabilmesi amacının ön planda çıktığı görülmektedir. Örneğin avlulu medrese tipi tekkeler, bir avlu çevresine dizilen derviş hücreleri ile bu hücrelerin tam aksında, bir ucunda veya hücrelerden bağımsız olarak bulunan bir tevhidhaneden meydana gelmiştir. Bu tekkeler kargir olarak yapılmış, önleri revaklı, kubbe ve tonozlarla örtülmüş binalardır. Planları ve mimarileri itibarıyla medrese mimarisinin benzer bir örneği şeklinde ortaya çıkmışlardır. Tekkelerde 16. 17. 18. yüzyıllarda kullanılmış plan şemasıdır.”⁹ Bundan başka cami içine meşihat konularak tekkeye çevrilen birçok örnek de mevcuttur. “Bu dönme tekkelerin en eski tarihlieleri fethi izleyen II. Mehmet ve II. Beyazıt dönemlerinde çoğunlukla cami-tekkeye dönüştürülmüş olan Bizans manastırları ve kiliseleridir.”¹⁰ Konut olarak tasarlanıp sonradan tekkeye dönüştürülmüş yapılara da sıklıkla rastlanmıştır. Özellikle XIX.yüzyıl sonrası kurulan birçok ahşap tekke dönemin

---

⁸ GÖLPINARLI, A. “Mevlevî Adap Ve erkânı” İstanbul, 1963

⁹ İŞLİ, E.D.3., İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu, YTU, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998, sf:183

¹⁰ TANMAN, M.B. ; “Tekkeler ” DBİA , c. 6Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s.236

ahşap konut mimarisinden ayırt edilemeyecek niteliktedir. Bunlara örnek olarak Eminönü’de Keşfi Osman Efendi Tekkesi, Kaygusuz Baba Tekkesi, Şah Ali Baba Tekkesi, Fatih’de Kırkağaçlı Emin Efendi Tekkesi, Körükçü Tekkesi, Raşit Efendi Tekkesi, Beyoğlu’nda Çürüklük Tekkesi ve Çadır Dede Tekkesi verilebilir.¹¹

Tekkeler, içinde yaşayanların yanısıra dervişlerin ya da misafirlerin konakladığı, zikir sırasında dışarıdan insanların iştirak ettiği, oldukça hareketli mekanlardır. Bu nedenle tekkelerin mekansal ilişkileri, içerisindeki yer yer mahremiyet gerektiren hareketli yaşantıya uygun olarak düzenlenmiştir. Mekanlar belirlenirken kadın ve erkekler için tevhidhane giriş çıkışları, şeyhin selamlıktan tevhidhaneye ve hareme geçişi, misafirlerin selamlığa alınması ve buradan tevhidhaneye geçişi, mutfak, kahve ocağı, şerbethaneden misafirlere servisin yapılabilmesi ve hareme ilişkisinin kurulabilmesi, haremden kadınlar mahfiline geçişin sağlanması, harem ve selamlığın ayrı girişlerinin olması, birbiri ile olan ilişkilerinde mahremiyetin sağlanması ve hela, gusülhane ve hamamların bir arada bulunması gibi pek çok ilişkinin doğru kurgulanması amaçlanmıştır.

Kuruluş biçimleri bu kadar çeşitlilik gösteren tekkeler için, tevhidhane-türbe ilişkilerini ya da tevhidhane-meşruta ilişkilerini sınıflandırmak mümkündür.¹² Bunun dışındaki tali mekanlar tarikata, tekkenin yapıldığı döneme ya da tekkenin ana amacına göre çeşitlilik göstermektedir.

1.3.1 İbadetle İlgili Birimler (tevhidhane-türbe)

Tarikata göre farklı isimler olsa da tüm tekkelerde zikirin yapıldığı bir ana ibadet mekanı bulunur. Zikir yapılan mekanlar Mevlevi’lerin **semahane** dedikleri Bektaşî’lerin de **meydanevi** olarak isimlendirdikleri, bunun dışındaki tekkelerde **tevhidhane** olarak isimlendirilen, tekkelerin en tipik özellik gösteren mekanlarıdır.¹³

Mescit olarak da kullanılabilen tevhidhanelerin mutlaka mihrapları olmalıdır. “Bir tevhidhanede mutlak surette bulunması gereken mimari öğeler mihrap ve kadınlar

---

¹¹ İŞLİ,E.D, İŞLİ, E.N., “İstanbul’un Ahşap Fevkani Tekkeleri, Arkitekt, Agustus 1995,s:72,73,74,75

¹² İŞLİ,E.D.3., İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu, YTU, Fen Bilimleri Enstitüsü,Doktora Tezi,1998, sf:183

¹³TANMAN,M.B.,İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri,İstanbul Univ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,1983,C:2,sf:193

mahfilidir.”¹⁴ Bazı tekkelerde ayin mekanının bir köşesinde, musikinin yapıldığı **zakir maksuresi** bulunur. Ayin alanı tevhidhanenin merkezindedir. Çevresi altta erkeklere, varsa ikinci veya üçüncü katı da kadınlara ayrılmış **mahfillerle** çevrilidir. Tavanda ahşap bir kubbe ile veya çeşitli süslemelerle ibadet yapılan meydan yansıtılır. Birçok tekkede tevhidhaneye son cemaat yerinden girilir. Genellikle kadınlar mahfiline haremden geçiş sağlanır. Bazı tekkelerde tevhidhanenin mutfak, şerbethane gibi birimlerle ilişkisi bulunabilir. Erkekler mahfili zikir alanını çevreler ve parmaklıklarla ya da bir sekiyle ayin mekanından ayrılır. Kadınlar mahfili de erkekler mahfili ile aynı hizade ve üst kattadır. Bazı cami-tekkelerde minber ve minare de bulunur. Bütün bu özellikler tarikatın ayin şekline ve mescit olarak da kullanılıp kullanılmadığına bağlı olarak değişmektedir.

Bazı büyük tekkelerde, özellikle tarikat merkezi sayılan asitane ve pirevlerinde **hünkar mahfilleri** bulunur. “Eğer tekkede hünkar mahfili mevcut ise padişah ya da hanedan üyelerinden biri tekkeye geldiğinde maiyeti ile birlikte cümle kapısından karşılanacak, “hünkar girişi” denilen özel bir kapıdan geçerek hünkar dairesine, buradan da hünkar mahfiline dahil olacaktır. Padişah ile şeyh ayinden önce veya sonra görüşüklerinden, tevhidhaneden hünkar mahfiline bir geçiş olmalıdır.”¹⁵ Hünkar mahfilleri genellikle fevkanı olarak tasarlanmış ve ayin mekanını kuşatan erkek ve kadın mahfilleri ile ilişkilendirilmiştir.

Türbelerde tekkenin banileri, şeyhler ve aileleri gömülüdür. Daha önce bahsedildiği gibi tevhidhanelerin türbe ile ilişkileri çeşitlilik gösterir. Türbe ile tevhidhane birlikteliği örnekleri Eyüp tekkeleri bahsinde incelenebilir.(Bkz 2.1) Türbe kimi örneklerde bağımsız bir yapı, kimi örneklerde tevhidhaneden görülebilecek şekilde ve tevhidhane ile bütünleşik bir yapı iken, bazılarında ise tevhidhanenin içinde bir bölümde bulunur.¹⁶ Açık ya da kapalı olabilen türbeler ile tevhidhane ilişkisi ibadet ritüelleri için de önemlidir. Tamamen bağımsız türbe örnekleri de çok sayıda olmakla beraber, genel olarak türbenin bir şekilde tevhidhane ile ilişkili olması daha sık görülmüştür. Tevhidhane türbe ilişkisi belli başlı üç tipe ayrılmaktadır ;

---

¹⁴ İŞLİ,E.D,a.e.

¹⁵TANMAN,M.B.,İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri,İstanbul Univ.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi,1983,C:2,sf:251-25

¹⁶ a.e. sf.171

Tevhidhane ve türbenin birbirinden ayrı binalarda bulunması

Tevhidhane ve türbenin birbirinden ayrı binalarda bitişik olarak bulunması

Tevhidhane ve türbenin aynı bina içinde bulunması¹⁷ (Bir duvar parmaklık ya da seki ile ayrılarak tevhidhane ile ilişkili olan örnekler olduğu gibi herhangi bir ayırıcı olmadan tevhidhanenin bir parçası olan örnekler de mevcuttur.)

Tevhidhanenin diğer birimlerle ilişkisi de çeşitlilik göstermektedir. Şeyh odası, mutfak, kahve odası, dervişlerin dinlendiği meydan odası gibi birimler bulunduğu için, selamlık binası ile ilişkili olması önemlidir. Kadınların kadınlar mahfiline geçişleri haremden ya da ayrı bir girişten sağlanır. Tevhidhanenin girişi ya da girişleri de bağımsız olabileceği gibi, selamlıktan ya da son cemaat mahalinden de sağlanabilir.

Tevhidhane-meşruta ilişkisi de tevhidhane-türbe gibi üç tiptir.;

- Tevhidhane ve meşrutanın ayrı binalarda bağımsız olması
- Tevhidhane ve meşrutanın ayrı binalarda birbirleri ile ilişkili olması
- Tevhidhane ve meşrutanın aynı bina içinde planlanması¹⁸

1.3.2 Yaşam birimleri (Harem ve Selamlık)

Tekkelerde şeyhin ve ailesinin yaşadığı birim **harem** binasıdır. Haremde esas olarak odalar, **helalar**, **gusülhaneler**, **mutfak** ve **hamam** bulunur. Ayin mekanına kadınların geçişi de bu bölümden gerçekleşir. Harem bazı tekkelerde ayrı bir bina olarak da tasarlandığı gibi selamlıkla bağlantılı bir bina da olabilir. Harem ve selamlık arasındaki geçit **mabeyn odasıdır**.

Şeyhin dinlendiği, erkek misafirlerin ağırlandığı ve dervişlerin biraraya geldiği bölüm **selamlıktır**. Selamlıkta şeyhin dinlendiği ya da misafirleriyle ve dervişlerle sohbet ettiği oda **şeyh odası** ya da başodadır. Misafirlere ikramda bulunulan **kahve odası**,

---

¹⁷İŞLİ,E.D.3.,İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu, YTU, Fen Bilimleri Enstitüsü,Doktora Tezi,1988, sf:177 (Tezde tevhidhane türbe ilişkisi örneklerle ayrıntılı olarak incelenmiştir.)

¹⁸ İŞLİ,E.D.3., a.g.e. s.180-183

dervişlerin buluştuğu **meydan odası**, misafirlere yemeğin ikram edildiği **mutfak**, **kiler**, içeceklerin hazırlandığı **şerbethane** de selamlığa ait birimlerdir. Hela, gusülhane, hamam gibi temizlik mekanları, haremde olduğu gibi selamlıkta da bulunmaktadır. “Tekkelerde devamlı kalan dervişler ve konuk olarak gelenler için ayrı derviş hücreleri yapılmıştır. Her tekke yatılı derviş bulundurmaz ancak her tekkenin geleni gideni mutlaka bulunur.”¹⁹ Dervişlerin zikirlerini gerçekleştirdikleri küçük birimler olan **derviş odaları** genellikle selamlık dahilinde olmakla beraber ayrı bir binada oldukları örnekler de bulunmaktadır. Bu tezde incelenen tekkelerden Cafer Paşa Tekkesi, Mustafa Paşa Tekkesi, Şeyhülislam Tekkesi ve Şeyh Murad Tekkesi gibi “medrese plan tipli” tekkelerde, derviş odaları ayrı bir binadadır. Medrese tipli tekkelerde kare yada dikdörtgen bir avlunun etrafında yan yana sıralanmış olan, bir kapı ve pencere ile avluya açılan (bazıları revaklı) derviş hücreleri bulunur.

Derviş hücreleri geniş kapsamlı, tam teşekküllü tekkelerde, özellikle mevlevihanelerde bağımsız bir mimari bütün oluşturmaktadır. Birçok tekkede ise selamlık kütesi ile kaynaşmış durumdadır. Dervişler ve tekkede konaklayan misafirlerin kaldığı bölüme Bektasi tekkelerinde **mihmanevi**, diğer tekkelerde **misafirhane** denilmekteydi.²⁰

1.3.3 Servis Mekanları Ve Diğer Birimler

Tekkelerde ibadet dışında yaşamın sürmesi için gereken bir çok birim daha vardır. Bazı tekkelerin özellikle halka yiyecek giyecek yardımı yapmak, eğitim veya sağlık hizmeti vermek gibi amaçlar da güttüğü düşünülürse, bu tür tekkelerin daha kapsamlı bir fonksiyon şeması olması gerekliliği de tahmin edilebilir. Özellikle daha büyük ölçekli tekkelerde bu birimlerin çeşitliliği ve sayısı da artmaktadır. Mevlevihaneler ve Bektaşî tekkeleri diğer tarikatlara oranla oldukça büyük ve kompleks yapılardır.

Abdest, temizlik ve hertürlü su ihtiyaçları için **şadırvan**, **çeşmeler**, **kuyu** ve **sarnıç**ların da bulunduğu pek çok tekke vardır.

Özellikle büyük tekkelerde bulunan, halka yemek hizmeti yapılan ve toplu yemek yenilen mekana **taamhane** denilmekteydi. Bazı tekkelerde bahçede ahır, kümesler

---

¹⁹ İŞLİ, E..D.3. , a.g.e. s.18

²⁰ TANMAN,M.B.,a.g.e.C:2,sf:198

veya kovan gibi bölümler de yer almaktaydı. Deniz kenarındakilerin iskelesi ve kayıkhanesi bulunabiliyordu.

Çok amaçlı kurulmuş külliyelerin zamanla tekkeye çevrildiği pek çok örnek görülmektedir. (Bkz 2.1.Şeyh Murad Tekkesi) Bu dönüşüm sırasında yapıdaki fonksiyonlar değiştirilmekte, ek yapılar yapılmakta ya da mevcut mimariye müdahale edilmekteydi. Başlangıçta çok amaçlı kurulmuş külliye yapıları tekkeye dönüştürüldüğünde, **muvakkithane, kütüphane, sıbyan mektebi, darülkurra** gibi birimler de varlığını sürdürmeye devam edebilmekteydi.

1.4 İstanbul'da Tekkeler

İstanbul ile yakın çevresindeki yerleşimler, fetihten yüz küsur yıl önce Anadolu yakasının Osmanlı topraklarına katılması ile başlayan yoğun bir tarikat faaliyetine sahne olmuştur. Tarikatların kapatıldığı 1925'e kadar aralıksız süren bu faaliyet sonunda, İstanbul ve civarında en az 500 kadar tarikat yapısı tesis edilmiştir.²¹ Değişik zaman ve mekanlarda, farklı terimlerle ifade edilen tekkeler yine zaman ve mekana göre birtakım değişik fonksiyonlara sahip olmuştur.²²

İstanbul ve çevresinde karşılaşılan tarikat yapıları, asitane, dergah, hankah, zaviye gibi çeşitli terimlerle anılagelmiştir. XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyıl tasavvuf kültürünün geliştiği ve kollara ayrılarak çeşitlendiği dönemdir. Bu nedenle tekke yapılarının çeşitliliği ve sayısı da bu tarihlerde artmıştır. Bu sayı ve çeşitlilik İstanbul'da da etkisini göstermiştir. Doğu ile Batı arasında Jeopolitik, ekonomik, kültürel ve dini açıdan önemi büyük olan İstanbul'un fethiyle birlikte, İslam dünyası da önemli bir zafer kazanmıştı. Fetihden sonra nüfusu boşalmış ve harap haldeki kent, hızla imara ve iskana açılmıştı. "İstanbul'un imarında daha önce Bursa ve Edirne'de uygulanmış olan hayır işlerinin gerçekleştirildiği ve vakıf yolu ile sürekliliğinin sağlandığı "imaret sistemi" olarak isimlendirilen, külliye halinde tesisler kullanılmıştır. Genellikle birkaçı birarada planlanmış bulunan cami, mescid, medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, imaret (aşevi), misafirhane (tabhane), hastane (tumarhane, darüşşifa), kervansaray, tekke, zaviye gibi dini, kültürel, sosyal yardım amaçlı tesisler, bu tesislerin kalabalık idareci

---

²¹İstanbul Ansiklopedisi,1994, TANMAN,M.B, c:7,Sf:236-239

²² OCAK, A.Y.,Zaviyeler, Vakıflar Dergisi,XII,Ankara,1978,sf:247-269

ve hizmetli grubu için yapılacak konutlar, bu tesisler ve konutların yaşaması için devamlı gelir sağlayan han, hamam, çarşı, fırın, değirmen, arasta, bezzazistan, boyahane, salhane, bayram ve pazar yerleri gibi ticaret ve imalathaneler, çeşme, sebil gibi hayrat su yapıları, bütün bu yerleşme bütününün su ve kanal gibi alt yapısı, İstanbul'da imar ve iskan edilmek istenen yeni yerleşme alanlarının çekirdeğini oluşturmuştur.”²³

Fetihten sonra fetihle etkinlik göstermiş ve bu sebeple burada mülk edinmiş hayırseverlerle, İstanbul'a fetihten sonra gelen varlıklı kişiler tarafından cami-mescid ve tekkeler yaptırılmıştır. Mahalleler de genellikle bu yapı gruplarının etrafında gelişmiştir. Mahalle isimleri de bu yapıların isimleriyle anılmaya başlanmıştır. Yapılaşmanın hızla arttığı bu dönemde İstanbul, külliyelerin, tekke ve camilerin tüm tepelere yayılarak ağırlık kazandığı, islami kimlikli bir kent halini almıştır. Fatih Sultan Mehmet dönemindeki bu çalışmalar II. Beyazıt ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından da aynı hızda devam ettirilmiştir. Tekkelerin sayısı da buna paralel olarak artmıştır.

Tekkelerin coğrafi konumu ele alındığında, belirli tarikatların ağırlıklı olarak yayıldığı belli bölgeler olmakla beraber, tüm İstanbul'a yayılmış olan tarikatlar da vardır. Bu tezin konusunu oluşturan, günümüze kalan Eyüp Tekkeleri incelendiğinde, tarikatlara göre dağılımın Nakşibendilik üzerine ağırlık kazandığı görülmektedir. İncelenen 28 tekkenin 11 tanesi Nakşibendiliğe bağlı kalmış, 3 tanesi de bir dönem Nakşibendi olmuştur. Kapatılmadan önceki son durumlarına göre; 12 adet Nakşibendi, 3 adet Sadi, 3 adet Rıfai ve birer adet Sivasi, Kadiri, Melami, Bedevi, Bektaşî, Cerrahi, Mevlevî, Sümbüli, Şabani tekkesi olacak şekilde dağılım göstermişlerdir.

---

²³ Eyüpsultan Sempozyumu VII. Sf.343

1.BÖLÜM SONUCU

Hız. Muhammed'in ölümünden hemen sonra İslam dini, farklı yorumların ve uygulamaların oluşması sonucu mezheplere ayrılmıştır. İslami mezheplerin şeyhleri ve halifelerinin farklı yollara ayrılması ile oluşan tarikatların sayısı zamanla artmaya devam etmiştir.

Tarikatların çoğalması ile paralel olarak, dini ritüellerin ve zikir törenlerinin gerçekleştiği mekanlar olan tarikat yapılarının sayısı ve çeşitliliği de artmıştır. Konumlarına, büyüklüklerine, amaçlarına ve özelliklerine göre farklı isimler alan tarikat yapıları genel olarak "tekke" ismiyle tanımlanmaktadır.

Tekkeleri oluşturan ana birimlerin fonksiyonel ilişkileri, tekkenin büyüklüğüne, içeriğine, tarikatın geleneklerine, kuruluş amacına göre çeşitlilik göstermektedir.

Temelde tekkeyi oluşturan iki ana birim mevcuttur. Bunlardan biri ibadetle ilgili olan yapılar diğeri ise yaşam mekanları olarak kullanılanlardır. Genel olarak ibadet mekanları, tarikatın kendine özgü zikirlerinin gerçekleştiği "tevhidhane" ve tarikat şeyhleri, kurucuları ve ailelerinin gömülü olduğu "türbe"dir. Yaşam birimlerini ise şeyh, ailesi ve tekkede yaşayan kadınların ikamet ettiği "harem" ile şeyhin misafirlerini ağırladığı günlük yaşam mekanı olan "selamlık" oluşturmaktadır. Bu bölümde tekkenin ibadet ve yaşama birimlerinin genel kurgusu, çeşitliliği ve birbirleri ile ilişkileri incelenmiştir.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile Orta Asya'da oluşan tasavvuf birikimi, tekkeler vasıtasıyla Osmanlı İmparatorluğu topraklarının kapsadığı her yere ulaşmıştır. Yerleşim yerlerinde kent dokusunun merkezinde veya dış mahallelerde, yerleşim yerleri dışında da ana yol güzergahlarında kurulan tekke yapıları, çevresinde oluşturdukları yapılaşma ile kentlerin oluşum sürecinin önemli bir parçası olmuşlardır. İstanbul ve yakın çevresinde de, İstanbul'un fethinden yaklaşık yüzyıl önce kurulmaya başlayan tekke yapıları, tıpkı diğer anıtsal yapılar gibi kentin gelişiminde etkin bir rol oynamışlardır.

2 .BÖLÜM: EYÜP'ÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE BU SÜREÇ İÇERİSİNDE TEKKE YAPILARI

2.1 Eyüp'ün Tarihsel Gelişimi

2.1.1 Bizans Dönemi'nde Eyüp

Eyüp İstanbul'un fethinden önce önce Hristiyan kimliği ile varlığını sürdürmekteydi. Bizans döneminde bölgede birçok manastır kurulmuştu. İlk olarak VI. yüzyılda yerleşmeye başlanan bölge, dini yapılar nedeniyle o dönemde de kutsal kabul ediliyordu.

VI. yüzyılda Ayvansaray'da, Justinianos zamanında, surların dışında Meryem'e ithaf edilen büyük bir kilise yaptırılmıştı. Yine VI. VII. yüzyıllarda Eyüp'te **Aziz Kosmos** ve **Damianos** adlarına adanmış birer manastır yaptırılmıştı. Eski adı **Kydaros** olan **Alibey** ve **Barbyzes** olarak bilinen Kağıthane derelerinin denize aktığı yerin batısında, II. Theodosios zamanında kurulan bir manastır da bulunmaktaydı.²⁴ Eyüp'teki Bizans yerleşimi bu manastırlar ve çevresinden ibaretti. Oldukça yeşillik bir alan olan bölgeye yeşil anlamına gelen **Kosmidion** denilmekteydi. Bu ziyaretgah çevresinde oluşmuş olan bölgeye ilk yerleşmeye başlanan tarih İ.S. V. yüzyıl ortalarına uzanmaktaydı. Çevredeki dini yapılar nedeniyle kutsal bir şifa merkezi olarak tanınmaktaydı.²⁵

2.1.2 XV. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Sementin Gelişimi

- **XV. Ve XVI. Yüzyıllar**

Osmanlı döneminde şehirler, dini yapılar, ticaret yapıları ve yönetim yapılarının merkezini oluşturduğu bir çekirdek etrafında gelişmiştir. 1453'deki fetihten sonra Eyüp sementinin dini bir merkez olarak gelişme süreci, Hz Muhammed'in sahabelerinden Ebu Eyyub'a (Eyüp Sultan) ait olduğu düşünülen mezarın bulunmasıyla başlamıştır. Mezar üzerine Fatih Sultan Mehmet tarafından türbe yaptırılmıştır. Hemen ardından

---

²⁴ UYKUCU K.E. "İlçeleriyle Birlikte İstanbul" eserinde "Eyüp tepesinde Ayamama adlı bir saray ve manastır inşa edilir.bu manastır kilisesinde Bizans imparatorları silah kuşanırlar.bu gelenek daha sonraki yüzyıllarda Osmanlı padişahlarının da kılıç kuşanarak ğadişahlıklarını ilan etmeleri şeklinde devam eder." Demektedir.

²⁵ YENEN, Z. "Eyüp Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik Mekansal Yapı", Eyüp Belediyesi s,80,81

türbenin yanına İstanbul'un ilk Selatin külliyesi olan Eyüpsultan Külliyesi yaptırılmıştır. Bu külliye günümüz Eyüp'ünün oluşumuna merkez teşkil etmiştir.²⁶

Eyüp, fetihten itibaren İstanbul'a ilişkin yönetim kararlarından etkilenmiş, bunun örgütsel ve fiziksel yansımalarını her zaman taşımıştır. Kentin sur dışına taşma eğilimi gereğince, bilinçli bir politika ile bazı yeni külliyelerin Tarihi Yarımada dışındaki semtlerde inşa edilmesine, İstanbul dışından nüfusun iskan edilmesine karar verildiğinde, bu durum başka semtlerin yanısıra Eyüp'ün de gelişmesine yol açmıştır.²⁷ Aynı zamanda bu bölge, fetih sonrası tarım arazileri olarak kullanılarak çevresel nüfusun artması ve İstanbul'un beslenmesi açısından önemli bir bölge haline gelmiştir.

Eyüp'ün Eyüpsultan ile başlayan manevi sembolizmi, Osmanlı İmparatorluğu'nun sultanlarının halife olarak İslam dünyasının dini temsilcisi sıfatına erişmesi, bunun gereği olarak Hz. Peygamber'e ait kutsal emanetlerin de Eyüp'e taşınması ile önem kazanmıştır. Bu dönemde Eyüp, Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra en kutsal İslam ziyaretgahı haline gelecek, tarikatlara ait tekkeleri, ileri gelenler ve saray mensubuna ait tübeleri ve kabristanlarla büyüyecektir. Bu nedenlerle Eyüp'ün Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme dönemindeki rollerinden biri de devletin halkla ilişkiye geçtiği, ideolojik ve simgesel tahta oturma (cülus) bağlılık yemini (biat), kılıç kuşanma törenlerinde, sünnet, doğum ve zafer kutlamalarında odak olmasıdır. Tören, Eyüp ve Saray arasında, Kutsal Aks ve Haliç üzerinde yapılır. Bu işlev Kutsal Aks üzerinde külliyeler çevresindeki mahallelerin ve Haliç üzerinde dinlenme işlevinin gelişmesini olduğu kadar, Eyüp yerleşmesinin gelişimini de etkilemiştir. Bu dönemde Eyüp, dinsel ve dinlenme amaçlı ziyaret ve konaklama mekanı olması ile ve buna dayalı imalat ve ticaret (seramik, çanak, çömlek ve oyuncak atölyeleri) işlevleri ile İstanbul'un Haliç çevresindeki mekansal yapılanmasında bir son nokta olmuştur. Bu sebeplerden Osmanlı-Türk dönemindeki kuruluş aşamasında Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un

---

²⁶ KARA, F. Ensari "Fetih ile Kurulan Bir Semt Ve Fetihden Günümüze Ulaşan Mahalleler. VII. Eyüpsultan Sempozyumu 9-11 Mayıs 2003, s. 345

²⁷ KUBAN D.3. "İstanbul Bir Kent Tarihi", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.209

hasları ve kadılıklarını tayin ederken, İstanbul (Suriçi) ve Galata bölgelerinin yanına Eyüp'ü de katmıştır.²⁸

XVI. yüzyılda kent nüfusunun sadece %30'u sur dışında yaşamaktaydı.²⁹ Bu dönemde Eyüp, Türk-Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir yerdi. Dinsel kimliği, önemli devlet adamlarının türbelerinin buraya yaptırılması ile ve Mimar Sinan'ın Zal Mahmut Paşa ve karısı Şah Sultan için Zal Mahmut Paşa Camisi'ni buraya yapmış olması ile daha da önem kazanmıştı.

Fetih sonrası dönemde Eyüp Merkez ve Nişanca bölgesi ağırlıklı olmak üzere hızla cami ve tekke yapıları kurulmuş ve yerleşim bu yapılar çevresinde gelişmeye devam etmiştir.³⁰ Bu tezde incelenen 28 tekkeden XV. yüzyıllarda kurulmuş olanlar kronolojik sırayla, Yavedud Tekkesi, Balçık Tekkesi, Sivasi Tekkesi ve Sultanosman Tekkesi'dir. XVI. yüzyıl'da kurulmuş tekkeler ise, Şah Sultan, İslam Bey, Yahyazade, Baba Haydar, Ümmi Sinan, Cafer Paşa, Cemalizade, Molla Çelebi, Karyağdı tekkeleridir. (Bkz. Tablo 1.8)

• XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar

XVII. yüzyılda sur dışı yerleşimler hızla artmaya başlamıştı. Bu dönemde Eyüp'de bu gelişimden nasibini almış ve oldukça büyük bir kasaba haline gelmişti. Kurulmuş olduğu Eyüpsultan ve çevresinden (bugünkü Merkez Mahallesi) tepelere doğru genişlemeye başlamış ve birçok yeni mahalle kurulmuştu. “Saray ve çevresinin yeni yaşam kalıpları oluşturduğu bu dönemde, sayfiye ve mesire yaşantısı kurma tutkusu boğazdan önce Haliç'te gerçekleştirilmiş, devletin üst düzey memurları Kağıthane çevresinde konaklar ve köşkler yaptırmışlardı.”³¹

Yeni mahalleler de hep dini bir merkezi oluşumun çevresinde gelişmeye devam ediyordu. Bir taraftan da Haliç kıyılarında ve yamaçlarında devlet ileri gelenleri tarafından yaptırılan konaklar da ağırlık kazanmaktaydı. Hem halkın hem de devlet

---

²⁸ YENEN, Z. “Eyüp Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik Mekansal Yapı”, Eyüp Belediyesi s,83,84

²⁹ KUBAN D.3.a.g.e. kentin nüfusunun yüzde otuzunun sur dışında yaşadığının mescit ve tekke sayısına bakılarak tespit edildiği belirtilmiştir.s.253

³⁰ Bkz.2.4.1.Eyüp Mahalleleri ve Tekkeler

³¹ ARTAN T. “Terekeler Işığında 18. yüzyıl Ortasında Eyüp'te Yaşam Tarzı Ve Standartlarına Bir Bakış” ,18. yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam Tarih Vakfı Yurt Yayınları , İstanbul 1998 s. 56

ileri gelenlerinin bu bölgedeki nüfusu artmaktaydı. Eyüp'ün kutsal bir yer olması bölgenin böylesine bir dinlenme yeri olmasını engellememiş aksine yardımcı olmuştur. XVIII. yüzyıl başlarında bu eğilime bağlı yapılanma doruk noktadadır.³² Ama asıl nüfus artışı, Anadolu'daki isyanlar ve karışıklıklardan dolayı oluşan göçlerdendi. Aynı zamanda sur içindeki yangınların sıklığı da sur dışına olan ilgiyi arttırmıştı.³³

XVIII. yüzyılda Boğaz, Haliç ve Üsküdar, Suriçi dışında önemli yerleşim yerleri olmaya devam etmekteydi. Saray çevresinin ve zenginlerin sayfiye olarak kabul ettikleri konakların, köşklerin, yalıların ve dini merkezlerin donattığı şık bir semt olmasıyla birlikte, bu yüzyılda Osmanlı'yı her alanda etkilemeye başlayan batılı anlayışlar, mimari de de belirginleşmeye başlamıştı. Şah Sultan ve Mihrişah Sultan Külliyesi Barok ve Rokoko üsluplarının görüldüğü döneme ait örneklerdendir.

1718 -1730 yılları arasındaki Lale Devri'nde kültürel faaliyetlerin artışı ile Eyüp mesireleri önem kazanmış, sahil sarayları ün yapmıştı. Bu dönemde semt Haliç boyunca güneye doğru büyümesini sürdürmüştü. Cezeri Kasım Paşa ve Zal Mahmut Paşa Külliyesi etrafında da mahalleler oluşmuştu.³⁴

Bu tezde incelenen 28 tekkeden XVIII. yüzyılda kurulanlar kronolojik sırayla, Şeyh Murad, Hatuniye, Kalenderhane, Kaşgari, Şeyhülislam, Sertarikzade, Mustafa Paşa, Evlice Baba, Vezir ve Selami Efendi tekkeleridir. (Bkz. Tablo 1.8)

• XIX.Yüzyıl

Bu dönemde Eyüp, Bizans'dan beri varolan kutsal kimliğini sürdürmeye devam etmekteydi. Ancak batılılaşma da etkisini daha fazla göstermeye başlamıştı. Bu doğrultuda sur dışı yerleşimler ve mevcut kent dokusu ilişkisinin planlanması ile ilgili kentsel projeler de yapılmaktaydı. 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında, Helmuth Von Moltke, kentle ilgili ilk imar planı sayılan ve ulaşım ağını oluşturmayı amaçlayan planını yapmıştı. Bu planda Eyüp ile kent merkezinin ilişkisinin artırılması da

---

³² KUBAN D.3. a.g.e.s.295

³³ DANIŞMAN Z. Evliya Çelebi -Seyahatname'sinde "Eyüp kadılığı 00 akçelik bir mevleviyüzülettir.kaza 700 köye yayılmaktadır. 16 nahiye naibi vardır.Yıllık adalet geliri 10000 guruştur." İfadesi geçmektedir.

³⁴ YENEN, Z., a.g.e. s,84

amaçlanıyordu.³⁵ Eyüp'ün bu dönemde İstanbul'un en büyük müslüman yerleşmesinin olduğu bölge olması, kent ile ilişkisinin arttırılmak istenmesinin en önemli nedenlerinden biridir.

Bu yüzyılda endüstri devrimi ile beraber malzeme üretim ve üsluplardaki değişikliklerin mimariye yansıdığı çokça örnek görülmektedir. Cephelerin XIX. yüzyıl batı üslupların etkisini taşıdığı, Barok, Ampir, Neoklasik, Eklektik üsluplara göre şekillendiği görülmektedir. Batılı normlarda tuğlaların, demir bezemeli pencere şebekelerinin, demir kanatların, demir putrellerin kullanıldığı pek çok yapı vardır.³⁶ Bu dönem tekkelerinden **Hasan Hüsnü Paşa ve Hüsrev Paşa** örneklerinde bu üslup ve malzeme farklarını görebilmekteyiz.

Bu tezde incelenen 28 tekkeden XIX. yüzyılda kurulmuş olanlar kronolojik sırayla, Hüsrev Paşa Tekkesi, Afife Hatun Tekkesi, Kuyubaşı Tekkesi, Bahariye Mevlevihanesi ve Hasan Hüsnü Paşa tekkeleridir. (Bkz. Tablo 1.8)

• XX. Yüzyıl

Cumhuriyet kurulduktan sonra, batılı uzmanların yaptığı çalışmalar doğrultusunda Haliç'in sanayi alanı olarak değerlendirildiği planlar ve öneriler geliştirildi. Bu planlardan biri 1936'da Henri Prost tarafından hazırlanan Prost Planı'dır. Bu plan 1942 yılında onaylanmıştır. Bu planda Haliç kıyıları ve yarım ada düzenlenmişti. Eyüp bir sanayi bölgesi olarak gösterilmiş, ayrıca Balkanlar'dan gelen göçmenler de Rami tarafındaki yeni yerleşim alanına yerleştirilmişti. Eyüp sahilden iç taraflara doğru yönelerek büyüyen bir sanayi bölgesi olmaya başlamıştı. Bu dönemde Eyüp'teki sahil yaşantısı sona ermişti.³⁷

1950'li yıllara değin dinsel kimliğin ön plana çıktığı bir su kenar yerleşmesi olan Eyüp, 1950'lerden sonra hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu döneme kadar bir su yolu üzerinde, yalıları, sarayları, orman alanları ve mesire yerleriyle Osmanlı toplumunun yaşam alanı olarak dikkati çeken Eyüp ve Haliç kıyısı 1950'li yıllardan itibaren,

---

³⁵ ALIOĞLU, F. , “Eyüp'te Bazı 19. Yüzyıl Yapılarında Yapı Malzemesi ve Teknolojisi Üzerine Gözlemler” , II. Eyüpsultan Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1998, s.204

³⁶ ALIOĞLU, F. , a.e. , s.205

³⁷ Arda Mimarlık “Cafer Paşa Medresesi Rölöve Restitüsyon Restorasyon Projesi Tarihsel Araştırma Raporu”

İstanbul'un gelişim sürecine paralel olarak değişmeye, dönüşüm geçirmeye başlamıştır.³⁸

1940-50'li yıllarda sanayileşmeyle beraber gelen ve bazı politikalarla oluşturulan Anadolu'dan yoğun göçler sonucu, sanayi alanları ve çevresinde ilk gecekondu oluşmaya başlamıştı. Eyüp gecekondulaşmadan ilk nasibini alan semtlerden biri olmuştur.

1957'de Rami Kışla Caddesi geniş bir cadde ile sahile bağlanmıştır. Bu yüzden dükkanlar yıkılmış ve Oyuncakçılar Çarşısı ortadan kalkmıştır. 1960 yılında Haliç çevre yolu bağlantısının sağlandığı 3. köprü ile beraber, bölgenin nüfus yoğunluğu ve değişim süreci hızlanmıştır. 1954 Kat Mülkiyeti yasası sonrası konut talebinin artması ile beraber, eski dokunun bozularak yenilenme süreci hızlanmış, gecekondulaşma da hızla çoğalmıştır. Eskinin mesire alanları, yazlık konaklar ve en önemlisi dini yapılar merkezi olan semt, bu özelliklerini yitirmeye ve geleneksel dokusunu kaybetmeye başlamıştır.

Eyüp'ün ilçe oluşu 1980 lerde çıkan yasa ile gerçekleşmiştir. İstanbul Büyükşehir olmuş, Eyüp, Büyükşehir Belediyesi'nin ilçesi haline gelmiştir. Sanayinin şehir dışına çıkarılması ile ilgili uygulamalar da bu dönemde başlamıştır. Haliç'in sanayi bölgesi konumundan çıkarılması adına kıyıdaki imalathaneler ve Sütlüce'deki mezbaha kaldırılmış, sahil doldurularak kazıklı yol inşa edilmiştir. Metropoliten alanların köprülerle beraber kuzeye kayması ve bölgenin sanayiden arındırılması ile Eyüp kent hayatının bir nebze dışında olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1984 yılında Kemberburgaz Eyüp'e bağlanmış, Gaziosmanpaşa ve Bayrampaşa ayrı birer ilçe haline gelmişlerdir. Bütün bu gelişmeler Eyüp merkezini, kentle ilişkisi kopuk, geleneksel yapıların varlığını sürdürdüğü, dini bir ziyaret yeri konumuna getirmiştir.

2.1.3 Günümüzde Eyüp

İstanbul'un Avrupa Yakası'nda, doğuda Sarıyer, Şişli, Kağıthane, güneydoğuda Beyoğlu, güneyde Fatih ve Zeytinburnu, güneybatıda Bayrampaşa, batıda ve kuzeybatıda Gaziosmanpaşa ilçeleriyle çevrilidir. İlçenin toplam alanı 242 km² dir.

---

³⁸ YENEN, Z. "Eyüp Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik Mekansal Yapı", Eyüp Belediyesi s,88

İlçenin mahalleleri ; Eyüpsultan Merkez, Nişanca, Defterdar, Düğmeciler, İslambey, Rami Cuma, Topçular, Rami Yeni, Silahtarağa, Sakarya, Alibeyköy Merkez, Esentepe, Karadolap, Yeşipınar, Akşemseddin, Çırçır, Güzeltepe, Emniyettepe'dir.

Kırsal alanında da Kemernburgaz Belediyesi ve Bağlı olarak Mimarsinan ve Mithatpaşa Mahalleleri, Göktürk Beldesi ile Akpınar, Ağaçalı, Çiftalan, İhsaniye, Işıklar, Odayeri, Pirinççi ve Yayla köyleri bulunmaktadır.

Eyüp Tarihsel ve Kentsel Sit Alanı, Eyüpsultan Külliyesi ve yakın çevresini, Nişanca ve Defterdar mahalleleri ile Düğmeciler Mahallesi'nin bir kısmını içine alan, 109 hektar büyüklüğünde bir alandır. Koruma alanı ise Eyüp Merkez Mahallesi'ni, Düğmeciler ve İslambey mahallelerinin bir kısmını ve tarihi Eyüp Mezarlığı'nı kapsayan 168 hektar büyüklüğünde bir alandır.³⁹

Günümüzün Eyüp mahalleleri fetihten sonra büyük değişim geçirmiştir. Ancak yine de Fatih döneminde cami, türbe ve tekkelerin merkezini oluşturduğu yapılaşma doğrultusunda isimlenen bazı mahallelerin, ana cadde ve sokakların, varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz. Fetih sonrasında dini yapıların çevresinde organik bir biçimde gelişmiş olan yol aksları günümüzde de aynı kalmıştır. Ana yolların açılması ile geleneksel kurgunun bozulması ve tüm boş alanların dolarak sürekliliğin sağlanması dışında, bu tezin konusunu oluşturan tekke yapıları, konumları itibariyle hala eski yerleşimin olduğu mahallelerin merkezinde olma özelliklerini sürdürmektedirler. (Bkz. Haritalar A. -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritaları)

2.1.4 Eyüp Mahalleleri Ve Tekkeler

Merkezini Eyüp Sultan Cami ve çevresinin oluşturduğu Eyüp, Fatih Sultan Mehmet döneminden XVI. yüzyıl sonlarına kadar hızlı bir gelişim süreci göstermiştir.

Eyüp yerleşiminin çekirdeğinin Hz Halid Bin Zeyd Ebu Eyyub El- Ensari'nin mezarının olduğu yere Fatih'in isteği ile türbe yapılması ve akabinde ilk selatin cami olan Eyüp Sultan Külliyesi'nin inşa edilmesi ile oluştuğundan daha önce bahsedilmişti.

---

³⁹ YENEN, Z. a.g.e. s, 52

Bu dönemde imar ve iskan politikası ile nüfusunun arttırılması hedeflenen bölgeye Bursa'dan gelenler yerleştirilmiştir.

Eski İstanbul mahallelerinin çoğu yakın zamana kadar Fatih Sultan Mehmet döneminde taşıdıkları isimlerle anılmaktaydı.⁴⁰ Bizans döneminde manastırlardan ibaret çok seyrek bir yerleşimin geliştiği Eyüp, Fatih zamanında yapılan cami ve tekke yapılarının etrafında gelişen ve bu yapıların ismi ile anılan sekiz mahalleye ayrılarak iskan edilmiştir.⁴¹ İstanbul Belediyesi tarafından 1934 yılında yapılan yeni mahalle düzenlemeleri sırasında mahalle isimleri ve sınırları değiştirilmiştir. 1934 yılındaki düzenlemede bu 8 mahalleden ikisinin ismi korunarak (Yavedud ve Fethi Çelebi Mahalleleri) 12 yeni mahalle düzenlemesi yapılmıştır.

İlk kurulan Cezeri Kasım, Fethi Çelebi, Nişancı Mustafa Paşa, Defterdar, Yavedud mahalleleri Fatih döneminden mahallelerdir. XVI. yüzyılda gelişen semte Düğmeciler (Dökmeciler), Kasım Çavuş mahalleleri de eklenmiştir. XIX. yüzyıla kadar bu gelişim cami ve tekkeler etrafında organik bir yapı oluşturarak gerçekleşirken, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise göçmenlerin yerleşmesi için hazırlanan konut alanları (Rami) imar ve iskan etkinliklerinde esas olan ızgara sistem dokusu ile gelişimine devam etmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısında II.Mahmut'un Rami Kışlası'nı inşa ettirmesinden sonra, II. Abdülhamit döneminde devlet erkanı Rami tepelerine yerleşmeye başlamıştı. 1876-1877'de Bulgaristan'dan gelenlerin de buraya yerleştirilmeye başlanmasıyla, Rami Yeni ve Rami Cuma mahalleleri oluşmaya başladı.⁴² Bu mahalleler XIX. yüzyılın ikinci yarısında oluşmuş, mevcut organik yapının aksine ızgara sistemli, yeni yerleşimlerdir.

2.1.4.1 İlk Kurulan Tekkeler ve Çevresinde Oluşan Mahalleler

Bu tezin konusunu oluşturan tekkeler, bugün Eyüp'ün eski yerleşimini içine alan ve eski mahallelerin devamı niteliğinde olan, merkez ve çevresindeki toplam beş mahalle içerisinde kalmıştır. Fatih döneminde çekirdeğini cami ve tekkelerin oluşturduğu ve

---

⁴⁰ KARA, F. Ensari "Fetih ile Kurulan Bir Semt Ve Fetihden Günümüze Ulaşan Mahalleler. VII. Eyüpsultan Sempozyumu 9-11 Mayıs 2003, s. 345

⁴¹ Ayverdi, E.H. "Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin iskan ve Nüfusu", Ankara, 1958. İstanbul Şehir Rehberi, İstanbul, 1934.

⁴² KARA, F. E., a.g.m.

isimlerini de bu yapılardan alan sekiz mahallenin isimleri ve sınırlarının günümüze kadar olan gelişmeleri şöyledir;

- **Yavedud Cami Mahallesi (Abdülvedud Cami, Sultan Cami)**

Bugünkü sahiyolu üzerinde yer alan Yavedud Caddesi Üzerindeki Yavedud Tekkesi⁴³ çevresinde oluşan mahalledir. İlk inşa tarihinin İstanbul'un fethinin hemen sonralarında (1453-1455) olduğu bilinmektedir. IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan (ö 1743) tarafından 1711 tarihinde yeniden yaptırılmıştır. Yapı 1804 yılında elden geçirilerek ahşap ilavesi yapılmıştır.⁴⁴

Eski mahalle, Haliç, Ayvansaray ve Defterdar arasında kalan bölgedir. 1934'deki düzenlemede ismi ve konumu aynı kalmış fakat sınırları genişlemiştir. Günümüzde bu bölge **Defterdar Mahallesi** sınırları içerisinde kalmıştır.

Defterdar'da (Balçık İskelesi olarak anılan kesiminde), Nişanca Mahallesi'nde, Cezeri Kasım Akar Çeşme Sokağı ile Defterdar Caddesi'nin kesiştiği köşede yer alan **Balçık Tekkesi**'de⁴⁵ eski mahalle sınırlarındadır. Balçık Tekkesi 863/1458'de darülhadis olarak tesis edilmiştir. II. Mahmud 1251-1835'te tekkeyi yeni baştan inşa ettirmiştir.

- **Cami-i Kebir Mahallesi**

Bu mahalle, 1459'da inşa edilen Eyüp Sultan Külliyesi ve çevresinden Haliç kıyısına kadar olan alanı kaplamaktadır.⁴⁶ Mahallenin ismi 1934'de Eyüpsultan Mahallesi olarak değişmiş, Evlice (Ölice) Baba Mahallesi de bu mahallenin sınırlarına eklenmiştir. Ayrıca kıyı tarafına doğru küçültülerek Yavedud Mahallesi ile arasına Cezeri Kasım Mahallesi eklenmiştir. Günümüzde ise **Eyüp Merkez Mahallesi** olmuş, sınırı batıya doğru gelişmiş, 1934 şehir rehberinde adı geçen Gümüşsuyu Mahallesi'ni de içine almıştır.⁴⁷

---

⁴³ Bkz. □-Yavedud Tekkesi

⁴⁴ ÖZ, T. "İstanbul Camileri", c:1 ,Ankara, 1987, s.124

⁴⁵ Bkz. □ Balçık Tekkesi

⁴⁶ Ayverdi, E.H. a.g.e. s 53

⁴⁷ KARA,F. E., a.g..m. s352

Bu mahalle sınırlarında bulunan tekke, Ballıbaba Sokak ile Karyağdı Sokağı'nın birleştikleri köşede yer alan **Karyağdı Tekkesi**⁴⁸dir. XVI. yüzyılda Horasanî Karyağdı Seyyid Mehmed Ali Baba (ö. 1544) tarafından kurulan tekke Bektaşiliğe mensuptur.

- **Fethi Çelebi Cami Mahallesi (Otağcılar Cami Mahallesi)**

İsmi Fethi Çelebi Camisi'nden almıştır. Edirnekapı'nın hemen dışında gelişmiş bir mahalledir. Burası aynı zamanda Osmanlı kuvvetlerinin sol kanadını oluşturan Rumeli Ordusu'nun da karargahıdır.⁴⁹ 1934 şehir rehberinde de aynı isimle yer almış ve sınırları korunmuş fakat kuzey sınırı Tüfekçi Caddesi'ne yaslanarak büyümüştür. Fatih zamanında yapılan cami daha sonra ortadan kalkmış 1863 tarihinde yeniden yaptırılmıştır. 1960 tarihinden sonra Vakıflar tarafından onarılmıştır. Mahalle günümüzde **Defterdar Mahallesi** sınırlarına dahildir. Fethi Çelebi Caddesi ve Kırımı Çeşmesi Sokak Fatih Sultan Mehmet döneminde ortaya çıkmış akslar olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler.

- **Kasım Çavuş Mescidi Mahallesi**

Günümüzde İslambey Mahallesi olarak bilinen mahalle sınırları içinde kalmıştır. İsmi Eski Yeni Bülbül Sokak ile Balıkçı Bakkal Sokak'ın kesiştiği yerdeki Kasım Çavuş Mescidi'nden almıştır. Fetih sırasında gelenlerden olan Kasım Ağa tarafından yaptırılan mesit, 1948 tarihinde Vakıflar tarafından onarılmıştır. Mahallenin ismi 1934'deki düzenlemede **İslambey Mahallesi** olarak değişmiştir. Bu mahallenin ismi ve sınırları günümüzde de aynı kalmıştır. Sadece doğu sınırı Eyüpsultan Bulvarı'na çekilmiştir. Mahallenin fatih döneminden sonra zamanla batıya doğru gelişen kısmı 1934'de Düğmeciler Mahallesi olarak belirlenmiştir.⁵⁰

İslam Çeşmesi Sokağı, İslam Bey Caddesi ve Bahçeli Çeşme Sokağı'nın arasında kalan arazideki **İslambey Tekkesi**⁵¹ Eski Kasım Çavuş Mahallesi, bugünkü İslambey

---

⁴⁸ Bkz. □-Karyağdı Tekkesi

⁴⁹ DANIŞMAN, Z. , “Evliya Çelebi Seyahatname” İstanbul 1990 s. 54

⁵⁰ KARA,F. E. a.g..m. s355

⁵¹ Bkz.□-İslambey Mescidi ve Tekkesi

Mahallesi sınırları içerisindedir. 1521 yılında Kanuni devrinde ümeralık yapan İslam Bey tarafından yaptırılmıştır.

Evlice Baba Tekke Sokağı üzerindeki **Evlice Baba (Ölice Baba) Tekkesi**⁵² de bu mahallenin sınırları içerisinde kalmıştır. Tekke Fatih döneminde, dönemin devlet adamlarından Veliyüddin Efendi tarafından yaptırılmıştır.

- **Mehmet Bey Mescidi Mahalesi**

İsmi Fatih döneminde Otağcibaşı Hüseyin Efendi'nin Kardeşi Mehmet Bey tarafından yaptırılan camiden almıştır. Otağcılar'da, Fethi Çelebi Mahallesi'nin batı tarafındadır. 1814'de cami onarım görmüştür. Bugün mescit mevcut değildir. 1934'deki düzenlemede bölgenin bir kısmı Fethi Çelebi Mahallesi sınırları içerisine, bir kısmı da Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi sınırları içerisine alınmıştır.⁵³ Mahallenin batısına yeni bir yerleşme olan Topçular Mahallesi eklenmiştir. Bugünkü mahalle düzeninde **Defterdar Mahallesi** sınırları içerisinde kalmıştır.

- **Otağcibaşı Mescidi Mahallesi**

Fethi çelebi Mahallesi ile Abdulvedud Mahalleleri arasında Otağcibaşı Mescidi çevresinde kurulmuştur. Mescit Fatih döneminde, Otağcibaşı Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Cami günümüze ulaşmamıştır. 1934'deki düzenlemede Yavedud Mahallesi, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi ve Cezeri Kasım Mahallesi arasında bölüştürülmüştür. Günümüzde **Nişancı Mustafa Paşa ve Defterdar** mahalleleri sınırları içerisindedir. Mescitten geriye kalan sadece Otağcibaşı Hüseyin Ağa'nın mezarıdır.

- **Sofular Mescidi Mahallesi**

Bu mahalleye ismini veren Sofular Mescidi, Sofular Caddesi'nin güneyinde yer almaktadır. Mescit 1464'de Çavuş Ali tarafından yaptırılmıştır.⁵⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1972 tarihinde onarımı yapılmıştır. Mescit çevresinde oluşan

---

⁵² Bkz. □-Evlice Baba Tekkesi

⁵³ Ayverdi, E.H., a.g.e. s 53

⁵⁴ ÖZ, T., "İstanbul Camileri", c:1 ,Ankara, 1987, s.123

mahalle alanı 1934'deki düzenlemede Cezeri Kasım, Düğmeciler ve İslambey Mahalleleri arasında paylaştırılmıştır.

Günümüzde mahallenin büyük bir bölümü **Nişanca Mustafa Paşa Mahallesi** içerisinde, küçük bir parçası da **Eyüp Merkez Mahallesi** sınırlarında kalmıştır.

- **Evlice (Ölice, Uluca) Baba Mescidi Mahallesi**

İsmi **Evlice Baba Mescidi**'nden almıştır. Mescit, Evlice Baba Tekke Sokağı üzerindedir. Fatih döneminde, dönemin devlet adamlarından Veliyüddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mahalle bu tekke çevresinde gelişmiştir. Fatih döneminde sınırlı kalan gelişimi zamanla oluşmuştur.

1934'deki düzenlemede mahalle alanı Eyüp Gümüşsuyu Mahallesi ile Eyüp Sultan Mahallesi'ne paylaştırılmıştır. Günümüzde mahalle **Eyüp Merkez Mahallesi** sınırlarında olup küçük bir parçası İslambey Mahallesi sınırlarında kalmıştır. Tekke de eski mahallenin İslambey Mahallesi içinde kalan bölümündedir. 1934'de Eyüp Gümüşsuyu Mahallesi'nin kuzey kısmına da Eyüp Üç şehitler Mahallesi ismi verilerek yeni bir mahalle oluşturulmuştur.⁵⁵

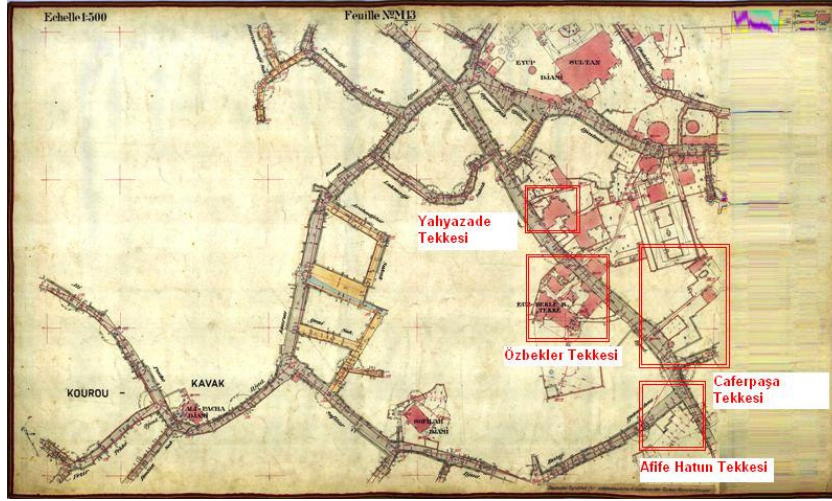
2.1.4.2 Bugünkü Mahalle Düzenlemesine Göre Mevcut Tekkelerin Dağılımı

(Bkz. HARİTA B-2.2.4. Eyüp Eski Dokusundaki Mahalleleri Ve Tekkelerin Konumunu Gösteren Harita)

Eyüp Merkez Mahallesi; Kaşgari Tekkesi (Murtaza) Efendi)-(1745) Cafer Paşa Tekkesi (Salih Sırrı Efendi) -(1587) Çolak Hasan Efendi Tekkesi (Balmumcu, Yekdest)-(1771) Hatuniye Tekkesi (Hoca Hüsam, Hasan Hüseyin Efendi) -(XVIII. yüzyıl ilk yarısı-1842'de yeniden yapılmış) Hüsrev Paşa Tekkesi -(1839) Özbekler Kalenderhanesi (Lalelizade Tekkesi, Kalenderhane)-(1743) Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi (Dazır Duzur,Hüseyin Hüsnü Paşa) (1883) Yahyazade Tekkesi (Hasib Efendi Tekkesi) (Saçlı Abdülkadir Tekkesi) -(1614) Şah Sultan Tekkesi (1517) Karyağdı Tekkesi (XVI. yüzyıl ortaları)-Çolak Hasan Efendi Tekkesi- İskender Dede Tekkesi (1815)- Lagari Tekkesi (1566)- Silahtar Tekkesi

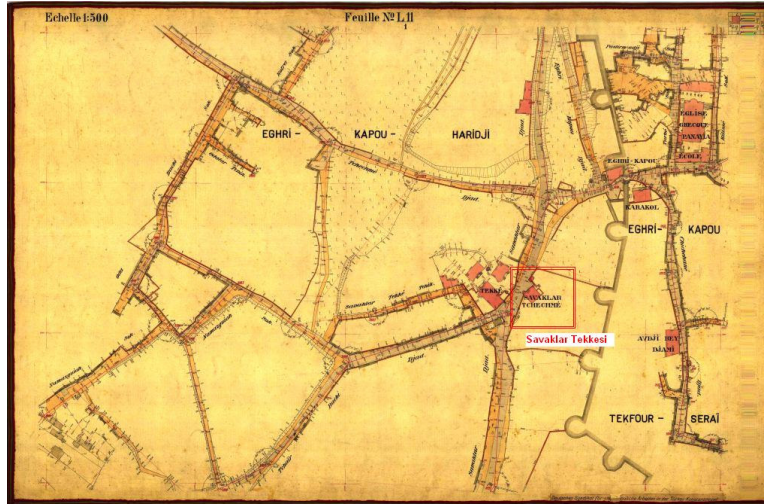
---

⁵⁵ KARA, F. E. , a.g..m. s358

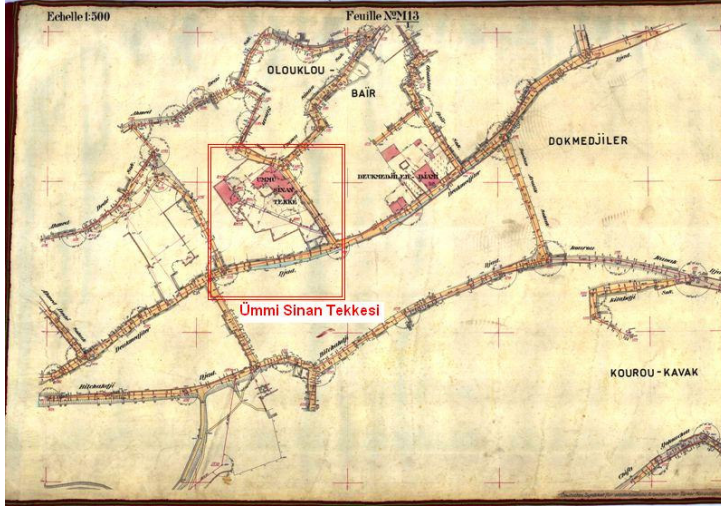
HARİTA 1.1-20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Eyüp Merlez Mahallesi civarı Özbekler Tekkesi- Cafer Paşa Tekkesi- Afife Hatun Tekkesi- Yahyazade Tekkesi

Defterdar Mahallesi; Cemalizade Tekkesi (Şalcı, Uşakki, Savaklar, Hırâmi Ahmet Paşa)(1702) Kuyubaşı Tekkesi (Emin Baba , Pertevniyal Valde Sultan)-(1867) Mustafa Paşa Tekkesi -(1753) Yavedud Tekkesi (Abdülvedut, Hatice Sultan) (1455)-Çadırcı Tekkesi-Emir Buhari Tekkesi-Kolancı Şeyh Emin Efendi Tekkesi– Sır Tekke-

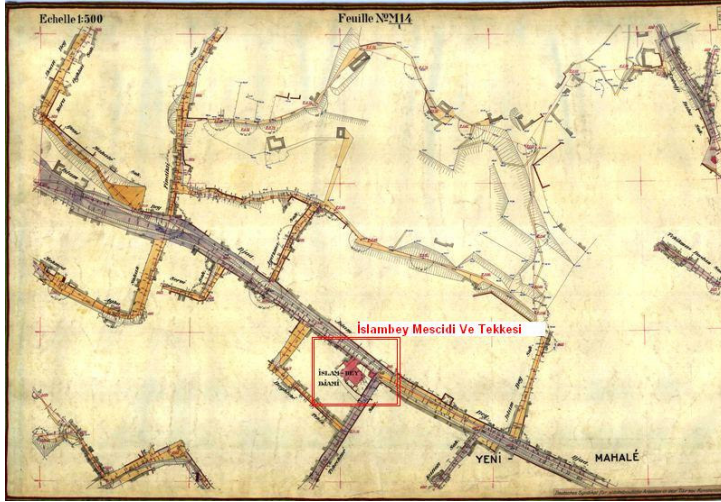

HARİTA 1.2 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Defterdar Mahallesi civarı -Cemalizade (Savaklar Tekkesi)

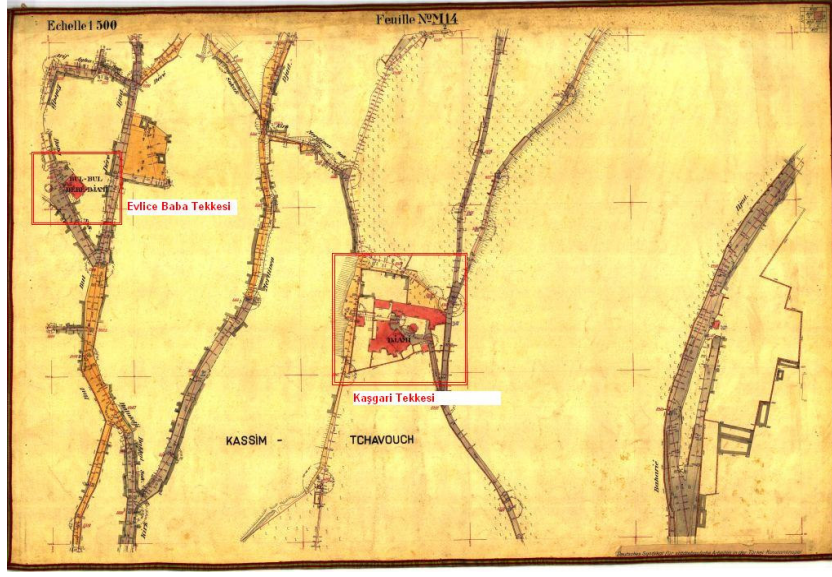
Düğmeciler Mahallesi; Ümmi Sinan Tekkesi (Nasuhi, Nasuhi Dede) (1568) Vezir Tekke(İzzet Mehmet Paşa Tekkesi) –(1795-1853’de yeniden yapılmış)- Kirpası Tekkesi (XIX. yüzyıl başları) –Oluklubayır Tekkesi- Tamışvar Tekkesi (1709)

HARİTA 1.3-20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Düğmeciler Mahallesi civarı- Ümmi Sinan Tekkesi **İslambey Mahallesi**; İslam Bey Tekkesi –(1521) Evlice Baba Tekkesi (Ölice Baba Tekkesi) (XV.yüzyıl-1892’de yeniden yapılmış)- Hacı ali Tekkesi- Haki Baba Tekkesi (1797)

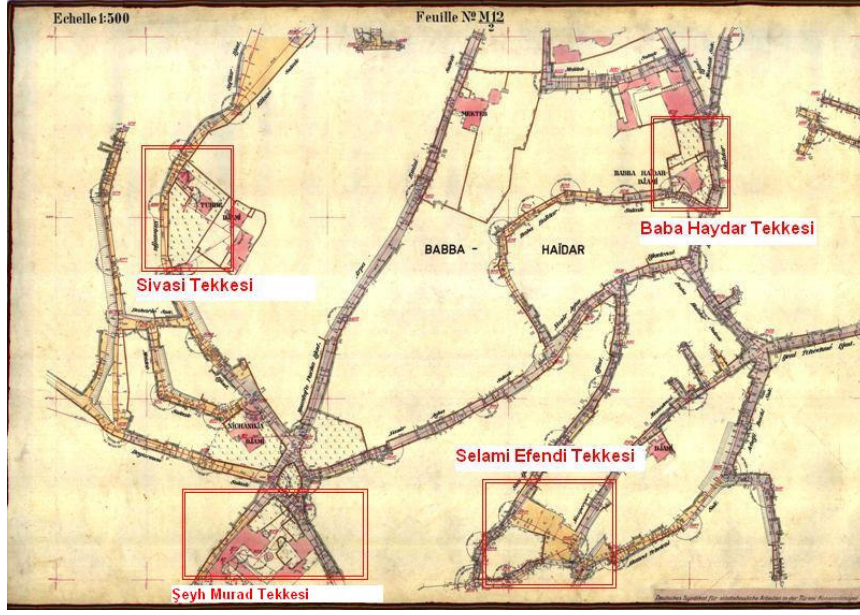

HARİTA 1.4 -20.yüzyıl başı Alman Sendika Haritası-İslambey Mahallesi civarı- İslambey Mescidi ve Tekkesi

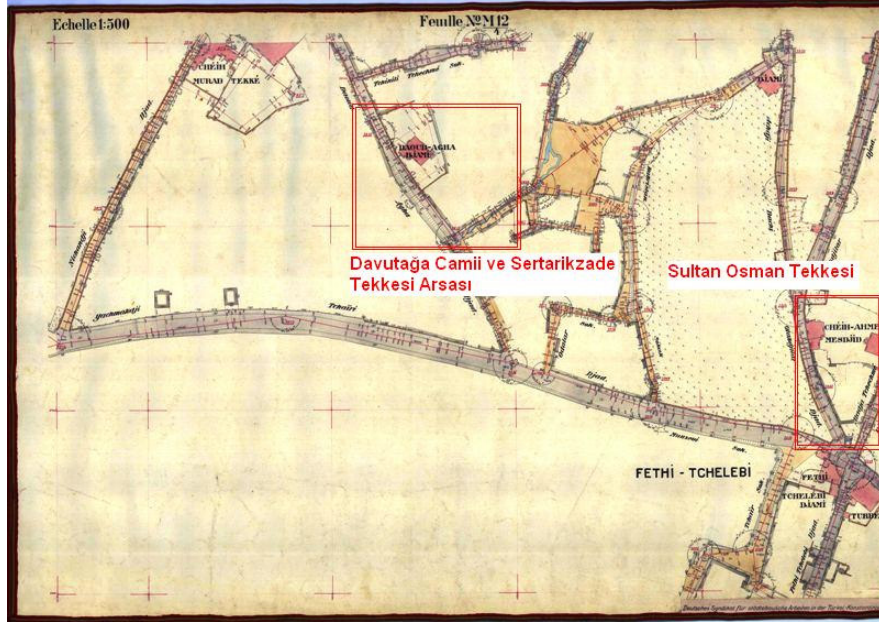

HARİTA 1.5 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Kaşgari Tekkesi- Evlice Baba Tekkesi

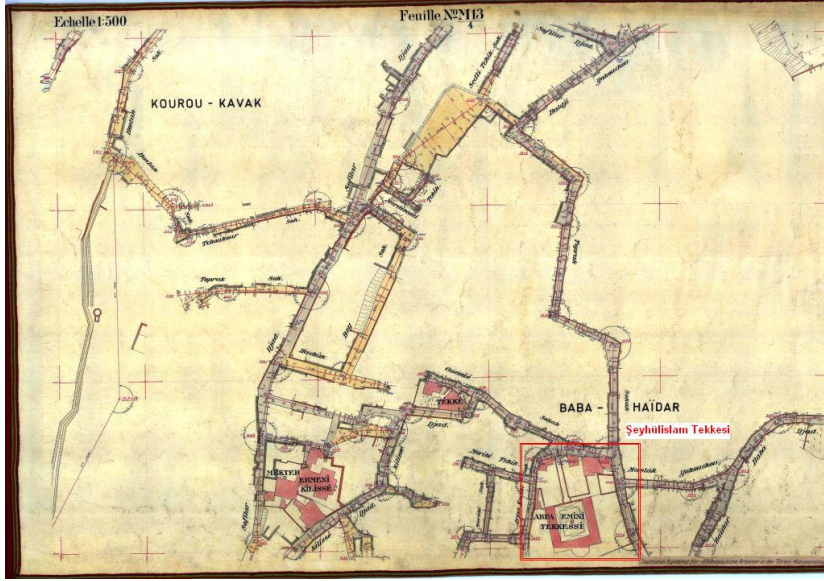
Nişanca Mahallesi; Afife Hatun Tekkesi (Balcı Dergahı, Abdünnafi Tekkesi, Afife Hatun, Balcı Dergahı, Mehmet Efendi Nakşi Tekkesi, Nafi Efendi Tekkesi, Abdünnafi Efendi Tekkesi)-(1844) Balçık Tekkesi(Halid Efendi Tekkesi)- (1458-1835’de yeniden yapılmış) Baba Haydar Zaviyesi- (1550) Molla Çelebi Tekkesi- (1590) Selami Efendi Tekkesi-(Mustafa Selami Efendi)-(1798-1810) Sertarikzade Tekkesi - (XVIII.yüzyıl ortaları- 1840’da yeniden yapılmış) Sultan Osman Tekkesi(Yanık Minare, Alaca, Ahmet Efendi) -(1569) Şeyh Murat Tekkesi (Belhi Dergahı) (1715-1741)Şeyhülislam Tekkesi (Şeyhülislam Mustafa Efendi)-(1744)- Mehmet Zeki Efendi Tekkesi (1906)- Şeyh Aşık Tekkesi

HARİTA 1.6 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası, Nişanca Mahallesi civarı, Sivas Tekkesi Selami Efendi Tekkesi- Baba Haydar Tekkesi- Şeyh Murad Tekkesi

HARİTA 1.7 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Sertarikzade Tekkesi Ve Sultan Osman Tekkesi

HARİTA 1.8 -20. yüzyıl başı Alman Sendika Haritası- Şeyhülislam Tekkesi

2.2 Eyüp Tekkeleri

2.2.1 Eyüp Tekkelerinin Yüzyıllara Göre Dağılımı ⁵⁶

A.Günümüze Ulaşabilmiş Tekkeler

XV. YÜZYIL

- 1-Yavedud Tekkesi -(1453-1455) KADİRİ
- 2-Balçık Tekkesi-(1458) SÜMBÜLİ-UŞAKKİ-SADİ
- 3-Evlice Baba Tekkesi-(1453-1481 arası) NAKŞİBENDİ
- 4-Sultan Osman Tekkesi-(1494 sonrası) SADİ,RİFAİ

XVI. YÜZYIL

- 5-Şah Sultan Cami Ve Tekkesi-(XVI.yy başı) HALVETİ (SÜMBÜLİ KOLU)
- 6-İslambey Mescidi Ve Tekkesi-(1521) BEDEVİ
- 7-Baba Haydar Mescidi Ve Tekkesi-(1520-1550) NAKŞİBENDİ
- 8-Yahyazade Tekkesi-(1537) SÜMBÜLİ, ŞEMŞİ,RİFAİ
- 9-Karyağdı Tekkesi-(1544'den önce) BEKTAŞİ
- 10-Ümmî Sinan Tekkesi-(XVI. yy ortaları) SADİ,RİFAİ
- 11-Cafer Paşa Külliyesi-(1585) KADİRİ, HALVETİ, SADİ
- 12-Cemalizade Tekkesi -(XVI. yy son çeyreği) HALVETİ, CEMALİ, SÜMBÜLİ, ŞABANİ
- 13-Molla Çelebi Tekkesi-(1590) KADİRİ (Bir süre Nakşibendi'liğe bağlı kalmıştır.)

---

⁵⁶ Tekkeler ilk kuruldukları tarihe göre sınıflandırılmışlardır

XVII. YÜZYIL

14-Sivasi Tekkesi-(1639 sonrası) HALVETİ(SİVASİ KOLU)

XVIII. YÜZYIL

15-Şeyh Murad Tekkesi (1715) NAKŞİBENDİ

16-Hatuniye Tekkesi-(XVIII. yy ilk yarısı) KADİRİ,NAKŞİBENDİ

17-Kalenderhane Tekkesi (1743) NAKŞİBENDİ,KALENDERİ,MELAMİ

18-Şeyhülislam Tekkesi-(1744-1745) NAKŞİBENDİ

19-Kaşgari Tekkesi-(1744-1745) NAKŞİBENDİ

20-Sertarikzade Tekkesi-(XVIII. yy ortaları) HALVETİ (CERRAHİ KOLU)

21-Mustafa Paşa Tekkesi-(1753) NAKŞİBENDİ (MÜCEDDİ KOLU)

22-Vezir Tekkesi-(1798) NAKŞİBENDİ

23-Şeyh Selamî Efendi Tekkesi-(1798) NAKŞİBENDİ

XIX. YÜZYIL

24-Afife Hatun Tekkesi-(1844) NAKŞİBENDİ

25-Hüsrev Paşa Külliyesi-(1855'den önce) NAKŞİBENDİ(HALİDİ KOLU)

26-Kuyubaşı Tekkesi-(1867) NAKŞİBENDİ (Bir dönem Bektaşî'liğe bağlı kalmıştır)

27-Bahariye Mevlevihanesi-(1877) MEVLEVİ

28-Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi -(1896) SADİ

B-Arsası Bilinen Günümüze Ulaşamamış Tekkeler

XVI. YÜZYIL

29-Emir Buhari Tekkesi (1520-1566)- NAKŞİBENDİ

30-Çadircı Tekkesi-(XVI. yy ortaları) SADİ

XVII. YÜZYIL

31-Lagari Tekkesi-(1682'den önce) Bilinmiyor

XVIII. YÜZYIL

32-Tamışvar Tekkesi-(1709) HALVETİ

33-Çolak Şeyh Hasan Tekkesi (XVIII.yy ortaları) NAKŞİBENDİ, HALVETİ

34-Hacı Ali Tekkesi-(1788'den önce) NAKŞİBENDİ

35-Silahtar Tekkesi-(1795) ŞAZELİ

36-Haki Baba Tekkesi-(1797) KADİRİ

37-Şeyh Aşık Tekkesi-(XVIII. yy sonu-XIX.yy başı)-Bilinmiyor

XIX. YÜZYIL

38-Kirpası Tekkesi-(XIX. yy başı) NAKŞİBENDİ

39-İskender Dede Tekkesi-(1815) -Bilinmiyor

40-Sır Tekke-(1890) SADİ

41-Mehmet Zeki Efendi Tekkesi-(1906)- Bilinmiyor

42-Kolancı Şeyh Emin Efendi Tekkesi-KADİRİ,HALVETİ,CERRAHİ

43-Oluklubayır Tekkesi- KADİRİ (RİFAİ KOLU)

C-Arsası Bilinmeyen Kayıp Tekkeler

44-Abdi Baba Tekkesi-BAYRAMİ

45-Ahmet Dede Tekkesi-Bilinmiyor

46-Bayram Çelebi Tekkesi-Bilinmiyor

47-Burhan Dede Tekkesi-Bilinmiyor

48-Kara Mezak Ahmet Ağa Mevlevihanesi(1623)-MEVLEVİ

49-Tokmak Dede Tekkesi- Bilinmiyor

2.2.2 Eyüp Tekkelerinin Günümüzdeki Durumu

2.2.2.1 Günümüze Ulaşabilmiş Tekkeler⁵⁷

- **Şah Sultan Cami Ve Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.1, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 45 ada, 97 parseldedir. Silâhtarağa Caddesi üzerinde, caddenin sahil tarafındadır.

Tarihçesi: XVI. yüzyılın başlarında inşa edilen yapı "Merkez Efendi" lakaplı Sümbüli şeyhi Müsliheddin Musa Efendi (ö.1552) için yaptırılmıştır. Tekkenin meşihatına halifelerinden Gömleksiz Şeyh Mehmed Efendi (ö.1544) getirilmiştir. Binanın mimarı Mimar Sinan'dır. Vakfiyesi 1517 tarihlidir. Halvetiliğin Sümbüli koluna mensup bir tekkedir. İlk yapıldığında derviş hücreleri, harem, ahşap bir mektep ve Şah Sultan'ın Kendisi ve ailesi için yaptırdığı türbeden ibaret olan tekkeye 1555'de cami olarak da kullanılan tevhidhane binası da eklenmiştir. 1179/1766 depreminde yıkılmış olan yapı 18. yüzyılın sonlarında III. Mustafa döneminde tamir görmüştür. Bu onarım sırasında tekkeye bir de ahşap hünkar mahfili ve ayrı bir tevhidhane eklenmiştir. Daha sonra 1227/1812'de tekkenin 17. postnişini Merkezzade Şeyh Ahmed Efendi (ö. 1813) kendisi için cami-tevhidhanenin güneydoğu köşesine bitişik bir türbe inşa ettirmiştir. II. Mahmud tarafından 1251/1835'te tamir ettirilmiş ve yenilenmiştir.”⁵⁸ “Tekke ilk yapıldığı zaman camiden ayrı olduğu halde sonradan ayinler mabet içinde yapılmaya başlanmıştır. Bunun 1766 depreminden sonra olduğu sanılmaktadır.”⁵⁹

1953 onarımında yok olan Şah Sultan Türbesi'nin kare ya da dikdörtgen planlı bir bina olduğu, duvarlarının moloz taş örgüsü olduğu Encümen Arşivi fotoğraflarından anlaşılmaktadır.⁶⁰ Yine aynı fotoğraflarda caddeye bakan kuzey cephesinde kesme taştan moloztaş duvar içine oturan kilit taşlı sepet kulbu kemerli bir giriş kapısı görülmektedir. yanlardaki sepet kulbu kemerli çerçevelerin içi moloztaşla örülmüştür.

---

⁵⁷ Tekke yapılarının kronolojik sırası en son inşa edildikleri tarihe göre yapılmıştır

⁵⁸ TANMAN,M.B. “Şah Sultan Camii ve Tekkesi” DBİA , c. 7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s.125

⁵⁹ HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 122

⁶⁰ Bkz katalog no: 2.2.1 -fotoğraflar

Tekkelerin kapatılmasından sonra harap olmuş olan tekke 1953’de tamir edilmiş fakat özgünlüğünü de kaybetmiştir. Bir türbesi ve cami-tevhidhane binası kalmış olan tekkenin diğer bölümleri kayıptır.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Halen cami olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Yapının kalan tek türbesi de ziyarete açıktır.

Günümüze kalan tek yapının ana gövdesini oluşturan kare planlı cami-tevhidhane binasının duvarları, bir sıra kesme küfeki taşı ile iki sıra tuğla almaşık düzende oluşturulmuştur. Harimin önünde altı ahşap sütunun üzerinde, ahşap bir çatısı bulunan, dikdörtgen son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerindeki sofada bir mihrab vardır. Minaresi sağdadır. Mihrabı stalaktitli ve minberi ahşaptır. Kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. 19. yüzyıl daki tadilatta son cemaat yerinin değiştirilerek ahşap iskeletli, tuğla dolgulu ve bağdadi sıvalı duvarlar ile kapatılmıştır⁶¹ 1953'te yapılan tamirde ahşap son cemaat mahali ortadan kaldırılmış, yerine altı adet ahşap dikme ve buna oturan ahşap bir çatı oluşturulmuştur.

Basık kemerli ve küfeki taşından söveleri olan tevhidhane girişi üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Bu giriş 1953 tarihli onarım sonrasında tamamen değişmiş olan son durumudur. Son cemaat yerine bakan kuzey duvarında giriş kapısının iki yanında küfeki taşından söveli ikişer tane pencere bulunmaktadır. Hafifletme kemerli dört adet pencere lokma parmaklıklarla örtülüdür. Bu iki pencerenin ortasında da birer mihrap nişi vardır. Giriş duvarı bir seki ile yükseltilmiş, ahşap korkuluklu mahfille ayrılmıştır. Üstte de kadınlar mahfili aynı hizadadır. Giriş pencerelerinin aynısından doğu ve batı duvarlarında da üçer tane mevcuttur. üst hizalarında da sivri kemerli birer tepe penceresi bulunmaktadır. 1953 yılındaki tamiratta tepe pencerelerinin bazılarının iptal edildiği anlaşılmaktadır.

Tevhidhanenin kuzeydoğusuna eklenen ahşap hünkar mahfilinin de dikdörtgen sürme pencereli ve kuzey yönünde iki ahşap dikme üzerine çıkmalı olduğu Encümen Arşivi fotoğraflarında görülmektedir. Son onarımda kaldırılmıştır.

---

⁶¹ Bkz Katalog 2.2.1-fotoğraflar

Harimin güney duvarının ortasında mihrap yer alır. “Son tamirden önce, 1835’de aldığı şekliyle mihrap, yarım daire planlı bir hücreye sahip bulunuyordu. Bunun yanlarında duvar payeleri, üstte de yine silmelerle sınırlandırılmış düz atkılı bir alınlık kuşatmaktaydı.⁶² 1953 tarihli onarım sırasında farklı üslupta yeni bir mihrap yapılmıştır. Mihrabın solunda iki sağında bir adet pencere vardır. Bu pencerelerin üst hizalarında da birer tepe penceresi bulunmaktadır. Soldaki pencere Merkezzade Şeyh Ahmed Efendi’nin kendisi için inşa ettirdiği 1812 tarihli türbeye açılmaktadır. Türbenin yaklaşık 4 m çapında tuğladan bir kubbe örtüsü vardır. Memer söveli ve kemerli giriş kapısının üzerinde kitabesi vardır. Duvarları tevhidhane duvarları gibi bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla örgülü almalı duvarlardır.

Harimin kuzeyindeki minare, türbenin simetriğinde ve onun gibi dışa taşmış planlıdır. Kapısı son cemaat yerine açılmaktadır. Papuç kısmı almalı örgüldür.

- **İslam Bey Mescidi Ve Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.2, Tablo 2.2.1)

Konumu: İslambey Mahallesi’nde, 217 ada, 45 parseldedir. İslambey Çeşmesi Sokağı, İslam Bey Caddesi ve Bahçeli Çeşme Sokağı’nın arasında kalan arazidedir.

Tarihçesi: “926/1521 yılında Kanuni devrinde Kanuni’nin kumandanlarından Kırşehirli İslambey tarafından yaptırılmıştır.”⁶³ Banisinin mezarı mihrap duvarının arkasındadır. Minber ilave edilerek sonradan camiye dönüştürülmüştür. Mescide 19. yüzyıl sonlarında Mısırlı Şeyh Haseneyn el-Ahmedî tarafından meşihat konularak Bedevi tarikatına bağlanmıştır.

Hazirenin, minare kaidesi ile mihrap duvarı arasında kalan kesimi bir demir parmaklıkla ayrılarak tekke şeyhlerinin ve aile fertlerinin kabirlerine tahsis edilmiştir. Harimin batı cephesine, alt alta iki kitabe yerleştirilmiştir. Üstteki hazirenin bu

---

⁶² TANMAN,M.B. “Şah Sultan Camii ve Tekkesi” DBİA , c. 7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s.125

⁶³ HASKAN, M.N. ,Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 59

kesiminde gömülü olan şeyhlerin adlarını, alttaki ise Bedevî tarikatının piri Seyyid Ahmed Bedevî'ye ithaf edilmiş bir beyit ile 1041/ 1631-32 tarihini içermektedir.”⁶⁴

Mescidin yanına 1112/ 1700 'de bir çeşme yaptırılmıştır.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Halen cami olarak kullanılan yapının, bir dönem selamlık olarak kullanılan son cemaat yerinin özgün niteliği bozulmuştur.

Dikdortgen planlı mescit-tevhidhane bölüm moloztaş örgülüdür. Ahşap kırama çatı ile örtülüdür. Mihrap nişi sekizgen planlı ve mukarnaslıdır. Bir duvarında üç, diğer duvarlarında ikişer tane söveli, sivri tuğla kemerli ve parmaklıklı pencereleri bulunmaktadır. Pencerelerin üzerinde de sivri kemerli, alçı tepe pencereleri vardır. Yarım sekizgen mihrabın karşısında, ahşap dikmeler üzerinde kadınlar mahfili, altında aynı hizada korkuluklarla ayrılmış erkekler mahfili bulunmaktadır. Tevhidhanenin kuzeybatı köşesinde tevhidhaneye açılan minare bulunur. Kaidesi kare planlıdır. Kaide ve papuç kesme küfeki taşından gövdesi ise tuğladandır. Şerefesi de kesme küfekidendir.

Binanın kuzeyindeki son cemaat yeri bina tekke olarak kullanılmaya başladıktan sonra iki katlı ahşap selamlığa dönüştürülmüştür. Günümüzde mevcut olmayan ahşap yapının doğu cephesi, tevhidhanenin kargir doğu duvarının uzamasıyla oluşturulmuştu. Bu kargir duvar dışında, tamamen ahşap karkas üzeri ahşap kaplama, içeriden de bağdadi sıvalı olarak yapılmıştı. Selamlık kesimi, tevhidhanenin ahşap çatısından daha yüksek bağımsız bir ahşap çatı ile örtülüydü. Girişteki üç kapıdan ortadaki kapı, üst kata ulaştıran merdivene bağlanmakta, soldaki kapı ise ufak bir mekândan geçilerek harimdeki mahfile ulaşılmasını sağlamaktaydı. Üst kat da ortadaki merdivenin bulunduğu sofanın iki yanında birer oda şeklinde düzenlenmişti. Minare tarafında da kadınlar girişi ve kadınlar mahfiline çıkan merdiven bulunmaktaydı. Günümüzde ise bu selamlık kısmı doğu duvarı korunarak tek katlı kiremit çatılı son cemaat yeri olarak yeniden yapılmış cepheleri ise pvc kapı ve pencereler ile tamamlanarak özgün niteliği bozulmuştur.

---

⁶⁴ TANMAN,M.B. "İslambey Tekkesi" DBİA , c.4,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 209, 210

Kesme küfeki taşından yapılan çeşme, İslambey Sokak'la Bahşeli Çeşme Sokağı'nın birleşiminde ve arsanın köşesindedir. Kitabesinde yapım tarihi ve 1904'deki onarım tarihi bulunmaktadır.

Tekkenin haziresi arsanın güneybatı köşesinden binayı kuşatır. Caminin selamlık kısmının önündeki avlunun çevresine, çeşitli tekke birimlerini barındıran, iki katlı, iki adet simetrik çıkması olan ahşap yapılar zaman içinde harap olup ortadan kalkmıştır.

- **Baba Haydar Mescidi Ve Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.3, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nişanca Mahallesi'nde, 134 ada, 9 parseldedir. Baba Haydar ve Haydar Baba sokaklarının birleştiği köşededir. Haydar Baba Caddesi'ne açılan merdivenli bir yoldan caminin avlusuna girilir. İki caddeye de kapıları vardır.

Tarihçesi: Kanuni Sultan Süleyman, Nakşibendî şeyhlerinden Baba Haydar Semerkandî (ö. 1550) adına inşa ettirmiştir. Yapı cami-tekkedir. 1520-1550 civarında inşa edilmiştir. Faaliyeti süresince Nakşibendiliğe bağlı kalmıştır. Baba Haydar'ın H.957 (M.1587) tarihli mezarı hazirededir. "Ayrıca hazirede gömülü olanlardan Hoca Mehmet Ref-i Efendi 'nin Tekirdağlı Mustafa Efendi'nin ve Şeyh Abdurrahman Efendi'nin şeyhlik yaptıkları bilinmektedir."⁶⁵ "III. Mustafa devrinde Eyüp'teki Arpacı Mescidinin imamı olan Şeyh Abdullah Efendi mescit-tevhidhaneye minber koydurmak suretiyle burasını camiye dönüştürmüştür."⁶⁶

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Zaman içinde birçok onarım geçiren tekke, günümüzde cami olarak kullanıma devam etmektedir. Tekkenin mescit-tevhidhane ve hazire dışındaki bölümleri mevcut değildir.

Baba Haydar girişinin sağ tarafındaki hacet penceresi arkasında Haydar Baba'nın kabri vardır. Pencerenin yanında kitabesi bulunur. Kargir binanın son cemaat yeri ahşaptır. Minare girişin sağındaki köşededir. Tevhidhane alanı moloztaş duvarlı, kare bir yapı

---

⁶⁵ HASKAN, M.N. "Eyüpsultan Tarihi" –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996-S.140
141

⁶⁶ TANMAN, M.B. "Baba Haydar Tekkesi" DBİA , c.1 ,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.88

olup, son cemaat yeri ile birlikte üzeri ahşap kırma çatı ile örtülüdür. Tevhidhane ile son cemaat yerini ayıran bir başka özellik de tevhidhane çatısının kirpi saçakla bitmesi, son cemaat mahalının ise geniş saçağı ve onu taşıyan eliböğründelerdir. Minberi ahşap olan tevhidhane alanının doğusunda iki, batısında bir, mihrabın iki yanında iki, ön cephesinde de iki adet olmak üzere toplam sekiz adet penceresi vardır. Dikdörtgen pencereler, kesme taştan sövelerle çevrilmiş ve üzerleri sivri hafifletme kemerleri ile tamamlanmıştır. Üzerlerinde sivri kemerli alçı revzenli tepe pencereleri vardır. Son cemaat yerinin üstü kadınlar mahfilidir. Ayrıca minarenin girişi de son cemaat mahalindedir. “Minarenin, kare planlı ve almaşık örgülü kaidesi ile kesme taş örgülü baklavah pabucu ilk yapıdan kalmadır. Dairesel gövdesi ile basit demir parmaklıkların kuşattığı bir şerefesi vardır.”⁶⁷

- **Yahyazade Tekkesi (Hasib Efendi, Saçlı Abdülkadir, Darülhadis Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.4, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi’nde, 52 ada, 64-65 parsellerdedir. Kalenderhane Caddesi üzerinde, Cafer Paşa Tekkesi’nin hizasında ve kuzey tarafındadır.

Tarihçesi: Yapının Şeyhülislam Abdülkadir Efendi tarafından mescit olarak ilk yapıldığı tarih 1537’dir. Mescit, Abdülkadir Efendi’nin babası, Sivasi Tekkesi Şeyhi Abdürrahim Efendi’nin kabri üzerine yapılmıştır. Bu ilk yapı caddeden girilen kapının sağındadır. Alt kat türbe üst kat ibadet alanı olarak yapılmışken, yapıldıktan kısa süre sonra çökme tehlikesi ile ara kat ve çatı yıktırılmıştır.

Arkada kalan mescit yapısı ise Şeyhülislam Hoca Saadettin Efendi (ö:1596) tarafından 1585-1590 tarihlerinde darülkurra olarak inşa edilmiştir. Daha sonra oğlu Şeyhülislam Mehmet Esad Efendi (ö:1625) tarafından Halveti tekkesine dönüştürülmüştür. Vakfiyesi 1614 tarihlidir. İkinci postnişi Şeyh Yahya Efendi’dir. Yahya Efendi’den sonra Sümbüli ve Şemsi Kollarına bağlı olan tekke Yahyazadelerden Şeyh Hasib Efendi’nin 1796’da posta geçmesiyle Rıfailiğe bağlanmıştır.⁶⁸

---

⁶⁷ TANMAN, M.B. “Baba Haydar Tekkesi” DBİA , c.1 ,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.340

⁶⁸ TANMAN, M.B. “Yahyazade Tekkesi ” DBİA , c.7 ,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 469

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekke günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Mescit-tevhidhane kare planlıdır. Kubbe kare plan üzerindeki sekizgen kasnak üzerine oturmuştur. Yarım sekizgen planlı mihrabın iki yanında ve doğudaki girişin iki yanında kesme taş söveli dikdörtgen birer pencere bulunmaktadır. Aynı pencerelerden batı cephesinde üç kuzey cephesinde iki adet vardır. Sekizgen kasnağın her kenarında birer tane basık kemerli, alçı revzenli tepe pencereleri vardır.

Yapının doğusundaki dikdörtgen son cemaat mahali, dört adet mermer sütun üzerine oturan ahşap bir çatıdan ibarettir. Kuzey köşesine yapışık çift kubbeli türbe yapısı tevhidhane ile de ilişkilidir. Türbe, son cemaat mahalinin de sağını örtecek şekilde doğuya doğru kaymış olarak konumlanmıştır. Kuzey cephesinde iki, diğer cephelerde birer tane olmak üzere kesme taş söveli lokma parmaklıklı toplam beş adet pencereye sahiptir. Türbenin girişi batı cephesindedir. Tevhidhaneden de geçilebilmektedir.

Yapının giriş kısmında 1538 tarihli ilk mescidin duvarları bulunmaktadır. Ara katı çökme tehlikesi ile yıktırılan iki katlı yapı kesme taştandır. Basık kemerli giriş kapısının solunda kesme taş söveli, lokma parmaklıklı, dikdörtgen, üç adet pencere vardır. Pencerelerin üstünde, aynı genişlikte, sivri kemerli birer pencere daha bulunmaktadır.

1996 yılında Eyüp Belediyesi tarafından restorasyonu yapılmış olan caminin, önündeki ilk yapı, istinat duvarları ve çeşmesi de onarılmıştır. Caminin güneyinde kalan ahşap harem, tekkeler kapatıldıktan sonra yıkılmış ve ortadan kalkmıştır. Yapıya ait eski fotoğraflardan, dikdörtgen planlı, kırma çatılı, büyük bir bina olduğu seçilebilmektedir.⁶⁹

- **Cafer Paşa Külliyesi (Salih Sırrı Efendi)**

(Bkz Katalog no:2.2.5, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüpsultan (Merkez) Mahallesi'nde, 52 ada 58 parseldedir. Zal Paşa Caddesi ile Halid Bin Zeyd'in kesiştiği köşede yer alır. Özbekler Tekkesi'nin karşısındadır. Kuzeyinde Yahyazade Tekkesi bulunmaktadır.

---

⁶⁹ Bkz Tablo katalog no:2.2.5-Fotoğraflar

Tarihçesi: “16. yüzyıl’da vezir Cafer Paşa tarafından yaptırılmıştır(ö. 1587). Tekkedeki türbede Cafer Paşa’da yatmaktadır. Cafer Paşa Enderundan yetişmiş 1530-31’de Kanuni Sultan Süleyman’ın silahtarı olmuştur. Kitabesinde yapım tarihi 1585 olarak geçmektedir.”⁷⁰

Medrese tekke ve türbeden oluşan küçük bir külliye dir. Prof Dr. Baha Tanman Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi’nde tekkenin XIX. yüzyılın ortalarına kadar önce Halveti, sonra Kadiri tarikatına bağlı olabileceği, XIX. yüzyıl ortalarında Sadî tarikatından Şeyh el-Hac Mehmed Salih Sırrı Efendi (ö. 1869) tarafından ihya edilmiş ve 1925 e kadar bu tarikata bağlı olarak faaliyetini sürdürdüğü belirtilmektedir. ⁷¹ Bu durumda Tekke sırasıyla Halveti-Kadiri ve Sadi tarikatına bağlı kalmıştır. Tekkelerin kapatıldığı 1925'ten sonra yapılar terkedilmiştir. Sadece son şeyhin kaldığı ahşap harem binası ise sonradan ortadan kalkmıştır. 1970lerde Vakıflar İdaresi tarafından onarımına başlanmıştır.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Yapı günümüzde *Cafer Paşa Kültür Merkezi Sanat Ve Musiki Atölyesi* olarak kullanılmaktadır. Medrese bölümü onarılmış, türbenin duvarları onarılarak üstü açık bırakılmıştır.

Kalenderhane Caddesi’nden türbe girişi ve medrese girişi olmak üzere iki girişi mevcuttur. Soldaki basık kemerli giriş, avlu duvarı ve türbe arasındaki bir geçitle arkaya bağlanan medrese girişidir. Diğer giriş türbe avlusuna açılır. Türbenin sol tarafındaki kemerli bir kapıdan dar uzun bir koridora girilmektedir. Bu kısım geçildiğinde bir avluya ulaşılır. Hemen karşıda medresenin dershanesi vardır. Dershane kare planlı, tek kubbeli ve kitablesizdir. Kubbesi kurşun kaplıdır. Dikdörtgen ve kesme taş söveli pencerelerinden kuzeyde ve batıda ikişer tane bulunur. Kuzeydeki pencerelerin ortasında da basık kemerli giriş kapısı vardır. Güneyde mihrap ve iki niş, doğu duvarında ise sadece iki niş vardır. 1970’de Vakıflarca restorasyonu yapılmış ve kuran kursu olarak kullanılmaya başlanmıştır.

---

⁷⁰Arda Mimarlık- Cafer Paşa Külliyesi’ nin Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Projesi- İstanbul II Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi

⁷¹ TANMAN,M.B. “Cafer Paşa Tekkesi” DBİA , c.2,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.368

Kızıl Değirmen Sokağı arsanın güneyindedir. 11 adet odası bulunan medrese mescit-dershanenin karşısına U biçiminde yerleşmiştir. U'nun bir ucunda mescit, bir ucunda hela, ortalarında da 11 adet derviş hücresi bulunmaktadır. Derviş hücreleri pandantifli kubbelerle örtülüdür. Her hücrenin kesme taş söveli, dikdörtgen bir penceresi ve yine söveli bir kapısı bulunmaktadır. Kapı ve pencereler basık hafifletme kemerlidir. Pencerelerin üzerinde sivri kemerli, alçı revzenli birer tepe penceresi mevcuttur.

Soldaki mescit girişi ile sağdaki harem girişinin ortasında tevhidhane-türbe bulunmaktadır. Sonradan tamamen türbeye dönüştüğü anlaşılan yapı, doğu batı yönünde dikdörtgen planlıdır. Girişler batı duvarının iki tarafına ve pahlı olarak yerleşmiştir. Türbenin girişi güney duvarının ortasındadır. Kuzey ve doğu duvarları moloztaş ve tuğla ile, güney ve batı duvarları ise bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğla ile almaşık düzende inşa edilmiştir. Batı duvarının dış yüzü kesme taştandır. Doğu cephesinde alttakiler dikdörtgen, üsttekiler sivri kemerli olmak üzere üçer tane pencere bulunmaktadır. Batı cephesinde aynı pencerelerden dörder tane vardır. Güney cephesinin ortasında dışa doğru çıkıntılı, dikdörtgen taç kapı bulunmaktadır. Basık kemerli kapı, sivri kemerli bir niş içerisindedir. Sivri kemerin aynasında kitabe levhası bulunmaktadır. İki tarafında, ikişer tane dikdörtgen söveli ve lokma parmaklıklı pencereler yer almaktadır. Kapının iki yanındaki ve sol taraftaki pencerelerin üzerlerinde sivri kemerli birer pencere daha vardır.

“Süheyl Ünver tarafından 29-03 1966 yılında yapılan bir çizimde yapının üstü kırma çatı ile örtülü olarak gösterilmiştir. Bu çizim yapının üstünün örtülü olabileceğini akla getirmektedir. Yapılan onarımlar sırasında çatı ile ilgili olabilecek veriler günümüze ulaşamamıştır⁷² Günümüzde üstü açık olarak bırakılmıştır.

Mihrap türbenin icinde kapının solundadır. İki pencere ortasındadır. Sağır olan cephede üç adet dolap nişi bulunmaktadır. Orta niş sonradan kapıya dönüştürülmüştür.

Küçük bir külliye olan tekke, yapılan son onarımlardan sonra günümüzde **Cafer Paşa Kültür Merkezi Sanat Ve Musiki Atölyesi** adı altında, hat, tezhip, ebru, çini

---

⁷² BARIŞTA, H. Ö. , “İstanbul Eyüpsultan Caferpaşa Türbesi Kazısı Ve Bitkisel Bezemeli Mezar Taşları Üzerine”, Eyüpsultan Sempozyumu IV, s.255

atolyelerinin bulunduğu, Osmanlıca ve ney kurslarının verildiği bir merkez olarak değerlendirilmektedir.

- **Cemalizade Tekkesi (Cemalettin Uşakki, Şalcı, Savaklar ,Hirami Ahmet)**

(Bkz Katalog no:2.2.6, Tablo 2.2.1)

Konumu: Defterdar Mahallesi'nde, 104 ada 6 parseldedir. Eğrikapı dışında, Savaklar Caddesi ile Cebecibaşı Caddesi'nin birleştiği yerdedir. Kırkçeşme su şebekesine bağlı Eğrikapı Su Savakları'nın tam karşısında yer aldığı için "Savaklar Mescidi" olarak da geçer.

Tarihçesi: Vezir Hırami Ahmed Paşa (ö. 1599) tarafından 16. yüzyılın son çeyreği içinde bir mescit-zaviye olarak tesis edilmiştir.

XVIII. yüzyıl başlarında Halveti'liğe bağlı olan tekke daha sonra 1742'de Uşakki'liğin Cemali şubesine geçmiştir. "Bu tarihte Halvetiliğin kollarından Uşsakiliğin "Cemaliye-i Saniye" olarak anılan şubesini kuran Edirneli Seyyid Muhammed Cemaleddin el-Uşakki'nin İstanbul'a hicreti ile Tekkenin şeyhliği kendisine verilmiştir."⁷³ "1837 yılında Halveti'liğin Sünbüli koluna geçmiş daha sonra ise yine Halvetiliğin Şabani koluna mensup Şalcızadeler ailesine geçmiştir."⁷⁴

"Sonradan Sabih Ali Efendi (1769) tarafından tevhidhaneye minber, tekke yanına bir de mektep eklenmiştir. Sağ tarafındaki ahşap minaresi, Sadrazam Silahdar Derviş Mehmed Paşa tarafından tuğladan yaptırılmış ve bu sırada da mescit tamirden geçmiştir. Tekke ve türbe 1887'de II. Abdülhamid'in isteği ile onarım görmüştür. 1905 de yeniden yapılan yapıdan günümüze cami olarak kullanılan tevhidhane ve türbesi kalabilmiştir. Güney cephesinde biri 1816 tarihinde Halet Efendi tarafından yenilendiğini, diğeri 1905 tarihinde Hamdi bey tarafından yeniden inşa edildiğini belgeleyen iki adet kitabe bulunur."⁷⁵

---

⁷³KILIÇ, M.Erol, "Cemaleddin Uşakki Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed Cemaleddin-i Uşsaki ve Şiiri", Eyüpsultan Sempozyumu II, s.187

⁷⁴TANMAN, M.B. "Cemaleddin Uşakki Tekkesi" DBİA , c. 2,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 400

⁷⁵ a.e. s.401

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekkelerin kapatılmasından sonra mescit-tevhidhane cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Halen cami olarak kullanılan yapı, 2005 yılında geçirdiği son onarımdan sonra özgün niteliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Küfeki taşı ve tuğladan yapılmış kısa minaresi, yapıldığı dönemi yansıtabilen tek parçasıdır.

Tevhidhane ile türbenin aynı yapı içinde olduğu tekkelerdendir. Tevhidhane kare planlı, yapının tümü dikdörtgen planlıdır. Kuzeyinde kadınlar mahfili vardır. Yapının duvarları moloztaş ve tuğladan örülmüştür. Çatısı ahşaptır. Tevhidhanenin doğu ve batısında ikişer adet kemerli pencere vardır. Türbe, mihrabın iki yanındaki açıklıkla tevhidhane ile aynı mekanda gibidir. Mihrabın hemen arkasında kalan bu bölümün, üçü güneye, bir tanesi batıya bakan dört tane basık kemerli penceresi, batı yönünde de bir adet nişi bulunmaktadır. Türbeye doğu yönünden bir kapıyla girilir.

Türbede, Şeyh Cemaleddin Uşşaki ile birlikte toplam altı adet sanduka vardır. Türbenin yanındaki hazirede, tekkenin banisi Hırami Paşa ile oğlu Mustafa Bey'in kabirleri bulunmaktadır.

- **Molla Çelebi Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.7, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nişanca Mahallesi, 52. ada 14. parselde, Feshane Caddesi ile Kızıl Değirmen Sokağı'nın birleştiği köşede yer almaktadır. Eski Cezeri Kasım Mahallesi, bugünkü Nişanca Mahallesi sınırlarındadır.

Tarihçesi: Vakfiyesi 1590 tarihlidir. 1307-1890 tarihli Mecmua-i Tekaya'ya göre tekke ayin günü Cuma olan bir Kadiri dergahıdır.”⁷⁶Bir dönem Nakşibendiliğe geçtiği bilinen tekke daha sonra tekrar Kadiri olmuş ve kapatılana kadar öyle kalmıştır.⁷⁷ Tekke XIX. yüzyıl ortalarında yenilenmiştir.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekkeden günümüze biri Kazasker Mehmet Vusuli Efendi'ye, diğeri Ayşe Hubbi Hatun'a (Huba Hatun) ait olan iki adet türbe kalmıştır. Türbelerin arasındaki bahçenin Ayşe Hubbi Hatun Tekkesi'ne yakın kısmında tekkenin

---

⁷⁶ HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 125

⁷⁷ TANMAN, M.B.,“ Molla Çelebi Tekkesi ” DBİA , c.5 ,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 485

haziresi bulunur. Hubbi Hatun Türbesi arsanın kuzeyinde, Kazasker Mehmet Vusuli Efendi ise güneyindedir. Tekkenin girişi Hubbi Hatun Türbesi ile eşi Mehmet Vusuli Türbesi arasındaki çıkmaz yoldan sağlanmaktaydı.”⁷⁸ Her iki türbe de kesme taştan altıgen planlı olarak yapılmış ve kubbeyle örtülmüştür. Kazasker Mehmet Vusuli Efendi türbesinin cadde tarafında mermer söveli ve kemerli bir giriş kapısı bulunmaktadır. Altıgenin diğer kenarları mermer söveli, sivri hafifletme kemerli, lokma parmaklıklı bir pencere ile üstte yuvarlak tepe penceresi ile tamamlanmıştır.

Hubbi Hatun Türbesi'nin girişi de yapının güneyindedir. Ahşap kündekari kapı, kesme küfeki taşından söve ile çevrelenmiştir. Kapının üzeri basık kemerlidir. Kapı sövelerin yanından başlayan ve kapının üstünden devam eden silme çerçevesi içerisinde kalmıştır. Diğer kenarlarda kesme küfeki taşı söveli, demir parmaklıklı ve sivri hafifletme kemerli birer pencere, bu pencerelerin üstünde de sivri kemerli, alçı tepe pencereleri yer almaktadır.

Türbeler dışındaki yapıların ahşap bölümlerden meydana geldiği bilinmektedir. Mehmet Vusuli Efendi Türbesi'nin kuzeyinde yer alan ufak boyutlu tevhidhane tamamen ortadan kalkmıştır.⁷⁹

- **Sivasi Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.8, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nişanca Mahallesi, Nişanca Caddesi üzerinde, 151 ada, 35 parseldedir.

Tarihçesi: Halvetiliğin bir kolu olan Şemsi'liği kuran Abdülmecit Sivasi'nin kendisi hayatta iken hergün zikir yapılan evi, ölümünden sonra tekke olarak faaliyetine devam etmiştir. XIX. yüzyıl'da yenilendiği ve ahşap olduğu bilinen tevhidhane, harem, selamlık ve diğer birimler Cumhuriyet dönemi sonrası ortadan kalkmıştır. IV-Mehmed'in annesi Mahpeyker Valide Sultan, Abdulmecid Sivasi'nin vefatından iki yıl sonra kahyası Behram Ağa nezaretiyle kabrinin üzerine bugünkü türbeyi yaptırmıştır. Bahçesinde Abdülmecit Sivasi'nin(ö:1639) ve Sivasi'liğin kurucusu olan yeğeni

---

⁷⁸ HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 115

⁷⁹TANMAN, M.B., a.e. , s, 485

Abdülhad Nuri'nin(ö:1651) türbeleri bulunur. Arsanın güney kısmına Nişancı İlkokulu inşa edilmiştir.”⁸⁰ “Tekkenin bu iki zatın ölümünden sonra tesis edildiği sanılmaktadır. 1784 tarihli tekkeler listesinde “Otakçılar civarında Sivasi Efendi Tekkesi diye kaydedilmiştir.Fakat 1840 ve 1877 tarihli tekkeler listesinde adı yoktur.”⁸¹

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekkeden geriye kalmış olan iki kargir türbe ziyarete açıktır. Abdülmecid Sivasi Ve Abdülehad Nuri Hazretleri'nin Türbelerini Koruma Ve Yaşatma Derneği'nince bakımı yapılmakta ve hizmet verilmektedir.

Avluya açılan kapının karşısındaki kargir türbe Abdülmecit Sivasi'ye aittir. Kapının solunda yer alan daha küçük türbe ise Abdülhad Nuri'nindir. Abdülmecit Sivasi Türbesi duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ile almaşık düzende örülmüştür. Üzeri alaturka kiremit örtülü kırma çatılıdır. Kuzey cephesinde basık kemerli girişi yer alır. Giriş cephesi kapının iki yanında birer pencere ve üzerlerinde tepe pencereleri ile tamamlanmıştır. Girişin tam karşısında mihrap nişi bulunmaktadır. Duvarlarında kesme taş söveli, dikdörtgen, demir parmaklıklı ikişer adet olmak üzere toplam 8 adet penceresi vardır . Her pencere üzerinde sivri kemerli, alçı tepe pencereleri bulunur. Türbede kendisi ve kendisinden sonra şeyh olan oğlu Abdülbaki Efendi'nin kabirleri bulunmaktadır.

Abdülhad Nuri Sivasi'nin türbesi moloztaş örgülü, dikdörtgen bir yapıdır. Diğer türbe gibi kırma çatı ile örtülüdür. Ancak bu türbe daha kısadır ve tepe pencereleri yoktur. Güney cephesinin sağındaki dikdörtgen kapı kesmetaş sövelerle çevrelenmiştir. Kapının solunda yine kesme taş söveli ve demir parmaklıklı, dikdörtgen bir penceresi vardır. Bu pencereden birer adet yapının kuzey ve doğusunda, iki adet de batısında bulunmaktadır. Bu türbede de iki adet sanduka bulunur.

Vakıflar 1970 yılında aslına uygun bir tamirat yapmış ise de tekrar harap olmak üzereyken, 1997 Yılında kurulan dernek kanalıyla yapı temizlenerek bakımı yapılmaya

---

⁸⁰ TANMAN,M.B. “Sivasi Tekkesi” DBİA , c. 8,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994

⁸¹ HASKAN, M.N. ,Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 121-122

devam edilmiştir. Türbenin bulunduğu bahçenin haziresinde, aile üyeleri ve Halveti tarikatına mensup önemli kişiler yatmaktadır.

- **Yavedud Tekkesi (Hatice Sultan Cami)**

(Bkz Katalog no:2.2.9, Tablo 2.2.1)

Konumu: Defterdar Mahallesi'nde, 496 ada, 17 parseldedir. Yavedud Caddesi üzerindedir.

Tarihçesi: Buhara Erenlerinden Şeyh Abdülvedûd Efendi (ö. 1455) tarafından yaptırılmış Kadiri tekkesidir. İnşa tarihinin İstanbul'un fethinin hemen sonralarında (1453-1455) olduğu bilinmektedir. Haliç'in kıyısında Sahilsarayı bulunan IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan (ö 1743) tarafından 1711 tarihinde yeniden yaptırılmıştır. 1738-39 yıllarında da minber konularak camiye çevrilmiştir. Bu tarihten sonra tekke" Hatice Sultan Cami" ya da "Sultan Cami" olarak da anılmaya başlanmıştır.⁸² Giriş kapısı üzerindeki kitabeden 1804'de büyük bir onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Şeyh Abdulvedud Türbesi, Pertevniyal Valide Sultan tarafından tadilattan geçirilerek son haline getirilmiştir. II. Abdülhamid'in hazinedarlarından Şemsicemal Usta 1906'da bir çeşme yaptırmıştır. 1925 sonrası terkedilerek harap olan tekke bir de yangın geçirmiştir. Geriye kargir duvarları ve minaresi kalmış olan yapı Vakıflar tarafından aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. "1972'de Haliç Köprüsü'nün ve çevre yollarının inşaatı sırasında baninin türbesi bulunduğu yerden sökülerek biraz daha kuzeyde aynen inşa edilmiştir.⁸³

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Yapı günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Kareye yakın cami-tevhidhanenin zemin kat duvarları, iki sıra tuğla ve küfeki taşından, almaşık olarak örülmüştür. Üstteki iki kat, ahşap iskeletli, dışarıdan ahşap kaplamalı ve içeriden bağdadi sıvalıdır. Bina kırma çatıyla örtülmüştür. Minaresi kargir olup, kaidesi bodrum kat gibi almaşık örgülüdür. Cadde cephesinde kesme küfeki taşından söveli ve tuğla hafifletme kemerli üç adet pencere vardır. Pencereleer lokma parmaklıklıdır. Pencereleer solundaki giriş kapısı da kesme küfeki sövelerle çevrilidir.

---

⁸² HASKAN, M.N. , "Eyüpsultan Tarihi" –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 79

⁸³ TANMAN,M.B., "Yavedud Tekkesi " DBİA , c.7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 444

Şu an cadde kotu yükseltildiği için çukurda kalmıştır ve sadece hafifletme kemerleri gözükmemektedir. Kapı ise tamamen yok olmuştur. “Kapıdan yamuk planlı bir taşlığa girilmekteydi. Taşlığın güneyinde tevhidhanenin altına denk gelen ve dört adet kabri barındıran mekan bulunmaktaydı. Buradan ahşap bir merdivenle bugünkü zemin kat sofasına çıkılmaktaydı.”⁸⁴ Bugün giriş kuzey duvarına eklenmiş mermer kaplı bir sundurmayla tevhidhane katından sağlanmaktadır. Üzeri cephe boyunca devam eden, ahşap bir çatıyla örtülmüştür. Tevhidhane sofadan şeffaf kapı ve pencerelerle ayrılmıştır.

Eski giriş sofasının hemen üzerindeki, tevhidhaneye giriş sofasında da, biri caddeye bakan, iki adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Girişin iki yanında duvar boyunca uzanan mahfil yeralır. Tevhidhanenin caddeye bakan(batı) beş tane , güneye ve doğuya bakan birer tane penceresi bulunmaktadır. Caddedeki pencerelerin üzerinde, yuvarlak tepe pencereleri yeralır. Giriş sofasından kadınlar mahfiline çıkılır. Minber ve mihrap 1972'deki onarım sırasında yenilenmiş ve özgünlüğünü kaybetmiştir.

Türbe de kare planlıdır ve küfeki taşından örülmüştür. Kıрма çatı ile kaplıdır. Caddeye bakan, kemerli üç tane penceresi bulunmaktadır. Aynı tip pencerelerden ikişer tane daha diğer cephelerde de vardır. Güney cephesinde giriş kapısı bulunur. Basık kemerli kapının üzerinde türbenin 1876 tarihli kitabesi bulunur. Pencerelerin arasında daha eski ikinci, doğu cephesinde de üçüncü bir kitabe daha vardır. Cepheler silmelerle bölünmüştür. Tekkenin yakınında bulunan türbe, Vakıfların 1972 'de yaptığı onarım sırasında taşınmıştır.

Çeşmenin üzerinde 1906 tarihli bir kitabe bulunur. Geriye sadece ayna taşı kalmıştır.

- **Şeyh Murad Tekkesi (Murad Buhari Tekkesi , Belgi Dergahı)**

(Bkz Katalog no:2.2.10, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nisanca Mustafa Paşa Mahallesi'nde, 153 ada, 1 parseldedir. Davut Ağa Caddesi ile Nişancı Mustafa Caddesi'nin kesiştiği yerde ve Nişanca Mustafa Camisi'nin güneyinde geniş bir arazi üzerindedir. Nişancı Mustafa Paşa Caddesi

---

⁸⁴ TANMAN,M.B., a.e. , s. 444

kuzeyinde, Davud Ağa Caddesi ise doğusundadır. Eğimli bir arazi üzerine kurulu arsanın doğu ve güney kısımları istinat duvarlarıyla kapatılarak düzleştirilmiştir.

Tarihçesi: Bu yapı grubu mescit , tevhidhane , derviş odaları , kapalı türbe , açık türbe, hazire, bugün yok olmuş olan çeşme ve şadırvandan oluşmaktadır. Kurulduğu tarihten bugüne çok sayıda onarım görmüş, ekler yapılmış ya da yıkılmıştır. ⁸⁵“Şeyh Murad Efendi Tekkesi, şimdi yerinde olmayan kitabesine göre, 1127/1715 yılında medrese olarak yaptırılmıştır. Daha sonra türbe, mescid, selamlık, harem binaları medrese çevresine eklenmiştir.”⁸⁶ Banisi, Hadikat-ül Cevami’ye göre Çankırlı Damat Mustafa Efendi⁸⁷, hayrat kaydına göre ise Kangırlı Mustafa Efendi’ni oğlu Şeyhülislam Ebü’l Hayr Ahmet yani Damatzade Efendi’dir.⁸⁸ “Damatzade Efendi bu medreseyi Buharalı Şeyh Murad Buhari adına Nakşibendi tekkesine dönüştürmüştür. Murad Buhari öldüğünde mescid-dershaneye gömülerek bu kısım türbe haline getirilmiştir. Mescid türbeye dönüştürüldüğü için Şeyhülislam Hacı Veliyeddin Efendi (ö 1768) tarafından güneydoğu kısmına ayrı bir mescid-tevhidhane eklenmiştir. Daha sonra harem ve selamlık da yenilenmiştir. Medrese odaları da derviş hücreleri olarak ve çeşitli tekke fonksiyonları için kullanılmaya başlanmıştır.”⁸⁹

“Tekkelerin kapatılmasından sonra işgal edilen külliye harem ve selamlığı 1977’de çevredeki evsizler tarafından işgal edilmiş ve bu kişiler tarafından tamamen yıkılarak ortadan kalkmıştır. Bu dönemden sonra derviş hücreleri , mescid-tevhidhaneler, türbeler oldukça zarar görmüş, şadırvan, çeşme ve hamam da tamamen ortadan kalkmıştır. 1977 yılında vakıflarca restorasyonuna başlanmış fakat kısmen onararak restorasyonu yarım bırakılmıştır. Yapılan bir kazıda şadırvanın yalak taşı ve sekizgen temel izleri ve su yolu ortaya çıkarılmıştır.”⁹⁰

---

⁸⁵ TANMAN,M.B. “Murad Buhari Tekkesi” DBİA , c.5,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 514

⁸⁶ ERDEM, A. , / “Eyüp Şeyh Murad Efendi Tekkesi Avlu Kapısı, Çeşme ve Şadırvan Restitüsyonu” Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 218

⁸⁷ Ayvansarayı, Hafız Hüseyin, Hadikat-ül Cevami 1-2, Matbaaa-i Amire, İstanbul, 7 Zilhicce, 1865,s.192,193

⁸⁸ ÖZ, T. , İstanbul Camileri, cilt 1 ,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987 s. 142

⁸⁹ TANMAN,M.B. a.g.e. s. 514

⁹⁰ İŞLİ. N, “Şeyh Murad Tekkesi Raporu” 1977 İstanbul

“Kayıp selamlık da türbenin yanında hücelere bitişik iki katlı ahşap bir binaydı. Harem binası ise Nişancı Mustafa Paşa Caddesi üzerinde, caddeye bakan, zemin katı kargir olan, ahşap , üç katlı , geleneksel konut niteliğinde bir yapıydı.”⁹¹

Bir dönem Melami meshebine de mensub olan tekke, Mevlevi ve Bektaşilerin de ziyaret ettiği, kalabalık tekkelerden biri olmuştur.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: 1988 yılında Hakyol Vakfı’na tahsis edilen yapı vakıf tarafından aslına uygun biçimde tamir ettirilmiştir. Günümüzde kültürel amaçla kullanılmaktadır. Türbeye bitişik duvar bir sıra kaba yontulu küfeki taşı ve iki sıra tuğla ile oluşturulmuş almaşık örgülü bir duvar olup türbeye bitiştiği yerde dört adet kesme küfeki taşından söveli ve demir parmaklıklı avlu penceresi bulunmaktadır. Duvarın köşe bitişi pahlıdır ve hem bitiş hem diğer duvarın yaklaşık 5m’lik kısmı ve pah kesme küfeki taşından dikmelerle oluşturulmuştur. Dikmeler, üstte küfeki taşından bir harpuşa ile örtülmekte, altta da küfeki taşından bir bazaya oturmaktadır. Demir parmaklıklı pencerelerden üç tanesi de bu 5m’lik duvarı ortalamış durumdadır. Dikmeli duvarı da kayıp çeşme (Mehmet Kethüda Çeşmesi) ve cümle kapısı takip etmektedir. Kapı ve çeşmenin bulunduğu duvar ve daha sonraki türbeye kadarki kısım da diğer sokaktaki gibi almaşık örgülüdür. Kapının sağı ise moloz taş örgülüdür. Kapı 1945 tarihli Encümen Arşivi fotoğraflarından anlaşıldığı üzere mermer söveli ve beş adet mermer kemer taşından oluşmaktadır. Kilit taşı biraz daha yüksektir.

Üç kollu, revaklı kısım derviş hücrelerini ve türbeyi oluşturmaktadır. Batı kolu arsa boyunca uzanmakta, kuzey kolunun ucunda da türbeye dönen ilk dershane ve ona çok sonradan eklenen mescit-tevhidhane yer almaktadır. Yapı almaşık örgülü duvarlardan oluşmaktadır. Pencereler ve kapılar kesme küfeki taşından söveli, tuğla hafifletme kemerli yapılmış ve pencereler demir parmaklıklarla donatılmıştır. Kare planlı derviş hücrelerinden 10 tanesi pandantifli kubbeler ile örtülmüş, kuzeybatı köşesindeki dikdörtgen taamhane ise aynalı tonozla örtülmüştür. Türbe yanındaki 2 hücre dışında hücreler dışarıya kapalıdır. Hepsi birer kapı ve pencereyle avluya açılmaktadır. Ve her hücrede birer ocak ve niş bulunur. Hücrelerin önünde biri manastır tonozu diğerleri

---

⁹¹ TANMAN,M.B. “Murad Buhari Tekkesi” DBİA , c.5,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 51 6

pandantifli kubbe olacak şekilde toplam 19 tane birimden oluşan revak bulunmaktadır. Revakların öndeki sivri kemerleri ve üçgenler küfeki taşından, duvara bağlanan kemerlerse tuğladandır. Kubbe malzemeleri de tuğladır. Taamhaneye geçişte de iki küçük kubbeli birim vardır.

Arsanın Davutağa Caddesi köşesine inşa edilmiş olan mescit-tevhidhane kare planlı ve yaklaşık 10x10 büyüklüğünde bir yapıdır. Sekizgen kasnak üzerine oturmuş bir kubbeyle örtülüdür. Cümle kapısının devamındadır ve cümle kapısının olduğu gibi almaşık duvarla örülmüştür. Kuzey güney ve doğu duvarlarında ikişer penceresi vardır. Batı duvarındakiler kapatılmıştır. Giriş avludan ve kuzey duvarının solundadır. Tüm pencereler ve kapı kesme küfeli söveli ve basık tuğla kemerlidir ve sivri hafifletme kemerleri ile tamamlanır. Güney duvarında iki tarafında birer pencerenin bulunduğu mihrap yer alır.

Derviş odalarının bulunduğu u şeklindeki yapının kuzey kolunun ucu, diğer tüm hücrelerden büyük dersane binası ile sonlanmaktadır. Daha sonra türbeye çevrilmiş olan bu yapı kare planlıdır. Kuzey duvarında caddeye bakan iki penceresi, doğu duvarında da üç adet penceresi vardır. Pencereler söveli ve lokma parmaklıklı dikdörtgen pencerelerdir. Hafifletme kemerleri ile tamamlanmışlardır. Güney duvarının ekseninde yarım sekizgen mihrap, bunun sağında ve solunda ek tevhidhaneye açılan birer kapı bulunmaktadır. Bu kapılar ek binadan sonra değiştirilmiştir. Pandantifli kubbeyle örtülü yapının daha sonra beşik çatıyla kapatılarak kubbenin gizlendiği eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır. İlk mescidin yanına eklenen ve ona yapışık olan 2. mescit-tevhidhane kargir bir yapıdır. Moloztaş örgülü ve kırma çatılı yapının iki girişi vardır. Doğu tarafındaki ana giriş kitabelidir. İki yanında birer penceresi vardır. Diğer giriş kapısının da sağında iki, solunda revağa bakan bir adet pencere yer alır. Güney duvarında ortada mihrap nişi, sağında ve solunda ikişer pencere olmak üzere toplam dört adet pencere bulunmaktadır. Toplam dokuz pencereden iki tanesi dikdörtgen, diğerleri yuvarlak kemerlidir.

Şeyhülislam Veliyeddin Efendi'nin açık türbesi güneydoğu köşesindeki mescit-tevhidhane ile derviş hücrelerinin güney kolu arasında ve mescide bitişiktir. Kesme taş duvarlarla çevrilidir avlu kısmında kemerli bir girişi ve dikdörtgen üç penceresi vardır.

Hazire, bugün türbeye çevrilmiş olan derslane binasının ön avlusunda, yol tarafında kalmaktadır.

- **Kalenderhane Tekkesi (Lalızade Abdülbaki Efendi Tekkesi, Özbekler Tekkesi, Akil Efendi Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.11, Tablo 2.2.1)

Konumu: İslambey Mahallesi'nde, 348 ada, 24 parseldedir. Yapı, Zal Paşa Caddesi'nin devamı olan Kalenderhane Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Tarihçesi: Lalızade Abdülbâki Efendi tarafından 1156/1743'te yaptırılmıştır. Aynı zamanda kendisi tekkenin ilk şeyhidir. Abdülbaki Efendi'nin ölümünden sonra sıbyan mektebinin bitişiğine üstü açık türbesi eklenmiştir. Halen burada Lalızade Abdülbaki Efendi, Şeyh Elhac Abdullah ve postnişin Mehmet Efendi'nin mezarları yer almaktadır. Nakşibendîliğin ve Kalenderîliğin yanısıra bu tekkede Melamîlik de 19. yüzyıl'a kadar etkisini sürdürmüştür. Kalenderhane Tekkesi aynı zamanda Orta Asya'dan gelen hacılar ve seyyahları da kendisine çekmekte, bu yolcular bazen tekkede aylar boyu kalabilmekteydi.⁹² Tekkeye bağlı diğer bir tekke de Afife Hatun Tekkesi'dir.

Tekke'nin ilk kuruluş şemasında tevhidhane, şeyh odası, selamlık, divanhane, derviş hücreleri, mutfak, kurbanhane ve sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Tevhidhane binasının doğu cephesine kitabesiz olarak ilave edilen mermer çeşme ise Mihrişah Valide Sultan'ın kethüdası Yusuf Ağa tarafından 18. yüzyıl sonlarında yaptırılmıştır.⁹³ "Tekkenin ahşap kapısının üzerindeki kitabesi yokolmuştur. Bu kitabe Sultan II. Mahmut'un tamir kitabesi olup, 1834 tarihlidir. 1845 tarihli bir teskereden Kalenderhane'nin Sultan Abdülmecit zamanında da tamir edildiğini öğrenmekteyiz."⁹⁴

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Kalenderhane Tekkesi'nden günümüze sadece tevhidhane, Kalenderhane Caddesi üzerinde bulunan Abdülbaki Efendi'nin yaptırmış

---

⁹² TANMAN,M.B. "Kalenderhane Tekkesi" DBİA , c. 4,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.398, 399

⁹³ EGEMEN,A., "İstanbul'un Çeşme Ve Sebilleri" , Arıtan Yayınevi,İstanbul, 1993

⁹⁴ HASKAN, M.N. ,Eyüpsultan Tarihi" –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 61

olduğu sıbyan mektebi, sıbyan mektebinin yanında gene caddeye cephesi olan açık türbe ve bu türbenin kesme taş, yuvarlak kemerli giriş kapısı kalmıştır. Tekke ve Sıbyan Mektebi binaları nispeten iyi durumda gözükmektedir ve her ikisi de kullanılmamaktadır.

Yapının Kalenderhane Caddesi üzerinde kemerli mermerden bir giriş kapısı vardır. Kapı küçük bir açıyla içeri çekilmiştir. Kapının iki yanında sivri kemerli yarım daire nişler bulunmaktadır. Ana kapı ve türbe kapısı cadde üzerindedir ve kesme küfeki taşından yapılmıştır. Türbe kapısı basık kemerli küçük bir kapıdır. Türbenin cephede kesme küfeki taşından sövelerle çevrili, dikdörtgen, lokma parmaklıklı bir niyaz penceresi vardır.

Türbenin hemen kuzeyinde, caddeye de cephesi olan sıbyan mektebi yer almaktadır. Sıbyan mektebinin de duvarları bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla düzenli, almasıklar olarak örülmüştür. Kare planlıdır. Kubbesi ise sekizgen bir kasağa oturtulmuştur. Kuzey duvarında girişi ve bir adet küfeki taşından söveli dikdörtgen penceresi vardır. Aynı pencereden üçer adet güney ve doğu iki adet de batı cephesinde olmak üzere toplam dokuz penceresi vardır. Pencere tuğla örgülü hafifletme kemerleri ile tamamlanmıştır. İçeride, batı duvarında bir ocak ve bir niş bulunmaktadır.

Giriş kapısının karşısındaki tevhidhane binası, moloz küfeki taşı ve tuğla almasıklar örgülüdür. Yapı kare planlıdır ve pandantifli kubbeye örtülmüştür. Dikdörtgen yapının üzeri dört sıralı, sekizgen kasağın üzeri iki sıralı kirpi saçakla bitirilmiştir. Kubbe örtüsü alaturka kiremittir. Giriş kapısı kuzey duvarında yer almaktadır. Basık kemerli üst başlığı ve söveleri küfeki taşından yapılmış olan kapının üstü tuğladan hafifletme kemerleriyle bitirilmiştir. Bu cephede aynı hafifletme kemeri ile tamamlanan bir adet pencere de vardır. Aynı pencereden ikişer adet doğu ve batı cephelerinde de mevcuttur. Doğü cephesine sonradan mermer çeşme, sebil ve şadırvan bloğü eklenmiştir. Bu nedenle bu cephedeki pencereler tadilat görerek kaydırılmıştır. Mihrap nişi sağır olan güney cephesine yansımamıştır. Doğü cephesi marmara mermerinden yontulmuş barok süslemeli çeşme-sebil ve şadırvan bloğundan oluşmaktadır. Çeşmenin kıvrımlı bir teknesi, sağında ve solunda sütun bezemeleriyle çevrelenmiş, barok süslemeli bir aynataşı vardır. Tüm blok pencere hizalarının alt ve üstünden yatay silmelerle üç bölünmüştür. Sebil pencerelerinin iki yanı da sütun bezemeleriyle sınırlanmış ve barok

üsluplu kemerle tamamlanmıştır. Alt kısmında yarım daire çıkması, bunların altında da dörder adet abdest musluğu sıralanmaktadır.”⁹⁵

Avlunun güney ve batı kısımlarını çevreleyen tek katlı ahşap yapı günümüzde tamamen ortadan kalkmıştır. Derviş hücrelerinin de bulunduğu tek katlı ahşap bina giriş kapısının yanından başlayarak tevhidhaneye kadar uzanmakta ve tevhidhaneye yapışmaktaydı. (Bkz Katalog no:1.8.11-Fotoğraflar) Yine mektebin batısındaki selamlık ile tevhidhanenin kuzeyindeki şeyh dairesinin de ahşap, tek katlı basit yapılar olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Bu yapı da sıbyan mektebi duvarından tevhidhane hizasına kadar uzanmaktaydı.

---

⁹⁵ TANMAN,M.B. “Kalenderhane Tekkesi” DBİA , c. 4,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.399

- **Şeyhülislam Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.12, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nişanca Mahallesi'nde, 137 ada, 1 parseldedir. Yapı, Baha Haydar Mektebi Sokağı ile kuzeyde Haydar Çeşmesi Sokağı, doğuda Balcı Yokuşu'nun sınırladığı adayı kaplamaktadır.

Tarihçesi: Tekke, Feyzullah Efendi-zade Şeyhülislam Seyyid Mustafa Efendi (ö. 1745) tarafından 1157/1744-45'te yaptırılmıştır. Kazasker Seyyid Abdullah Efendi (ö. 1767) mescit-tevhidhaneye minber ilave ettirmiştir.”⁹⁶Tekkelerin kapatılmasından sonra harap düşen tekke yetmişli yıllarda Vakıflar tarafından onarılmış fakat kullanılmadığı için işgal edilerek tekrar harap hale gelmiştir. Ahşap harem bölümü de 19.yüzyıl'da yeniden inşa edilmiştir. Fakat günümüzde kayıptır.

Tekke Nakşibendi tarikatına bağlı olarak faaliyetini sürdürmüştür.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Yapı günümüzde terkedilmiştir ve harap düşmüştür., Zaman zaman bölgede yaşayanlar tarafından kullanılmakta ve bu durum harabiyetini hızlandırmaktadır. Giriş kapısı Haydar Çeşmesi Sokak üzerindedir. Giriş kapısı, iki yanındaki birer niş ve sol tarafındaki çeşmesi, kesme küfeki taşından bütün olarak inşa edilmiştir. Kapının üzerinde kitabesi vardır.⁹⁷ Tekke birimlerini oluşturan hücreler avlulu medrese plan tipini oluşturmaktadır.

Tevhidhane ve Derviş hücrelerini barındıran ana bina bir sıra kesme küfeki taşı, iki sıra tuğla ile almaşık örgülüdür. Üstü açık avlunun dört yanı revakla çevrilidir. Kuzeydoğu yönündeki kesme taştan yapılmış, basık kemerli, kitabeli girişi, ana giriş kapısı ile aynı niteliktedir. Kitabe, Şeyhülislam Veliyeddin Efendinin (ö1767) imzasını taşır.⁹⁸

---

⁹⁶ TANMAN,M.B. , “Şeyhülislam Tekkesi” DBİA , c. 7,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.177

⁹⁷ M.Nermi HASKAN'ın “Eyüp Tarihi” kitabında, tekke kapıları ile ilgili “Tekkenin son şeyhi Hasib Kartal'ın ifadesine göre tekke avlusunun üç kapısı varmış biri şimdiki tek kapıdır. İkincisi ise avlunun sağ tarafında olup Zahirce Sokağa açılıyormuş. 1970'li yıllarda yapılan tamir sonucu kapatılmış ve avluya inen merdiven de sökülmüş. Bu kapıdan yalnız kadınlar geçtiği için Harem kapısı denirmiş. Avluya inildikten sonra tekke binasının kemerli kapısından evvela uzun bir koridora sonra da semahanenin kadınlar mahfiline geçilirmiş. Üçüncü kapı ise türbe kapısı olup bir merdivenle avluya çıkılıyormuş.” ifadesi geçmektedir.

⁹⁸ a.e. ,s.178

Revak, mukarnaslı sütular üzerinde, mermer sivri kemerlerle teşkil edilmiştir. 16 birim kubbeyle, 8 birim ise tekne tonozla örtülüdür ve bu kubbeler kurşunla kaplıdır.

Avlu girişinin karşısındaki sekizgen planlı yapı mescit-tevhidhanedir. Girişi, iki nişi ve kemerli kapısıyla dış kapının bir benzeridir. Burada ikinci bir kitabe vardır ve hattatı Şeyhülislam Velüyiddin Efendi'dir.⁹⁹ Üzeri kubbeyle kapatılmıştır. Tevhidhaneye avludan girilir ve buradan iki küçük birime açılır. Sekizgen tevhidhanede üç adet niş ve mihrab vardır. Mescit-tevhidhanenin basık kemerli girişi üzerinde üçüncü bir kitabe vardır. Tevhidhane kolunda 4 tane manastır tonozlu, dikdörtgen planlı, diğer iki kolda da 8 tane, kare planlı, kubbeli derviş hücreleri dizilidir. Hücreler birer kapı ve pencereyle avluya, iki pencere ile de dışa açılmaktadır. Pencere kesme taş söveli, dikdörtgen açıklıklı, hafifletme kemerli, lokma parmaklıklıdır. Giriş kapısının yanlarındaki 4 pencere hariç hepsinin üzerinde alçı revzenli, sivri kemerli tepe pencereleri vardır. Sekizgen tevhidhanenin dış cepheye bakan kısmın 3 köşesinde ve kubbe kasnağının da her kenarında birer tane daha tepe penceresi dizilmiştir. Altta da üç köşede kesme taş söveli dikdörtgen pencerelerden vardır.

Arsanın güneybatı sınırında bağımsız mutfak ve helalar aynı hizada yer alır. Tekne tonoz örtüsü olan yapının girişi kuzeydedir ve basık kemerli bir kapı ile sivri kemerli iki penceresi vardır. Yapılar moloztaş ve tuğla almaşık örgülüdür ve günümüzde harap durumdadır.

Arsanın batısında bulunan ve moloztaş bir kaide üzerine ahşap olarak inşa edilmiş tek katlı harem binası bugün mevcut değildir. Haremin bulunduğu yerdeki küçük hazire, kesme küfeki taşı ile örülmüş, dikdörtgen açıklıklı duvar ile çevrilidir.

- **Kaşgari Tekkesi (Murtaza Efendi Tekkesi, Kaşgari Şeyh Nidai Abdullah Efendi)**

(Bkz Katalog no:2.2.13, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 35 ada, 2 parseldedir. İdris Köşkü Tepesi yakınındadır. Hüsam Efendi Sokağı ile Karyağdı Sokağı arasındadır.

---

⁹⁹ HASKAN, M.N. , "Eyüpsultan Tarihi" –Camiler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 84

Tarihçesi: Kaşgari Tekkesi Tersane Amirliği vb. gibi görevlerde çalışmış bulunan ve pek çok hayır kurumunun kurulmasında katkıları olan Yekçeşme Mürteza Efendi tarafından kurulmuştur.

Tekkenin ilk yapımına 1157 (M. 1744) yılında başlanmış, 1745’de, bir sene içinde tevhidhane ve şeyhin evi olan kısmı tamamlanmıştır. 1746 ‘da tekkenin banisi Murteza Efendi tarafından tekke vakfedilmiştir. Gördüğü bir rüya üzerine tekkenin ve yanındaki caminin Nakşibendi Tarikatı mensuplarına verilmesini şart koşturmuştur. Tekkenin ilk şeyhi Kaşgari (Kaşgari) Şeyh Abdullah Efendi'dir. ”¹⁰⁰

XIX. yüzyılın ilk yarısında tevhidhane binası yenilenmiştir. Harem selamlık bölümü ise XIX. yüzyılın ikinci yarısına aittir.

Tekkede beş oda, tekkeye ait mescit,fakirlerin yemek yiyebileceği büyük bir oda ve hela bulunmaktaydı. Bir odanın şeyhe, dört odanın da tekkenin dervişlerine tahsis edilmesi şart koşulmuştur. ¹⁰¹ Tekkenin girişindeki kitabeden Kaşgari Tekkesi'nin Kuruluşundan tekkelerin kapatılışına kadar Nakşibende tarikatına bağlı olarak faaliyetlerini yürüttüğü anlaşılmaktadır. Kaşgari Tekkesi, Nakşibendiliğin yayılmasında önemli bir görev üstlenmiştir.”¹⁰²

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Bugün camisi ibadete açık olan yapının türbesi de ziyaret edilmektedir.

Tekkede iki katlı mescit, harem selamlık binası, iki türbe, iç ve dış hazire, iki çeşme, bir kuyu, bir kitabeli sarnıç, bir şadırvan bulunur. Yapı, Karyağdı ve Hüsam Efendi sokaklarına paralel istinat duvarları ile oluşturulmuş setler üzerine inşa edilmiştir. Şadırvan ve kuyu en yüksekteki settedir. Bu setin (avlunun) güneyinde ana bina ve Şeyh İsa Geylani Türbesi, doğusunda Kaşgari Abdullah Efendi Türbesi ve hazire yer almaktadır. Bu türbe moloz taş duvarlı kırma çatılı bir yapıdır. Kaşgari Tekkesi’nde

---

¹⁰⁰ Ayvansarayı, H., “Hadikat-ül Cevami” İstanbul Matbaa-i Amire 1281-260-261,-İMMA nr. 1780 Tekaya ve Zevaya Vakfiyeler Defteri, s. 21” N. ÇETİN “Kaşgari Tekkesi” VIII. Eyüpsultan Smpozyumu, s.296

¹⁰¹ N.ÇETİN, “Kaşgari Tekkesi”VIII. Eyüpsultan Smpozyumu, “İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, nr.,1702 el-hac Murteza Efendi Vakfiyesi, v. 11a-b.”

¹⁰²N. ÇETİN, “Kaşgari Tekkesi”VIII. Eyüpsultan Smpozyumu, “Thierry Zarcone Historie Et Croyances Des Derviches Türkestanais Et İndiend İstanbul “Anatolia Moderna (Yeni Anadolu) c.2 Paris 1994 s.164”

ahşaptan önü revaklı odaların sıralamasıyla meydana gelen derviş hücreleri vardı.¹⁰³ Kuzeydeki Ahşap derviş hücreleri ve köşk olarak tabir edilen bölümler bugün mevcut değildir. Cami tevhidhane binası tek katlıdır. Bitişikteki meşruta bölümü iki katlıdır. Meşruta tipik bir ahşap ev görünümündedir. Meşruta kısmında, bodur minare ile küçük hamam birimi dışında kalan bütün bölümler ahşaptır. Bugüne kadar yapılan onarımlarla ahşap meşruta özgünlüğünü kaybetmiştir.

Cami-tevhidhane, dikdörtgen tevhidhane ile kapalı bir son cemaat yerinden meydana gelir. Son cemaat yerinin üst katı kadınlar mahfilidir ve buradan selamlığa geçiş vardır.

Tekkenin doğu ve batı giriş duvarlarında kitablesiz iki adet çeşme vardır. Batı girişinin üzerinde tarikat adı ve Nakşibendi Tacı kabartması bulunan tarihsiz bir kitabe bulunmaktadır. Günümüzde oldukça değişmiş bir şadırvanı ve 1873 tarihli kitabesi bulunan bir kuyusu mevcuttur.

- **Mustafa Paşa Tekkesi (Debbağhane, Mahmut Efendi)**

(Bkz Katalog no:2.2.14, Tablo 2.2.1)

Konumu: Defterdar Mahallesi'nde, 112 ada, 1 parseldedir. Otakçılar Fethi Çelebi Caddesi'ndedir.

Tarihçesi: III. Osman ve III.Mustafa dönemlerinde iki kez sadrazamlık yapmış ve üçüncü sadrazamlığı sırasında azledilerek, Midilli'de öldürülen H.1178(M.1764) Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapım tarihi 1166/1753 tür. Meşihatına, Şeyh Muradzade Ali Efendi (ö:1169/1755) getirilmiştir.

Tekke, Nakşibendi tarikatına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Mustafa Paşa'nın vakfiyesi tarafından Murad Buhari Tekkesi'ne minber eklenmiştir. Ayrıca Murat Buhari'nin oğlu veya torununun da burada şeyhlik yaptığı bilinmektedir. Bundan dolayı Nakşibendiliğin Müceddidi koluna bağlı olduğu söylenilebilir.¹⁰⁴

---

¹⁰³ İŞLİ, E.D.3., İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri Ve Restorasyonu, YTÜFBE ,1998, sf 187

¹⁰⁴ TANMAN, M.B. "Mustafa Paşa Tekkesi" DBİA , c. 5, Tarih Vakfı Yayınları , İstanbul , 1994 , s. 564, 565

Tevhidhane, derviş hücreleri, harem, selamlık, mutfak, şadırvan ve kuyu gibi bölümlerden oluşan tekkeye 1754'de Mustafa Paşa Tarafından bir çeşme eklenmiş , II. Mahmud döneminde (1808-1839) bir onarım geçirmiştir. Tekkenin ikinci onarımı 1311/1893 ve 1324/1906'da Evkaf Nezareti'nce gerçekleştirilmiştir. Tekkeye 1168/1754'te Mustafa Paşa tarafından bir çeşme eklenmiştir. Mermer çeşme, harem bahçesinin duvarındadır. XIX. yüzyılın ortalarında hazireye Şeyhülislam Mehmed Arif Efendi Türbesi ilave edilmiştir.”¹⁰⁵

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekkelerin kapatılmasından sonra yapı harabeye dönmüş, bir süre sonra da gecekondular tarafından istila edilmiştir. 1935'de cami-tevhidhane oldukça harap halde, derviş hücrelerinin, selamlığın, şadırvanın üst yapıları büyük ölçüde ortadan kalkmış, harem, mutfak ve çeşme ise tamamen ortadan kalkmıştı. Sonraki dönemde de tevhidhane büyük ölçüde yıkıntı haline gelmişti. Yapı 1998 yılında restore edilmiştir. Bugün derviş hücreleri ve selamlık kütesi ayağa kaldırılmış cami de onarılmıştır. Arsanın batı kesiminde tevhidhane, doğusunda, şadırvan avlusunun ve kuyu, avlu çevresinde de selamlık ve derviş hücreleri bulunmaktadır. Hazire batıda, tevhidhanenin çevresindedir. Fethi Çelebi Caddesi üzerinde Meşrebzade M. Arif Efendi'nin açık türbesi vardır. Bunun doğusunda da bugün mevcut olmayan harem binası bulunmaktaydı. Tevhidhanenin kuzeydeki giriş cephesinin önünde, altı ahşap direkli ve ahşap çatısı olan bir sundurma vardır.

Kuzey cephesinde, giriş kapısı cepheyi ortalamıştır. Mermer söveli ve barok bir kemerli giriş kapısının yanında, parmaklıklı ve mermer söveli birer pencere bulunmaktadır. Pencerelerin üzerinde tuğla hafifletme kemerleri vardır. Kapının sağındaki hafifletme kemeri, pencere eninin iki katı kadardır. Diğer duvarlarda da aynı pencerelerden ikişer tane daha yer almaktadır. Tevhidhane kare planlıdır. Mihrabı içeriden yarım dairedir ve bu dış duvara yarım sekizgen bir çıkma olarak yansıtılmıştır. Almaşık duvarlar bir sıra küfeki taşı iki sıra tuğla şeklinde sıralanmıştır.

Bina kırma çatı ile örtülmüştür. İçeriden ahşap yalancı kubbe ile tamamlanmış ve üzeri sıvanmıştır. Duvar birleşimleri pandantiflerle tamamlanmıştır. Mihrap çıkıntısında da

---

¹⁰⁵ TANMAN,M.B. a.e.,s. 564

pencere vardır. Doğu duvarının sağında ikinci bir kapı bulunur. Ana kapının daha küçük bir örneğidir.

Yapının kuzeybatı köşesinde, batıya doğru çıkıntı yapan, kare tabanlı ve almaşık örgülü kaide üzerinde yükselen minarenin pabuç kısmı küfeki taşı ile, silindir biçimindeki gövdesi ise tuğla ile örülmüştür. Gövdenin örgüsünde, küfekiden yontulmuş olan basamaklar dışarıdan algılanabilmektedir. Minarenin kuzeye açılan kapısından, minare merdivenine ve mahfillere geçişi sağlayan diğer bir merdivene ulaşılmaktadır.¹⁰⁶

Selamlık ve deriş hücreleri avluyu kuşatmış durumdadır. Bu yapılar da almaşık duvarlıdır. Kuzey kanadında beşik tonozlu bir geçit vardır. Derviş hücreleri avluya bir kapı ve bir pencere ile açılmaktadır. Dış cephelerinde de ikişer adet pencereleri vardır. Bugün derviş hücrelerinin revakları ahşap doğramalı camlarla kapatılmıştır.

Günümüzde mevcut olmayan mesken özelliğindeki harem binasının zemin katı ahşap karkas arası küfeki taşı dolgulu, üstü ahşap kaplamalı ve içeriden bağdadi sıvalı iki katlı bir yapı olduğu, 1935 tarihi Encümen Arşivi fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Cadde ekseninde giriş ve üzerinde yuvarlak bir çıkma görülmektedir. Ortadaki çıkmanın iki yanında simetrik birer dikdörtgen çıkma vardır. Bu üç çıkmanın üzerinde üçer adet pencere bulunur. Orta çıkma dolgulu ve bağdadi sıvalıdır. Diğerlerini ise dörder tane eliböğründe desteklenmektedir.

Mihrabın önünde, Hoca Ahmet Hüdaverdi Efendi'nin açık türbesi yer almaktadır. Cami'nin ön avlusunda da Şeyhülislam Mehmet Arif Efendi'nin (ö:1258/1865) açık türbesi vardır.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ TANMAN,M.B. "Mustafa Paşa Tekkesi" DBİA , c. 5,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 564, 565

¹⁰⁷ HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Camiler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 70-72

- **Sultan Osman Tekkesi (Yanık Minare, Alaca, Ahmet Efendi, Şeyh Seyyid Ahmed, Sıraserviler)**

(Bkz Katalog no:2.2.15, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nişanca Mahallesi'nde, 120 ada 21 parseldedir. Defterdar sınırında Alaca Tekke Sokak üzerindedir.

Tarihçesi: Banisi Şeyh Ahmet Nakşibendi'dir. Kardeşi ile birlikte 1494 tarihinde İstanbul'a gelmişler ve vefatlarında tekkenin minaresi yanına defnedilmişlerdir.¹⁰⁸ İlk kurulan yapı, yangın geçirdikten sonra tamamen yıkılmış, 1754'de III.Osman tarafından yeni baştan yaptırılmıştır. Onarım geçirdikten sonra Sadiliğe bağlı kalarak faaliyetini sürdürmüştür, 1840 tarihinden sonra Rıfailiğe bağlanmıştır. Tekke XIX. yüzyıl ortalarında onarım geçirmiştir. 1925'de tekkeler kapatıldıktan sonra sonra terk edilerek yıkılmıştır.¹⁰⁹

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Günümüze sadece Alaca Tekke Sokağı üzerinde, tevhidhanenin kesme taştan yapılmış mihrap duvarı kalabilmiştir. Yarım daire mihrap dış cepeye yansımamıştır. Mihrabın iki yanında kesme taş söveli, dikdörtgen birer pencere vardır. Bunun dışında, kareye yakın tevhidhanenin temel duvarları ve hazire kalabilmiştir. Hazire, arsanın güneybatı tarafındaki set üzerindedir.

- **Vezir Tekkesi (İzzet Mehmet Paşa Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.16, Tablo 2.2.1)

Konumu: Düğmeciler Mahallesi'nde, 355 ada, 19,20 parsellerdedir. Vezir Tekke Sokağı üzerindedir.

Tarihçesi: Tekkenin banisi Sadrazam Safranbolulu Hacı İzzet Mehmet Paşa, 1212/1798 yılında sadrazamlığı esnasında yaptırmış olup, şeyhliğini Nakşibendi tarikatından Şeyh

---

¹⁰⁸ HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 89

¹⁰⁹ TANMAN,M.B. “Sultan Osman Tekkesi” DBİA , c. 8,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994

Seyyid Hacı Ömer Efendi'ye (ö:1819) vermiştir.¹¹⁰ Tekke 1925 tarihinde kapatılana kadar Nakşibendi Tarikatı'na bağlı kalmıştır.

Harem, selamlık, cami-tevhidhane ve türbe birimlerinden meydana gelmiş bir tekkedir. XIX. yüzyıl'da da bir onarım geçirmiştir.¹¹¹ 1925 sonrası terkedilerek harap düşmüştür. Harem ve Şeyh Ömer Rızai Efendi'ye ait türbe kısmı tamamen ortadan kalkmıştır.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Yakın zamana kadar kargir zemin kat duvarları ile birlikte ahşap yıkıntıları da kalmışken, günümüze sadece kargir duvarlarının bir kısmı gelebilmiştir.

Ana caddeden Vezir Tekke Sokağı'na çıkarken sokağın solundaki geniş arazinin gerisinde kalır. Selamlık eksenini kuzeybatı-güneydoğu yönündedir ve Vezir Tekke Caddesi'ne paraleldir. Cami-tevhidhane ise selamlığın güneyinden selamlık aksıyla küçük bir açı yapacak şekilde devam eder. Selamlıkla tevhidhane, birbiri ile ilişkili iki ayrı küttedir. Mihrap ve minare dışında, ahşap konak görünümünde bir yapıdır. Kargir bodrumlu, birinci katı ahşap, kırma çatılı, iki ayrı kütle, geniş bir sofa ile birleştirilmiştir. Kargir duvarlar, iki sıra tuğla hatıllı moloztaş örgülüdür. Hatıl hizasında biten dikdörtgen pencereler, şu an briketle kapatılmış durumdadır. Bahçenin kuzeyindeki bir kapı ile birinci kattaki sofaya girilmekte, sofanın diğer ucu da tevhidhaneye açılmaktadır. Sofanın batısında iki, doğusunda beş olmak üzere sekiz odası vardır. Tevhidhanenin doğu ve batısında üçer tane yuvarlak kemerli, güneyde, mihrabın iki yanında birer tane dikdörtgen olmak üzere toplam sekiz adet penceresi vardır. Bugün, ahşap kat tamamen yok olmuştur. Güney duvarındaki mihrap, yarım daire çıkma olarak cepheye de yansımıştır. Tevhidhane dikdörtgen şeklindedir. Tevhidhane ve selamlık arasındaki boşluğa yerleştirilmiş minarenin günümüzde sadece kargir kaidesi kalmıştır. Kaide, kesme küfeki taşındandır.

---

¹¹⁰ HASKAN, M.N. , "Eyüpsultan Tarihi" –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 59

¹¹¹ TANMAN, M.B. "Vezir Tekkesi" DBİA , c.7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 383

- **Şeyh Selamî Efendi Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.17, Tablo 2.2.1)

Nişanca Mahallesi'nde, 133 ada, 43 ve 44 parsellerdedir. Nazır Ağa Çeşmesi yokuşundadır.

Tarihçesi: Arabacı Zade İbrahim Nesim Efendi (ö. 1807) tarafından, Şeyh Selami Efendi (ö. 1813) için, (213/1798) tarihinde sadaret kethüdası olduğu sırada yaptırılmıştır. Tekke, ayin günü pazar olan bir Nakşibendi dergahı idi.¹¹² Şeyh M. Bahaeddin Nadî Efendi'nin 1831'de posta geçmesiyle Rıfâîliğe bağlanmış ve sonuna kadar bu tarikata hizmet etmiş, ancak aynı zamanda Nakşibendilik de tekkede yaşatılmıştır.¹¹³

Cumhuriyet döneminde harap düşen tekkenin, tevhidhane-türbe ve selamlık bölümlerini barındıran kanadı 1985 civarında Vakıflar İdaresi tarafından onartılmış sonderece harap durumda olan harem binası ise kaderine terk edilmiştir.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Eğimli, geniş bir arazi üzerinde kurulmuş olan yapı, günümüzde çocuk yuvası olarak kullanılmaktadır. Yeni işlevi ile beraber iç mekanlarda özgün niteliğine uymayan tadilatlar yapılmıştır.

Sivil mimari ile tarikat mimarisinin karışımını yansıtan tipik bir tekke yapısıdır. Çukurda kalan yapıyı, caddeden istinat duvarı ayırır. Giriş kapısı alaturka kiremit kaplı geniş bir saçakla örtülüdür. Giriş avlusu iki kademelidir. Girişten merdivenlerle şadırvan avlusuna inilir. Her kenarı daire parçaları ile genişletilmiş, kare planlı bir havuzun ortasından sekizgen şadırvan haznesi yükselir. Girişin sol tarafında arsanın güneydoğusunda kalan yapı tevhidhane-türbe ve selamlık kısımlarından oluşan ve ahşap çatkı yöntemiyle yapılmış iki katlı bir yapıdır. Giriş katının altında eğitimden yararlanılarak yapılan kargir duvarlı bir bodrum katı vardır. Yapı dik açılı, L planlıdır. Girişin karşı ucuna (batı) gelen kısmı tevhidhanedir. Selamlık kısmı 9.5m tevhidhane kısmı 11m'dir. Tevhidhane on adet ahşap taşıyıcı ayağın çevrelediği geniş bir

---

¹¹² HASKAN, M.N. , “Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 116

¹¹³ TANMAN, M.B. “Şeyh Selami Efendi Tekkesi” DBİA , c.7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 175

mekandır. Mihrap, cadde tarafındaki duvara denk gelir. Kuzeybatı ve doğu yönlerini saran U biçimli mahfillerle çevrilidir. Geniş olan doğu mahfili türbeye ayrılmıştır. Mahfiller bir seki ile yükseltilmiştir. İkinci katta, aynı hizada kadınlar mahfili vardır. Mihrabın karşısında avluya açılan kapı ve iki yanında penceresi vardır. Batı duvarında da üç adet pencere ve kadınlar mahfiline açılan kısma giriş kapısı ile ahşap kapaklı bir pencere mevcuttur. Ahşap pervazlı ve kemerle biten mihrap içeride yarım daire dışarıdan ise üç köşelidir.

Tevhidhanenin doğusunda yeralan türbe mekanı tevhidhaneden iki sütun ve korkulukla ayrılır. Türbenin arkasında ziyaret kısmı vardır. Niyaz penceresi de orta avluya açılmaktadır. Ziyaret mahalinden şerbethaneye bir geçiş vardır. Bir kapı da selamlığın sofasına açılır. Türbede Şeyh Selami Efendi ve ailesine ait sandukalar bugün mevcut değildir. Tevhidhane-türbenin bodrum katında iki oda vardır. Şeyh Selami Efendi ile yakınlarına ait kabirler, tevhidhanenin bodrumundaki bir mekanda bulunmaktadır.¹¹⁴

Selamlık, iki tarafındaki avlular ile aynı kottadır. Giriş sofasından geçilen bir koridor ve bunun etrafındaki mekanlardan (şeyh odası, meydan odası, abdestlik-hela birimleri ve derviş hücreleri) ibarettir. Koridorun açıldığı merdiven sofasından, bodrum katına iniş vardır . Bodrum katında da alçak tavanlı beş oda ve iki hela bulunur.

Tekkenin Nazırağa Çeşmesi Sokağı'ndaki haremi, yakın zamana kadar ayakta iken bugün tamamen yıkılmış durumdadır. Harem, avlunun kuzeybatısında bulunuyordu. Haremin arka bahçesinde küçük bir hazire vardır. Haremin girişi üst avludandır. Ahşap kaplamalı, içerisi bağdadi sıva ile tamamlanmış geleneksel ahşap istanbul evi niteliğinde, üç katlı bir yapıydı. Geleneksel iç sofalı plan tipindeki yapı, giriş sofasından avluya açılmakta ve giriş kapısının karşısında da üst katlara çıkan merdiven vardı. Zemin katta, iki oda, hela ve mutfak, birinci ve ikinci katlarda sofa, üç oda ve küçük bir mutfak birimi bulunmaktaydı.¹¹⁵

---

¹¹⁴ KESKİN,M., Arkitekt, 1997,Selami Efendi Tekkesi,, s.445,sf:44-47

¹¹⁵KESKİN,M., Arkitekt, 1997,Selami Efendi Tekkesi,, s.445,sf:44-47

- **Karyağdı Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.18, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 38 ada, 4 parseldedir. Ballıbaba Sokak ile Karyağdı Sokağının birleştikleri köşede yer almaktadır. Piyer Loti Kahvesinin yakınındadır. Piyerloti kahvesini geçince sol tarafta, ahşap ve tek katlı bir binadır.

Tarihçesi: XVI. yüzyılda Horasanî Karyağdı Seyyid Mehmed Ali Baba (ö. 1544) tarafından kurulan tekke, Bektaşiliğe mensuptur. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın imha edilmesi üzerine, Karyağdı Baba Tekkesi de yıkılmıştır. Fakat Sultan Abdülmecid döneminde(1829-1861), Nakşibendi Tekkesi adı altında tekrar açılmış ve yıkılan binalar tekrar yaptırılmıştır. İçlerinde Bektaşî ayinleri gizli olarak yapılmaya devam edilmiştir.¹¹⁶

Tekkenin bahçesinin doğusundaki hazirede Karyağdı Seyid Mehmed Ali Baba ile Seyid Mehmed Abdi Baba'nın türbeleri bulunur. Mehmed Ali Baba ile Mehmed Abdi Baba'ların mezar taşlarındaki başlıklar Bektaşî taçlıdır. Hazirede tekkenin tarihsiz kitabesi de kalmıştır. Bahçe içinde harap bir konak niteliğindeki harem binası yıkılmıştır. Arsanın güney kesiminde ahşap selamlık binası bulunur. Selamlık binası 1925'ten sonra konut olarak kullanılmıştır.¹¹⁷

1978'de yangın geçirip harap olmuş tekkeden geriye, özgün hali bozulmuş, mesken olarak kullanılan selamlık binası, moloz taş örgülü temel duvarları, ocak, sarnıç ve hazire kalmışken, yakın zamanda "Şahkulu Sultan Dergahı Vakfı" tarafından alınmıştır ve restorasyonu yapılmaktadır. Selamlık binasının yanında yapılan kazı sonucu temel duvarları ortaya çıkarılmıştır.

---

¹¹⁶HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 61

¹¹⁷TANMAN,M.B., a.e. “Karyağdı Tekkesi” s.475

- **Balçık Tekkesi (Halid Efendi Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.19, Tablo 2.2.1)

Konumu: Defterdar'da, Nişanca Mahallesi'nde, 497 ada 7 parseldedir. Cezeri Kasım Akar Çeşme Sokağı ile Feshane Caddesi'nin kesiştiği köşede yer almaktadır. Burasının bir adı da Balçık İskelesi'dir.

Tarihçesi: Balçık Tekkesi 863/1458'de Darülhadis olarak tesis edilmiştir. Zamanla darülhadis yıkıldığı için Tiryaki Hasan Paşa (ö. 1611) XVI. yüzyılda (1000/1591) yeniden yaptırmıştır. İlk banisi bilinmemektedir. Mescit imamı Halveti-Sünbülî tarikatından Şeyh Mahmud Efendi (ö. 1609) olmuştur. Bu tarihten sonra tekke olarak da kullanılan yapı Sünbülî tarikatına bağlı iken 19. yüzyılın ilk çeyreği içinde Halvetîliğin Uşakî koluna geçmiştir. Binayı 1242/ 1826'da satın alan Şeyh Mehmed Emin Efendi (ö. 1841) binayı onartarak bağlı bulunduğu Sadi tarikatına geçişini sağlamıştır. II. Mahmud 1251-1835'te tekkeyi yeni baştan inşa ettirmiştir. Gecen yüzyılın ikinci yansı içinde harem ve selamlık bölümlerini barındıran ahşap kanat yenilenmiştir. Türbe kısmı da II. Mahmut zamanında eklenmiştir. Ayin günü cumartesidir.¹¹⁸ Arsanın güneyinde iki katlı, ahşap meşruta binası bulunmaktaydı.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekkelerin kapatılmasından sonra bina bir de yangın geçirmiştir. Zamanla tekkeye ait birçok kalıntı da ortadan kalkmıştır. Bugün sadece, Feshane Caddesi tarafındaki türbe kısmının duvarları ve bu duvarlardan birinin tevhidhaneye doğru uzanan sağır duvarı kalabilmiştir. Türbenin Feshane Caddesi'nde iki, Cezeri Kasım Akar Çeşme Caddesi'nde iki olmak üzere toplam dört adet penceresi vardır. Yuvarlak kemerli pencereler kesme küfeki taşından sövelerle çevrenmiştir. Kargir duvarlar bir sıra kesme küfeki taşı, iki sıra tuğla ile oluşturulmuş almaşık düzendedir. Mihrap duvarı ile girişin bulunduğu batı duvarı sağır bırakılmıştır. Tevhidhanenin aydınlanması türbe pencerelerinden sağlanmıştır. Sağır batı duvarındaki iki katlı kadınlar mahfili mevcut değildir.”¹¹⁹

---

¹¹⁸ a.e.s.340

¹¹⁹ TANMAN,M.B. “Balçık Tekkesi” DBİA , c.1 ,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.400

Tevhidhane türbenin aynı mekanda oluşu ve ışığın türbe pencerelerinden alınması, bir çok tekkede rastlanan tevhidhane düzenlemesi örneğidir. Bu düzenleme aynı zamanda bu tezde ayrıntılı olarak incelenen ve restorasyon önerisi geliştirilen Sertarikzade Tekkesi ile de benzerlik göstermektedir.

Yapı, meşrutanın tevhidhaneden ayrı ahşap bir yapı olarak inşa edildiği tekkelere bir örnek teşkil eder. Aynı zamanda tevhidhane ve türbenin aynı mekanda bulunduğu tekke tiplerine de bir örnektir.

- **Ümmî Sinan Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.4, Tablo 2.2.1)

Konumu: Düğmeciler Mahallesi'nde, 196 ada, 2 parseldedir. Tekkeye Dipçik Caddesi'ne dik olan Ümmî Sinan Sokağı'nından girilir. Tevhidhane-türbe sokak üzerindedir.

Tarihçesi: 16. yüzyılın ortalarında Ümmî Sinan'ın halifelerinden Nasuh Dede tarafından kurulmuştur. Türbe, tevhidhane binasının güneyine Ümmî Sinan'ın ölümünden sonra eklenmiştir.¹²⁰ Sinanilik'in kurucusu ve XV. yüzyıl sonları ile XVI.yüzyıl başlarında yaşamış ünlü bir tasavvuf şairi olan Şeyh İbrahim Ümmî Sinan'ın (ö. 976/1568) defnedildiği türbeyi barındırdığı için bu adı almış ve Sinanilik için "pir makamı" olmuştur.¹²¹ İlk şekli tam olarak bilinmeyen yapının 1826-1839 arasında yenilenmiş olduğu bilinmektedir. İlk yapıdan sadece sokağın karşı köşesindeki çeşme ve cümle kapısı kalmıştır. Yine aynı dönemde tevhidhanenin doğusuna bugün mevcut olmayan hünkar mahfili eklenmiştir. Tekke 19. yüzyıl sonlarında onarım görmüş ve bu dönemde harem ve selamlık binası baştan inşa edilmiştir. Tekkelerin kapatılmasından sonra burada ikamet eden Şeyh Yahya Galip Efendi (ö.1942) ve ailesi, tekkenin harap olmasını engellemiştir.¹²²

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekke halen Şeyh Galip Efendi'nin ailesine aittir. Aile harem ve selamlık kısmında oturmaktadır. Tevhidhane-türbe yapısının özgün nitelikleri

---

¹²⁰ HASKAN, M.N. , "Eyüpsultan Tarihi" –Camiler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,s. 125

¹²¹ BİLGİN, A. , Eyüpsultan Sempozyumu VI Tarih Vakfı Yurt Yayınları .İstanbul 1992 s.49

¹²² TANMAN,M.B. "Ümmî Sinan Tekkesi" DBİA , c.7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 337

korunmaktadır. Ancak selamlık binasının cephesi, son geçirdiği tadilatla ahşap çıtalarla kaplanmış, özgün cephe özelliğini kaybetmiştir.

Tekke arsası Ümmi Sinan Sokağı boyunca uzanır. Cümle kapısı arsanın kuzeyindedir. Girişin hemen solunda tevhidhane-türbe, harem ve mutfağın bulunduğu yapı bulunur. Sokağın hemen karşısında şimdi kayıp olan hünkar kasrının bulunduğu bilinmektedir.¹²³ Arsanın güneybatı sınırında da ahşap selamlık binası yer alır. Türbenin güneyinde türbeyi çepeçevre saran geniş bir hazire vardır. Arazinin güney ucunda da Gül Baba Haziresi bulunur.”¹²⁴

Cümle kapısı ile çeşme, tekkenin, ilk inşa edildiği devirden günümüze gelebilmiş öğelerdir.¹²⁵ Kitabesiz olan her iki yapı da kesme küfeki taşından örülmüştür.

Yapının kuzeyindeki giriş sofası, hareme ve mutfağa açılır. Binanın ikinci katı batı yönünde çıkma yapmıştır. Girişi oluşturan ahşap bölümün güneyinde tevhidhane yer alır. Giriş sofasının karşı ucu tevhidhaneye açılır. Doğu ve batı yönlerinde birer kapı ve pencere vardır. doğu tarafı şeyh odasına batı tarafı ise hareme açılır. Haremin batı yönünde bahçeye açılan ayrı bir girişi bulunmaktadır. Zemin katında iki oda, mutfak ve merdivenden, üst katta ise bir koridora açılan beş odadan ibarettir. Harem, tevhidhaneye ilişkili ama bağımsız ahşap mesken niteliğinde bir yapıdır. Günümüzde pencere ve cephe özellikleri bozulmuş durumda olmakla beraber, iç mekan nispeten korunmuştur. Tevhidhane binasının sokak ve türbeye bakan kısımları kargir, avluya bakan cephesi ise ahşaptır. Ayin alanı kare şeklindedir. Mihrabın kalemişi bezemeleri halen mevcuttur. Kapıdan sonra 8 basamakla türbeye inilir. Tevhidhanenin üç tarafı mahfillerle çevrilidir. Ahşap korkuluklu ve bir basamakla yükseltilmiş olan mahfillerin üstünde aynı hizada kadınlar mahfili vardır. Kadınlar mahfili ahşap kafeslerle kapalıdır. Kuzey kolunun ortasında yarım daire planlı bir çıkması vardır. Mahfiller sekiz tane sekizgen sütunla taşınır. Ahşap tavanın ortasında, Sinani taçlı süsleme vardır.

---

¹²³ TANMAN,M.B. “Ümmi Sinan Tekkesi” DBİA , c.7,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s. 337

¹²⁴ HASKAN, M.N. , a.g.e.,s. 125

¹²⁵ TANMAN,M.B. a.e. ,s 337

Türbe dikdörtgen planlı tevhidhaneden biraz küçük kargir bir binadır. Batıya (sokağa) bakan büyük pencere niyaz penceresidir. Pencereleler içeriden kemerlidir. Söveler ve basık kemer iki kademelidir. İçeride 12 ahşap sanduka bulunmaktadır. Biri Şeyh Ümmi Sinan'a, bir diğeri de Nasuhi Dede'ye aittir.

Arsanın batısında bağımsız bir ahşap mesken niteliğinde olan selamlık binası, cephe ve malzeme özellikleri bakımından değışime uğramış, iki katlı bir yapıdır.

- **Afife Hatun Tekkesi (Balcı Dergahı, Abdünnafi Tekkesi, Mehmet Efendi Nakşi Tekkesi, Nafi Efendi Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.21, Tablo 2.2.1)

Konumu: Nişanca Mahallesi'nde 63 ada 20 parseldedir. Zal Mahmut Paşa Caddesi ile Balcı Yokuşu'nun keşiştiği yerde, yokuşun sol tarafındadır. Yapının inşaaından önce bu civar Baba Geylani Mezarlığı olarak anılmaktaydı.¹²⁶

Tarihçesi: Tekkenin banisi Abdün Nafi Efendi (Mehmet Nafi Efendi) tarafından annesi Afife Hatun adına 1844'de yaptırılmış olup, Mehmet Nafi Efendi de tekkenin haziresine gömülmüştür. "Mehmet Nafi Efendi, Koca Derviş lakaplı Hattat Şehreminli Hacı Mustafa Efendi'nin oğludur. Hazire'nin bitişiğinde Sokullu Mehmet Paşa Çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin mermer barok tarzdaki kitabesinde "Afife Hanım oldu garke-i rahmet" yazmaktadır. Afife Hanım bu civarda vefat etmiş, oğlu Nafi Efendi burayı satın almış ve küçük bir zaviye inşa ederek mevcut çeşmeye de su hazinesi ilave ettirmiştir. Tekkenin haziresinde Afife Hanım'a ait mezar bulunamamıştır. Günümüzde bu mezarlardan geriye kırık ve parçalanmış mezar taşları kalmıştır."¹²⁷

---

¹²⁶ A.ERSEN-M.ULUKAN , "Eyüp'te Afife Hatun Tekkesi Restitüsyon Önerisi" , Eyüpsultan Sempozyumu VIII. s.154

¹²⁷ a.e., s.155

Mehmet Nafi Efendi vakfiyesinde tekkenin Eyüp Özbekler tekkesine bağlı olmasını şart koşmuştur.¹²⁸ Tekke Nakşibendi Tarikatı'na mensuptur.

Tekke XIX. yüzyıl'da onarım geçirmiştir. Binanın büyük kısmı kargirdir. Sadece birinci katın girişten sol tarafında ahşap bir oda mevcuttur. Tekkeye ait 1969 fotoğraflarında hareketsiz bir kargir kütlelinin bir odasının ahşapla tamamlandığını ve yanında ahşap bir meşrutası olduğu anlaşılmakta. 1999'dan sonra önce alaturka kiremit kaplı kırma çatısı çökmüş, sonra ahşap döşemeleri ve tevhidhanenin yanındaki ahşap oda ortadan kalkmıştır.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Yapıdan günümüze sadece kargir duvarları kalabilmiştir. İki katlı tekke yapısı moloztaş örgü arasında yer yer tuğla hatıllı kargir bir yapıdır. Zemin katta tekkeye ait mutfak, şeyh odası gibi çeşitli fonksiyonlar ve Kırkçeşme suyunun depolandığı hazne olduğu söylenen, duvarları sağır bir bölme yer almaktadır. Üst katta da tevhidhane ve onunla ilişkili şerbethane, abdesthane gibi birimleri vardır.¹²⁹

İki katın duvar örgüsü ve pencere stilleri birbirinden farklıdır. Cümle kapısı Balcı yokuşu üzerindedir. Beyaz mermer sövelerle çevrilidir ve kemerle tamamlanmıştır. Üzerinde mermer kitabesi vardır. Sadece cümle kapısının sol tarafındaki pencere kemerlidir. Bunun dışındaki tüm pencereler düz atkılıdır. Birinci kat pencereleri dıştan düz atkılı içeriden yuvarlak kemerlidir. İçeride de kapı ve pencerelerin büyük kısmı tuğladan, basık hafifletme kemerleri ile donatılmıştır.

- **Hüsrev Paşa Külliyesi**

(Bkz Katalog no:2.2.22, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 50 ada, 9,17,18 parsellerdedir. Bostan İskelesi yakınındadır. Bostan İskelesi Sokağı ile Boyacı Sokağı'nın birleştiği köşededir.

---

¹²⁸ EKİCİGİL, R. "İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi" 1982, Tercüman Matbaacılık, İstanbul, a.e., s.155

¹²⁹ A.ERSEN-M.ULUKAN, "Eyüp'te Afife Hatun Tekkesi Restitüsyon Önerisi" Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarihçesi: III. Selim, II. Mahmud ve Abdülmecid devri devlet adamlarından Hüsrev Paşa(ö.1855) tarafından XIX. yüzyılda yaptırılmıştır. Nakşibendiliğin Halidi koluna bağlı olarak faaliyetini sürdürmüştür. Kütüphanenin yapım tarihi 1839'dur. Tekkenin vakıf kaydı da 1274/1857 tarihlidir. Derviş hücreleri 1930'da yıktularak yerlerine bir boyahane yapılmış, bu yapı da 1976'da kaldırılmıştır.¹³⁰ Türbeler, 1987 yılında bir onarım geçirmiştir.¹³¹

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Eyüp Belediyesi'nce tekke kısmında yapılan restorasyon çalışması halen devam etmektedir.

Tekke, türbe, kütüphane ve çeşmeden oluşan küçük bir külliye'dir. Büyük bir kapıdan girilen tekke avlu içinde iki katlı kagir bir yapıdan meydana gelmektedir. Kapının bezemeli, yuvarlak bir kemeri vardır. Girişten türbeye ve türbe-tekke bağlantısını sağlayan sofaya geçilmekte, sofanın kible tarafında dikdörtgen planlı küçük bir tevhidhane, bunun üzerinde de harem bölümü bulunmaktadır. Tevhidhane girişinin sağında ve sokak üzerinde, dikdörtgen açıklıklı pencerelerle aydınlanan 3 adet harap oda selamlık birimleridir. Kagir tevhidhane-harem binası ile Boyacı Sokağındaki türbeler arasında küçük bir avlu mevcuttur. Avlu geçişinde kitabesiz bir çeşme vardır. Hüsrev Paşa Türbesi ile tekke, bir kapıyla birbirine bağlanmaktadır. Sokak kapısının tam karşısında tevhidhane kapısı bulunmaktadır. Avlunun sağ tarafında ise kiler ve mutfak yer almaktadır. Buradaki bir kapıdan ahşap bir merdivene, burdan da üst kattaki şeyh dairesine çıkılmaktadır.

Sadrazam Hüsrev Paşa'ya ait olan türbe, Bostan Sokak üzerindeki Adile Sultan Türbesi ile Kaptan-ı Derya Halil Rıfat Paşa Türbesi arasında kalır. Yan yana iki mekandan oluşur. bunlardan Adile Sultan türbesi'ne bitişik olan kubbeli mekan türbe bölümüdür. Ayna tonozlu diğer mekan türbedar odası iken daha sonra burası Abdülmecit'in kızlarından Seniha Sultan'ın eşi Adliye Nazırı Mahmut Celaleddin Paşa'ya türbe olarak düzenlenmiştir.¹³² Bostan İskelesi Sokağı'na bakan yuvarlak kemerli üç adet penceresi vardır. Bostan iskelesi ile Boyacı Sokağın birleştiği köşeden

---

¹³⁰ TANMAN,M.B. "Hüsrevpaşa Külliyesi" DBİA , c.4,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 109-110

¹³¹ HASKAN, M.N. , "Eyüpsultan Tarihi" ,İstanbul, 1972

¹³² KUBİLAY , A.Y. , "Eyüpteiki Müstakil Vakıf Kütüphanelerinin Mimarisi" , Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s.207

itibaren sırasıyla *Adile sultan Türbesi*, *Hüsrev Paşa Türbesi(1855)*, *Mahmut Celalettin Paşa Türbesi (1908)* ve *Kaptan-ı Derya Halil Rifat Paşa(1876) Türbesi* yan yana sıralanmaktadır. Halil Rifat Paşa Türbesi'nde 4 adet sanduka vardır. İki cephesinde yuvarlak kemerli ve demir şebekeli üçer adet pencereleri bulunmaktadır. Türbenin yanından yuvarlak kemerli bir açıklık ile Mahmut Celalettin Paşa'nın kabrine geçilir. Burada üç ahşap sanduka bulunmaktadır. Buradan da bir açıklık ile Hüsrev Paşa Türbesi'ne geçilir.¹³³ Türbelerin üstü pandantifli kubbelerle kaplıdır. Türbe girişi Boyacı Sokak'taki çift kanatlı demir kapıdandır. Bugünkü hali ile demir kapıdan içeriye girildikten sonra, soldaki ilk açıklık ile türbe içine geçiş sağlanır.

Enine dikdörtgen bir alanı kaplayan kütüphane, girişin arkasında uzanan bir koridor ile bunun yanında bulunan, kare planlı ve kubbeli iki birimden oluşur. Kütüphanede bulunan basma ve yazma kitaplar, halen Süleymaniye Kütüphanesi'ne intikal etmiş bulunmaktadır.¹³⁴

- **Hatuniye Tekkesi (Hoca Hüsam, Hüsam Efendi, Selim Efendi, Hasan Hüsameddin Efendi, Karılar Tekkesi, Hatuni Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.23, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 29 ada, 10 parseldedir. Hatuniye Sokak, Kutucu Sokak, Hüsam Efendi Sokak ve ana cadde arasında kalan arsa üzerindedir.

Tarihçesi: Kadirî tarikatından "Çakmak Şeyh" lakaplı Seyyid Hasan Efendi tarafından, XVIII. yüzyılın birinci yarısı içinde tahsis edilmiştir. XIX. yüzyılın birinci yansında ortadan kalktığı tespit edilen tekkeyi, aynı yüzyılın ortalarında Nakşibendî tarikatından ünlü mesnevihan Şeyh el-Hac Hasan Hüsameddin Efendi (ö:1864) ihya etmiştir. Kadirîliğe bağlı olarak faaliyete geçen tekke, dördüncü postnişin Şeyh Hâce Selim Sırn Efendi'nin (ö:1812) posta geçmesiyle Nakşibendîliğe intikal etmiş, ikinci banisi Şeyh H. Hüsameddin Efendi'nin meşihatı (1812-1864) boyunca bir mesnevihane (mesnevi okulu) olarak ün yapmıştır. Kaynaklarda "Çakmak Hasan Efendi" ve "Hoca Hüsam

---

¹³³ ÇORUHLU,T. , "Halil Rifat Paşa, Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s.159

¹³⁴ TANMAN,M.B.,a.g.e., s.109-110

Efendi” gibi adların yanısıra “Hatuniye/Hatunî/Karılar” olarak da anılan tekkenin mensuplarından çoğunun kadın olduğu, bu tesisin yaşlı ve kimsesiz kadınlar için bir tür huzurevi görevini ifa ettiği söylenmektedir.”¹³⁵

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Tekkeler kapatıldıktan sonra terk edilerek harap hale gelmiştir. Günümüze sadece mezar taşları ve minaresine ait kaide kalmıştır. Tevhidhane temelleri yapılan kazı sonucunda ortaya çıkmıştır. Bodur minaresi bugün ortadan kalkmış olan ahşap mescit-tevhidhaneye bitişiktir. Mescit tevhidhane dikdörtgen planlıdır. Kuzeydeki şadırvan avlusu çevresinde diğer tekke birimleri sıralanır. Harem ve Selamlık dönemin konutlarıyla aynı özelliği taşımaktadır.”¹³⁶

Kare planlı minare kaidesi, kesme küfeki taşından, bugün şerefesine kadar ayakta kalmış olan üst yapısı ise tuğladandır. Minare, tevhidhane yapısına bitişiktir. Günümüzde mesken olarak kullanılan ve birçok tadilat geçirerek değişmiş (tamamen yıkılıp yerine yeni bir bina yapılmış olabilir.) olan ahşap harem binası ise arsanın batısında, 12 parseldedir. Arsanın güçlü bir eğim sergilediği doğu yönünde istinat duvarları ile setler oluşturulmuş hazire de bu setler üzerine yayılmıştır.¹³⁷

- **Sertarikzade Tekkesi(Sertarik Camcı Tekkesi, Pazar Tekkesi)**

Bkz. III. Bölüm –Sertarikzade Tekkesi (Bkz Katalog no:2.2.24, Tablo 2.2.1 ve Ekler)

- **Kuyubaşı Tekkesi (Emin Baba Tekkesi, Pertevniyal Valide Sultan Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.25, Tablo 2.2.1)

Konumu: Defterdar Mahallesi’nde, 113 ada, 3 parseldedir. Savaklar Caddesi üzerindedir.

---

¹³⁵ TANMAN,M.B. “Hatuniye Tekkesi” DBİA , c.4,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 20

¹³⁶ İstanbul II Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi- Hatuniye Tekkesi kazı ve restitüsyon Raporları

¹³⁷ a.e. , s.,21

Tarihçesi: Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından, 1284 /1867 tarihinde yaptırılmıştır. Bu yüzden "Pertevniyal Valide Sultan Tekkesi" olarak da geçer. Nakşibendi Tarikatı'na bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. Bir süre Bektaşî'liğe de bağlı kalmıştır."¹³⁸ "Mecmua-i Tekayaya göre 1890 tarihlerinde ayin günü cuma olan bir Kadiri tekkesi idi. Bu devirde Nuri Efendi tekkenin şeyhi olarak gösterilmiştir."¹³⁹

Tekkelerin kapatılmasından sonra bina terkedilmiş ve uzun süre kullanılmamıştır. 1983 yılında geçirdiği yangınla harap olan yapı, 1995 senesinde Vakıflar tarafından İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiştir.

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Belediye tarafından restorasyonu yapılan yapı şu anda "Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı" tarafından "Sosyal Stratejik ve Ekonomik Meseleleri Araştırma Merkezi" olarak kullanılmaktadır. Yangın sonrası sadece kargir duvarları kalmış olan yapı, restorasyon sırasında özgün niteliklerini kısmen kaybetmiştir.

Tekke'nin önünde moloztaş duvarla çevrili, caddeye bakan bir avlusu vardır. Avlunun batısında ve tekkenin güneydoğu köşesinde hazire yeralır. Kargir tekkenin ahşap bir de cihannüma katı vardır. Tekke yapısı kareye yakın planlıdır. Tekkenin girişi güney yönündedir ve giriş taşılığına açılır. Sofanın solu tevhidhanedir. Bunun dışında iki odası ve bir helası bulunur. "Tevhidhanenin güney duvarında (cadde yönünde) kalemişleriyle süslü bir mihrap bulunur."¹⁴⁰ Mihrabın iki yanında, kesme taş söveli, tuğla basık kemerli ve demir parmaklıklı pencereler vardır. Aynı pencere modülü yapının simetriğinde de yapılmıştır. Bu birimin doğusunda bir de ocak vardır. Ortadaki giriş modülü biraz geriye doğru çekilmiştir. Giriş kapısı mermer sövelidir ve üzerinde kitabesi vardır. Kapının iki yanında yine kesme taş söveli, dar, uzun birer pencere bulunmaktadır. Taş söveli pencerelerden dört tanesi daha doğu cephesindedir. Kuzey cephesinde sövesiz beş pencere vardır. bunlardan orta modüle denk gelen iki tanesi küçük, kare, tuvalet pencereleridir. Oda modüle denk gelen iki, tevhidhane modülüne denk gelen bir adet pencere vardır. Batı cephesi ise zemin katta sağırdır. Ahşap

---

¹³⁸ İŞLİ,E.D.3.,İstanbulTekkeleri Mimarisi Eklentileri Ve Restorasyonu, YTÜFBE ,1998, sf 89

¹³⁹ HASKAN, M.N. ,Eyüpsultan Tarihi" –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 111

¹⁴⁰ ERDEM, A., a.e. S.205

cihannüma katı giriş aksının tam üzerinde ve orta modül boyutundadır. Kuzey güney hattı boyunca uzanır. Güney cephesinde iki adet dikdörtgen sürme penceresi, kuzey cephesinde bir sürme pencere, bir de küçük kare pencere bulunur. Doğu ve batı cephelerinde ise uçlara yakın olacak şekilde, ikişer tane sürme pencere vardır. Yapının eski fotoğraflarından duvarlarının taş ve tuğladan almalı örgülü olduğu anlaşılmaktadır.

Yapının zemin katının alaturka kiremitli kırma çatısının tam ortasına cihannüma katı yerleştirilmiştir. Cihannüma katı da alaturka kiremitli ve kırma çatılıdır. Caddeye bakan cepheden binayı boydan boya diklemesine geçmektedir.

Giriş sofasının altında bir sarnıç ve kuyu bulunur. Yapının kuzeyindeki kargir ahır binası kayıptır.”¹⁴¹

- **Bahariye Mevlevihanesi**

(Bkz Katalog no:2.2.26, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi’nde, Haliç kıyısında, 42 ada, 2 parseldedir.

Tarihçesi: İnşa edildiği 1877’den 1925’e kadar Eyüpsultan’da çok değerli bir kültür ortamı oluşturan ve 1950’lerden sonra ise tamamen ortadan kaldırılmış olan bir tekke yapısıdır. İstanbul’da kurulan beş tane mevlevihaneden biri olan Bahariye Mevlevihanesi, Osmanlı tasavvuf kültürünün en önemli merkezleri arasında yer almış dergahların sonuncusudur.¹⁴² XVII. yüzyılda faaliyete geçen (1622) Beşiktaş Mevlevihanesi’nin mirasçısı olan tekke iki kez yıkılarak yer değiştirmiştir. Beşiktaş Mevlevihanesi 1867’de Fındıklı’daki Karacehennem İbrahim Paşa’nın konağına, ardından da 1871’de Maçka’daki yeni binasına taşınmıştır. 1874’de bu yapı da yıkılarak yerine bugün İTÜ’nün kullandığı kışla binası inşa ettirilmiştir. Bunun üzerine mevlevihane Eyüp Bahariye’deki Hattap Emine Mustafa ve Hüseyin Efendilere ait yalılara taşınmış, son olarak da 1877’de aynı kıyıda bir zamanlar Bahariye Kasrı’nın bulunduğu arsaya inşa edilen yapılarda faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir.

---

¹⁴¹ ERDEM.A. Eyüp/Kuyubaşı Emin Baba Tekkesi Restorasyon Değerlendirmesi “Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 205

¹⁴² MERT,T., Eyüpsultan Sempozyumu, “Bahariye Mevlevihanesi”, CVIII, s.88

Semahane ve harem 1886 ve 1910'da olmak üzere iki büyük tadilattan geçirilmiştir.”¹⁴³

Bugünkü Durumu: Günümüzde mevlevihaneden arda kalan yegane birim, evvelce tuğla deposu olarak kullanılan küçük mescittir. O da orijinalinden çok farklı olarak tadil edilmiştir. Diğer birimlerin bulunduğu arazi şu an park olarak değerlendirilmektedir.

Mimarisi: Mescit, iki katlı harem dairesi, bir katlı selamlık, hünkar dairesi, valide sultan dairesi, semahane, şirvan adıyla bilinen tavan arası odaları, 17 derviş hücresi, odunluk, kömürlük, samanlık, ahır, arabalık, ahır, rıhtım, kurbanhane, gasilhane, yemekhane, çilehane, çamaşırhane, türbe, kazık ızgaralı rıhtım, eski ve yeni tarih kitabeleri, yük dolapları, camekanlar, kerevetler ve su terazisinden¹⁴⁴ oluşan tam teşekküllü bir mevlevihane yapısıdır.

Yapı arazisinin kuzeyinde mevlevihanenin bostanları uzanmaktadır. Arsanın kuzeybatı köşesinde cümle kapısı bulunur. Bu kapıya ulaşan çıkmazın doğusunda bostanlarla caddeyi ayıran bir duvar vardır. Kapının doğusunda bugüne kadar çeşitli onarımlardan geçerek oldukça değişerek gelmiş olan kargir mescit yer almaktadır. Mescidin yanında sırasıyla bir geçit, üç dedegan hücresi (derviş hücresi), bir geçit daha, onbeş tane daha dedegan hücresi, yine bir geçit ve helalar bulunur. Helaların güneyinde de sırasıyla bir geçit ve somathane ile matbah-ı şerif yer alır. Yapıların önünde hücre dizisinden başlayarak somathane-matbah-ı şerif yapısına doğru kıvrılan ahşap direkli bir sundurma boylu boyunca uzanır.¹⁴⁵

Arsanın güneyindeki haliç kıyısında batıdan doğuya doğru sırasıyla tek katlı ahşap bir selamlık, iki katlı ahşap semahane-türbe ve yine iki katlı ahşap harem yapısı yan yana bağımsız kütleler olarak sıralanmaktadır. 1886 onarımından sonraki haline ait fotoğraflarda, yapının selamlık kütlesi tamamen farklı gözükmektedir.¹⁴⁶ 1910

---

¹⁴³ İstanbul II. Bölge Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi “Bahariye Mevlevihanesi'nin Tarihsel Araştırma Raporu”

¹⁴⁴ MERT,T., a.g.e., s.88

¹⁴⁵ TANMAN,M.B. “Bahariye Mevlevihanesi ” DBİA , c.2,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s 538-539

¹⁴⁶ Tablo 3.4.28 F. Süleymaniye Kütüphanesi OrD.3. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Arşivi-F IRCICA (Yıldız Sarayı Fotograf Albümleri Arşivi)

onarımından sonra selamlık ve haremın kütlesi aynı gözükmele bereber cephele oldukça büyük değışimler gözlenebilmektedir.¹⁴⁷

Semahane yapısının cephesi plan özelliğindeki gibi simetriktir. Birinci katında hünkar mahfili ve kadınlar mahfiline ait iki çıkma, dörder adet ahşap direğe oturmuştur. Sahil boyundaki üç yapı, ahşap sivil mimarlık geleneği ile paralellik gösteren bir cephe anlayışı ile oluşturulmuştur. Harem binası ise iki adet balkon ile bölünen üç ana kütleden ibaret ahşap bir yapıdır. Tekkenin cephe mimarisi, ahşap tarikat yapılarının sivil mimari ile kurduğı paralelliği yansıtmaktadır.¹⁴⁸

- **Evlice Baba Tekkesi (Ölice Baba Tekkesi)**

(Bkz Katalog no:2.2.27, Tablo 2.2.1)

Konumu: İslambey Mahallesi'nde, 52 ada, 18 parseldedir. Evlice Baba Tekke Sokağı üzerindedir.

Tarihçesi: Fatih döneminde dönemin devlet adamlarından Veliyüddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. İlk yapım tarihi bilinmemektedir. Tekke Şeyh Hafız Hüseyin Nazmi'nin babası Mehmet Saadettin Efendi zamanında, 1310/1892 tarihlerinde yanmış ve temelden harem selamlık ve semahane olarak ve ahşaptan yenilenerek ihya edilmiştir.¹⁴⁹

Caminin karşısında ve sağ tarafta, Çorlulu sadrazam Ali Paşa'nın hayratı bir çeşme vardır. Kitabesi 1707 tarihlidir.¹⁵⁰ Evlice Baba Tekke Sokağı ile Büyük Fıstıklı Caddesi'nin kesiştiği uçta yer alır.

Caminin tam karşısında ise tekke arsası bulunmaktadır. Harem, selamlık ve tevhidhane binalarını içeren bu kısım, harap haldeki ahşap mesken niteliğindeki yapılardan oluşmaktadır. Tekkelerin kapatıldığı 1925 tarihinden sonra Vakıflar tarafından içinde oturanlara satılmıştır.

---

¹⁴⁷ Tablo 3.4.28istanbul Eski Eser Encümeni Fotograf Arşivi

¹⁴⁸ TANMAN,M.B. "Bahariye Mevlevihanesi" DBİA , c.2,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994, s 538-539

¹⁴⁹ HATMAN, H., "Evlice Baba Tekkesi" , Eyüpsultan Sempozyumu VIII,2004, s.308

¹⁵⁰ HASKAN, M.N. ,Eyüpsultan Tarihi" –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 88

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Cami tamamen değişmiş, özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Bugün üzeri taşla kaplanarak özgün malzemesi kapatılmış olan kısa minare de tuğladan yapılmıştır. Minare, 1967 senesinde büyük bir onarımdan geçmiştir. Minare girişı, içeride cümle kapısının solunda kalır. Camiye 3. m'lik bir son cemaat yeri eklenmiştir. Son cemaat yerinden kadınlar mahfiline çıkılır.

Harem, selamlık ve tevhidhane arsasında, harap halde iki ahşap mesken bulunmaktadır. Caminin güneyinde küçük bir haziresi vardır.

- **Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi**

(Bkz Katalog no:2.2.28, Tablo 2.2.1)

Konumu: Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 48 ada, 10-11-12 parsellerdedir. Boyacı Sokak üzerindedir.

Tarihçesi: Tekke, kütüphane ve türbeden oluşan yapı grubunu Hasan Hüsnü Paşa (ö.1903) 19. yüzyıl sonlarında (1896)¹⁵¹ sağ iken inşa ettirmiştir. Hasan Hüsnü Paşa, II. Abdülhamit (1876-1909) dönemi bahariye nazırındır.

Sağdaki türbede Hasan Hüsnü Paşa ve akrabası Amiral Mehmet Rüştü Paşa(ö1966) yatmaktadır. Soldaki türbede ise paşanın eşı ve çocuklarına ait altı adet sanduka bulunmaktadır. Binanın güneyinde, paşanın gelini Hatice Canan Hanım'a (ö. 1907), kuzeyinde de Posta ve Telgraf Nazırı İzzet Efendi'ye (ö. 1891) ait açık türbeler yer alır. 1998'de yapılan restorasyon sırasında, türbe zemininde başka mezarlar da bulunmuştur.

Kütüphanede 1052 yazma ve 416 basma kitaptan meydana gelen koleksiyon, 1942 yılında Hüsrev Paşa Kütüphanesine, 1957 yılında da Süleymaniye Kütüphanesi'ne aktarılmıştır.¹⁵²

Bugünkü Durumu Ve Mimarisi: Günümüzde işlevsiz olan ve kullanılmayan yapının ana cepheleri doğu yönündeki Boyacı Sokağı'na bakmaktadır. Kemerli ve demir kapılı

---

¹⁵¹ BAYRAKTAR, N. , “ Eyüp Vakıf Kütüphaneleri”, Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 65-66

¹⁵² BAYRAKTAR, N. , a.g.e., s. 65-66

ana giriş kapısının sağında ve solunda, kare planlı birer türbe odası bulunmaktadır. Kuzey türbenin arkasında kütüphane ve şeyh odası, güney türbenin arkasında ise tevhidhane vardır. Yapının tümü dikdörtgen bir plan oluşturmaktadır. Ortadaki ana kapı, sağlı sollu tüm birimlerin açıldığı bir koridora açılmaktadır. Koridor arka avluya açılan bir kapı ile son bulmaktadır. Giriş cephesi dışında tüm kapı ve pencereler basık kemerlidir. Tüm birimlere giriş koridordan sağlanır. Kütüphane ve şeyh odasının biri kuzeye, biri koridora bakan birer penceresi, şeyh odasının arka avluya bakan iki penceresi vardır. Tevhidhane ise iki adet koridora, iki adet avluya, iki adet de güney cephesine bakan altı adet pencereye sahiptir.

Yapının dış duvar kalınlığı 55 cm dir. bunun 17 cm'si kaplamaya aittir. İç duvarlar 43 cm'dir. Volta döşeme kullanılan yapıda kubbe kasnakları putrellerle takviye edilmiştir. Volta döşemede delikli tuğlanın yanı sıra marsilya kiremitleri de kullanılmıştır.¹⁵³

İki adet türbenin, Boyacı Sokağa bakan, yuvarlak kemerli, bronz şebekeli, ana kapıya simetrik birer penceresi vardır. Tuğla ve moloztaştan örülmüş ve üzeri sıvanmış duvarlar, ön cephede beyaz mermerle kaplanmıştır. Giriş kapısı ve iki yanındaki pencerelerin kemeri ve süslemeleri birbirinin aynıdır. Üçü de yapraklarla süslü kilit tasları ile sona ermektedir. Giriş kapısının iki yanında ve binanın ön cephede bitiş noktalarında, mermer sütun bezemeleri mevcuttur. Sokak cephesi üç sıra yatay silme ve onları düşeyde bölen dört adet sütun ile bezenmiştir. Ahşap iç kapılar kesme taş söveli ve basık kemerlidir.

Kütüphanenin kuzey duvarında, küçük bir ocak ile sonradan örülmüş bir tepe penceresi bulunur. Güney yönündeki açıklıklar tepe penceresi niteliğinde olup, bunlardan bir tanesi sonradan örülmüştür. Yuvarlak kemerli, sığ bir niş şeklindeki mihrap, güneydoğu köşesine verev olarak yerleştirilmiştir. Tevhidhane ile türbedar-şeyh odasından meydana gelen bu tekke, Sadî tarikatına bağlı kalmıştır. Tevhidhane ile türbelerin duvarlarında, ayrıca türbelerdeki kubbelerin içinde, büyük ölçüde tahribe uğramış kalem işleri seçilmektedir.¹⁵⁴

---

¹⁵³ Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s.207 (ikinci)

¹⁵⁴ TANMAN, M.B. "Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi" DBİA, c.3, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 563, 564

2.2.2.2 Sadece Arsası Veya Haziresi Kalmış Olan Tekkeler¹⁵⁵

- **Emir Buhari Tekkesi (Mahmut Çelebi Tekkesi)**

Münzevi Kışla Caddesi, 17 ada, 31 parseldedir.

Tekkenin banisi Sultan Süleymandır. İlk şeyhi Mahmut Çelebi'dir. Kargir tevhidhanesi ve ahşap meşrutası olduğu bilinen tekke, 429 ada 25 parseldeki türbe, çeşme ve mezarlıkla birlikte istimlak edilerek yıkılmıştır.

- **Çadırcı Tekkesi**

Otakçılar Civarında, Fethi Çelebi Caddesi ile Mehmet Bey Mescidi Sokağı arasındaki 117 ada, 1 parseldedir.

Mehmet Bey Mescidi'ne II. Selim zamanında meşihat konulmasıyla Rukai tekkesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1983 tarihinde istimlak edilmiştir.

- **Lagari Tekkesi (Taşlıburun, Cennet Efendi, Lagari Mehmet Efendi)**

Bahariye Caddesi'nde 41 ada, 6,7 parseldedir. Eyüb İlçesi, Taşlıburun Mahallesi'nde bulunduğu için Taşlıburun Tekkesi olarak da anılan, Lagarî Tekkesi XVII. yüzyılın ikinci yarısında, Eyüp ilçesi, Bahariye, Silahtarağa Caddesi üzerinde Bahâriye Mevlevîhânesi'nin karşısında inşa ettirilmiştir.

Lagarî Mehmed Efendi, Ayvansarâyî'ye göre Nakşî, Tabibzâde'ye göre ise Belgradlı olan bu zât Bayrâmî'dir. Ekrem Işın ise kısa bir müddet Bektâşîler tarafından kullanıldıktan sonra Sadi Tarîkatı'na geçtiğini kaydetmiştir.¹⁵⁶

Yapı 122/1836 tarihinde II. Mahmut tarafından yeniden yaptırılmıştır. Ahşap selamlık ve tevhidhane, tekkelerin kapatılmasından hemen sonra, iki katlı harem dairesi de zaman içinde yıkılmıştır. Günümüze türbenin kargir duvar kalıntıları ve hazire kalabilmiştir.

---

¹⁵⁵ Günümüze Ulaşmamış Tekkelerin İçeriği, Esin Demirel İşli'nin İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu, YTU, Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi ile Mehmet Nermi Haskan'ın Eyüp Tarihi kitabından derlenmiştir.

¹⁵⁶ IŞIN, E. "Taşlıburun Tekkesi", DBİA, c. VII, s. 223;

- **Tamışvar Tekkesi (Tahta Minare Mescidi Tekkesi, Defterdar İbrahim Bey Tekkesi)**

Düğmeciler Mahallesi'nde, Baba Haydar Kuyu Sokağı, 140 ada, 40 parselde kurulmuştur.

Tamışvar Defterdarı İbrahim Bey Mescidi'ne, Şeyh Elhac İbrahim Efendi'nin meşihat koymasıyla (1193/1709) Halveti tekkesi olarak faaliyetine başlamıştır. Günümüze sadece haziresi gelebilmiştir.

- **Çolak Hasan Efendi Tekkesi (Bâli Hoca Mescidi, Yekdest, Çolak Şeyh Hasan, Balmumcu)**

Eski Gümüşsuyu Mahallesi, bugünkü Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 38 ada, 14 parseldedir. İdrisköşkü Caddesi ile Ballıbaba Sokağı'nın birleştiği köşededir.

Nakşi-Halveti tekkesinin ilk şeyhi Çolak Hasan Efendi (ö:1771)'dir. III. Mustafa tarafından yaptırılmıştır. Yapıldıktan kısa bir süre sonra yangın geçirmiş ve 1772 'de yeniden onarılmıştır. Üçyol ağzında bulunan türbe ve yanındaki çilehaneden ibarettir.. Günümüzde türbe duvarları mermerle kaplanmış, beşik çatı ile örtülmüş, özgün niteliğinden eser kalmamıştır. Doğu tarafındaki bahçesinde tekkenin haziresi bulunmaktadır. Yapının diğer bölümleri ve konumları ile ilgili yeterli bilgi yoktur.

- **Hacı Ali Tekkesi (Şeyh Ali Efendi Tekkesi, Kara Süleyman Tekkesi)**

İslambey Mahallesi'nde, Kara Süleyman Tekkesi Sokağı'nda 186 ada 3 parseldedir.

İlk şeyhi Arapzade Şeyh Ali Efendi (ö:1202/1788)'dir. 1238/1824 tarihinde Şeyh Hasan Efendi tarafından tamir ettirilmiştir. Nakşibendiliğe bağlı olarak faaliyetini sürdürmüştür.

Ahşap tevhidhane ve meşrutası günümüze ulaşamamıştır. Meşrutası Oluklu Bayır Sokağı'nın üst tarafında, 193 ada 5 parseldedir. Günümüzde boş duran arsasında, sadece haziresi ve yol üzerindeki çeşmenin bir kısmı kalabilmiştir. Çeşme, kesme taş ve tuğla almaşık örgülüdür. Mermer tekne, tuğla kemerli nişin tam ortasındadır. Ayna taşı ve kaplamaları kaybolmuştur.

- **Silahtar Tekkesi (Alibeyköy Şazeli Tekkesi, Abdullah Ağa Tekkesi)**

Alibeyköy Namık Kemal Caddesi'ndedir.

1209/1795 tarihli Şazeli tekkesidir. İlk şeyhi Seyyid Mehmet Emin Efendi(ö:1268/1852)'dir. Hatice Sultan Vakfı tarafından 1260/1844 tarihinde ikinci kez inşa edilmiştir. Günümüze sadece haziresi kalmıştır.

- **Haki Baba Tekkesi**

Evlice Baba Mescidi karşısında Evlice Mescidi Sokağı üzerindedir.

1212/1797 tarihinde Şeyh Haki Efendi tarafından kurulmuştur. Ayin günü Cuma olan bir Kadiri tekkesiydi. Tekkeler kapatıldıktan sonra boş kalarak harap olmuş, selamlık ve semahane 1942'de çökmüştür.

- **Şeyh Aşık Tekkesi (Aşık Baba Tekkesi)**

Arsası, Arpacı Hayreddin Sokağı'nın sonundaki Arpacı Çeşmesi civarında Alaca Tekke Sokağı üzerindedir.

XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başları civarında kurulduğu tahmin edilmektedir.

- **Kirpası Tekkesi**

Düğmeciler Caddesi ile Bıçakçı Eyüp Sokağı köşesinde, 199 ada, 1 parseldedir.

XIX. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. Nakşibendiliğe bağlı tekkenin ilk şeyhi Elhac Mustafa Tevfik Efendi(ö:1234/1818)'dir. Ahşap tekke 1980 yılında çökmüştür. Günümüze sadece haziresi kalmıştır.

- **İskender Dede Tekkesi (Gümüşsuyu Mevlevihanesi, Dolancı Derviş Mehmet Efendi Tekkesi)**

Eski İdris Köşkü mevkiinde, bugün Eyüp Merkez Mahallesi'nde, 38 adadadır.

Dolancı Derviş Mehmet Dede tarafından 1230/1815 tarihinde yaptırılmıştır. Günümüze sadece mezar taşı kalabilmiştir.

- **Sır Tekke (Sırt Tekkesi, Ser Tekke)**

Fethi Çelebi Mahallesi Savaklar Caddesi'nde, 113 ada 8 parseldedir.

1890 tarihlerinde ayin günü cuma olan bir Sadi tekkesi olarak geçmektedir. Şeyhi Mehmet Efendi'dir.¹⁵⁷ 1974 senesinde, çevreyolu yapılırken ahşap tekke ve haziresi istimlak edilmiştir.

- **Mehmet Zeki Efendi Tekkesi**

Baba Haydar Sokak'da, Baba Haydar Cami'nin karşısındadır.

Ahmet Ticani'nin halifesi, Kıbrıslı Mehmet Zeki Efendi, 1324/1906 tarihinde İstanbul'a gelerek tekkeyi yaptırmıştır. Sadece vakıf kayıtlarında adı geçmektedir.

- **Kolancı Şeyh Emin Efendi Tekkesi (Kolancı Mehmet Emin Efendi, Şeyh Emin Efendi)**

Otakçılar'da Paşmakçı Caddesi ile Münzevi Kışla Caddesi arasında Değirmen Sokağı üzerinde bulunmaktaydı.

Kaynaklarda Kadiriye , Halveti ve Cerrahi Tekkesi olarak geçmektedir.

- **Oluklubayır Tekkesi**

Düğmeciler Mahallesi, Ayten Sokak, 193 ada, 1 parselde kurulmuştur. Rıfai Tekkesidir. Günümüze herhangi bir bölümü ulaşamamıştır.

2.2.2.3 Arsası Bilinmeyen Kayıp Tekkeler¹⁵⁸

Abdi Baba Tekkesi: "Bayrami Tekkesi" olarak adı geçen tekke hakkında başka bir bilgi bulunamamıştır.

---

¹⁵⁷ HASKAN, M.N. „Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996,S. 142- Mec. Tekaya

¹⁵⁸ Kayıp Tekkelerin İçeriği Esin Demirel İşli'nin „İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu, YTU, Fen Bilimleri Enstitüsü,Doktora Tezi ile Mehmet Nermi Haskan'ın Eyüp Tarihi kitabından derlenmiştir.

Ahmet Dede Tekkesi: Eyüp'te olduğu bilinen tekkenin yeri belli değildir.

Bayram Çelebi Tekkesi (Hacı Hüseyn Dede Tekkesi) : Vakıf kayıtlarında Eyüp'te olduğu bilinen tekkenin yeri tespit edilememiştir.

Burhan Dede Tekkesi: Vakıf kayıtlarında Takkeci Mahallesi'nde olan tekkenin yeri bilinmemektedir. Şeyhi "Seyyit Mehmet Bin Seyyit Abdüssamet" olarak geçmektedir.

Kara Mezak Ahmet Ağa Mevlevihanesi: 1031/1623 tarihinde Yeniçeri Ocağı'ndan Kara Mezak Lakaplı kişi tarafından yaptırılmış olan mevlevihanedir. Daha sonraki bir tarihte depremle yıkılıp tamamen yokolmuştur. Konumu bilinmemektedir.

Tokmak Dede Tekkesi: Eğrikapı dışındadır. Günümüze tekkeden herhangi bir iz kalmamıştır.

2.2.3 Günümüze Ulaşmış Tekkeler Kataloğu ve Değerlendirme Tabloları

KATALOG

- 2.2.1 Şah Sultan Cami Ve Tekkesi
- 2.2.2 İslam Bey Mescidi Ve Tekkesi
- 2.2.3 Baba Haydar Mescidi Ve Tekkesi
- 2.2.4 Yahyazade Tekkesi (Hasib Efendi, Saçlı Abdülkadir, Darülhadis Tekkesi)
- 2.2.5 Cafer Paşa Külliyesi (Salih Sırrı Efendi)
- 2.2.6 Cemalizade Tekkesi (Cemalettin Uşakki, Şalcı, Savaklar , Hiramı Ahmet)
- 2.2.7 Molla Çelebi Tekkesi
- 2.2.8 Sivasi Tekkesi
- 2.2.9 Yavedud Tekkesi (Hatice Sultan Cami)
- 2.2.10 Şeyh Murad Tekkesi (Murad Buhari Tekkesi , Belgi Dergahı)
- 2.2.11 Kalenderhane Tekkesi (Lalizade Abdülbaki Efendi Tekkesi, Özbekler Tekkesi, Akil Efendi Tekkesi)
- 2.2.12 Şeyhülislam Tekkesi
- 2.2.13 Kaşgari Tekkesi (Murtaza Efendi Tekkesi, Kaşgari Şeyh Nidai Abdullah Efendi)
- 2.2.14 Mustafa Paşa Tekkesi (Debbağhane, Mahmut Efendi)
- 2.2.15 Sultan Osman Tekkesi (Yanık Minare, Alaca, Ahmet Efendi, Şeyh Seyyid Ahmed, Sıraserviler)
- 2.2.16 Vezir Tekkesi (İzzet Mehmet Paşa Tekkesi)
- 2.2.17 Şeyh Selamî Efendi Tekkesi
- 2.2.18 Karyağdı Tekkesi
- 2.2.19 Balçık Tekkesi (Halid Efendi Tekkesi)
- 2.2.20 Ümmî Sinan Tekkesi
- 2.2.21 Afife Hatun Tekkesi (Balcı Dergahı, Abdünnafi Tekkesi, Mehmet Efendi Nakşi Tekkesi, Nafi Efendi Tekkesi)
- 2.2.22 Hüsrev Paşa Külliyesi
- 2.2.23 Hatuniye Tekkesi (Hoca Hüsam, Hüsam Efendi, Selim Efendi, Hasan Hüsameddin Efendi, Karılar Tekkesi, Hatuni Tekkesi)
- 2.2.24 Sertarikzade Tekkesi(Sertarik Camcı Tekkesi, Pazar Tekkesi)
- 2.2.25 Kuyubaşı Tekkesi (Emin Baba Tekkesi, Pertevniyal Valide Sultan Tekkesi)
- 2.2.26 Bahariye Mevlevihanesi
- 2.2.27 Evlice Baba Tekkesi (Ölice Baba Tekkesi)
- 2.2.28 Hasan Hüsnu Paşa Tekkesi

TABLULAR

TABLO.2.2.1 Günümüze Ulaşmış Eyüp Tekkelerinin Değerlendirmesi
TABLO.2.2.2, 2.2.3,2.2.4-Bağlı Oldukları Tarikatlara Göre Eyüp Tekkeleri

HARİTA 2.1 Eyüp Eski Dokusundaki Mahalleleri ve Tekkelerin Konumunu Gösteren Harita

2. BÖLÜM SONUCU

İlk olarak VI. yüzyılda manastır yapılarının kurulmasıyla yerleşilmeye başlanan Eyüp, kurulduğu dönemden bugüne dini bir ziyaretgah olma özelliğini sürdürmüştür. 1453'deki fetih sonrası semtin gelişimi diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi dini yapılar, ticaret yapıları ve yönetim yapılarının merkezini oluşturduğu bir çekirdek etrafında gelişmiştir.

Eyüp semtinin İslami bir merkez olarak gelişme süreci Hz Muhammed'in sahabelerinden Ebu Eyyub'a (Eyüp Sultan) ait olduğu düşünülen mezarın bulunmasıyla başlamıştır. Eyüpsultan Külliyesi ile başlayan, Nişanca bölgesine ve Piyer Loti tarafına doğru ilerleyen çekirdek aks, cami ve tekkelerin çevresinde oluşan yerleşimler ile oluşmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Bugün XV. yüzyılda oluşmaya başlayan cadde ve sokaklar halen varlığını sürdürmektedir.

Semtin gelişimin parçası olan tekkeler incelendiğinde bugün Eyüp Sultan Külliyesi çevresindeki tarihi doku içerisinde kalan beş mahalleye yayılmış olan toplam 49 tekke tespit edilmiştir. Bu tekkelerden 21 tanesi günümüze ulaşamamış, 28 tanesinin ise tevhidhane, türbe, harem ve selamlık yapılarından bir ya da birkaç tanesi günümüze ulaşabilmiştir.

İncelenen tekkelerin çoğunun Nakşibendi Tarikatı'na bağlı olduğu tespit edilmiştir. 11 Tekke Nakşibendi Tarikatı'na birer tanesi Nakşibendi kollarından Halidi, Müceddi, Melami ve Kalenderi'ye bağlı olmak üzere 15 tekke bu tarikate bir dönem de olsa bağlı kalmıştır. Bunun dışında kolları ile beraber 12 tekke Halveti, 6 tekke Kadiri, 2 tekke Bektaşi, 1 tekke Bedevi 1 tekke de Mevlevi tarikatlerine bağlı olmuştur.

Tekke yapılarından günümüze ulaşabilenlerin çoğunun tevhidhane ve türbe birimlerinin kargir yapım sistemi ile inşa edilmiş olduğu görülmektedir. İncelenen 28 tekkeden 26 tekkenin günümüze kalan birimleri kısmen ya da tamamen kargirdir. 3 tekkenin ahşap birimleri halen ayaktadır. 13 tekkeye ait varlığı bilinen ahşap birimler ortadan kalkmıştır. Hüsrev Paşa ve Mustafa Paşa tekkeleri hariç tüm tekkelerde, ahşap karkas olarak inşa edilen selamlık ve harem binalarının çoğunun ortadan kalktığı,

günümüze ulaşanların da büyük kısmının XIX.yüzyılda inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Tekkelerin en çok günümüze ulaşabilen mekanı tevhidhanelerdir. 22 tekkenin tevhidhanesi bugün ayaktadır. Bunların içinden sadece Kaşgari Tekkesi'nin tevhidhanesi ahşap geri kalan 21 tanesi kargirdir.

16 tane türbenin hepsinin yapım sistemi kargirdir. Bunun dışında açık olan iki türbe Hasan Hüsni Paşa Tekkesi ve Mustafa Paşa Tekkesi'ne aittir.

Bugüne 7 tekkenin selamlık birimleri ulaşabilmiştir. Bunların 5'i ahşap 2'si kargirdir.

Kalan 4 tekke hareminden ise sadece Hüsrev Paşa Tekkesi'ninki kargir diğer üçü ahşaptır.

Tekkelerin çoğunun ilk fonksiyonu mescit yada tekkedir. 16 tekke mescit tekke olarak kullanılmıştır. Yalnızca Şeyh Murad Tekkesi ve Cafer Paşa Tekkesi medrese, Balçık Tekkesi ise darülhadis olarak kurulmuştur. İslambey ve Yahyazade tekkeleri mescit olarak kurulmuştur. Geriye kalan 23 tekke kuruluşundan itibaren tekke olarak kullanılmıştır.

Günümüzde tekkelerin 9 tanesi cami olarak kullanılmaktadır. Ümmi Sinan Tekkesi'nin tevhidhanesi sahipleri tarafından korunmakta, diğer birimleri konut olarak kullanılmaktadır. 5 tekke çeşitli vakıflara tahsis edilmiştir. Sanat atölyesi, musiki merkezi, çocuk yuvası, kültür merkezi, araştırma merkezi fonksiyonlarıyla hizmet ederek canlılıklarını sürdürmektedirler. Günümüze sadece türbesi kalmış olan iki tekkeden (Sivasi ve Molla Çelebi tekkeleri) Sivasi Tekkesi vakfa aittir. Türbeler ziyarete açıktır. İki tekkenin (Hüsrev Paşa ve Karyağdı tekkeleri) restorasyon çalışması devam etmektedir. Kullanılmayan 9 adet tekkenin 6 tanesi harap durumdadır. Restitüsyon ve restorasyon önerisi geliştirilen Sertarıkzade Tekkesi de harap haldeki tekkelerden biridir.

3 .BÖLÜM: SERTARİKZADE TEKKESİ (Sertarik Camcı Tekkesi, Pazar Tekkesi)

3.1 Yapının Tarihçesi ve Konumu

Sertarikzade Tekkesi Nişancılar Tepesi'nden Otakçılara inen bir yamaç üzerinde kurulmuş, faaliyeti süresince Cerrahi Tarikatı'na bağlı kalmış bir tekke yapısıdır. Kapatıldıktan bir süre sonra kendi haline terkedilmiş olan yapının, bugün büyük kısmı yıkılmış durumdadır.

Yapı, çevresinde tekke yapılarının sıkça bulunduğu bir konumdadır. Nişanca, Osmanlı dönemi boyunca ahşap ve bahçeli meskenlerin çoğunluğu teşkil ettiği, seyrek iskana sahip bir yerleşim bölgesi olmuştur.¹⁵⁹ Günümüzde ahşap meskenlerin yerini dört-beş katlı apartmanlar almıştır. Tekkenin parsel sınırı içerisinde, kuzey ve doğu yönlerinde yakın zamana kadar gecekondular bulunmakta iken, 2006 senesinde bu yapılar Eyüp Belediyesi tarafından yıktırılmıştır.

3.1.1 Yapının Tarihçesi

Sertarikzade Tekkesi, Halveti'liğin Cerrahi koluna mensup ileri gelen şeyhlerden **Sertarikzade Mehmet Efendi** tarafından, XVIII. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş bir Cerrahi tekkesidir. Ayin günü Pazar olduğundan **Pazar Tekkesi** de denir.

“1256/1840 tarihli tekkeler listesinde, tekkenin yeri arsa olarak gösterilmiştir. Bu durumda tekke 1834-1840 tarihleri arasında yanmış veya yıkılmıştır.”¹⁶⁰ Hadikat-ül Cevami'de Şeyh Murad Efendi Tekkesi bahsinde; “Sertarikzade Mehmet Emin Efendi'nin bina eylediği zaviye vardır ki kendi ve validesi ve Fazıl Ali Efendi Zade Fazıl Şeyh Abdullah Efendi ve adı geçen Emin Efendi yerine şeyh olan Seyyid Mustafa Efendi cümle orada medfundurlar. Emin Efendi Hafız Paşa Camii civarında babasının tekkesinde şeyh iken bu tekkeye geçerek 1172 (1758) tarihinde vefat etmiştir.”¹⁶¹denmiştir. Bu ifadeden tekkenin ilk kuruluşunun XVIII. yüzyılın ortalarından az önce olduğu sonucunu çıkarmak mümkün olmaktadır. “Dergah binası

---

¹⁵⁹ TANMAN,M.B.,”İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri” ,İstanbul Univ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983,C:2, s. 670

¹⁶⁰ HSKAN,M.N., “Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

¹⁶¹ HASKAN,M.N., “Eyüp Tarihi”s.140 , Hadika 1/183-294

Sertarikzade M. Emin Efendi'nin hanımı Hamide Bacı'nın mülkü iken irtihalinden sonra Sertarikzade M. Emin Efendi bu evi zaviyeye tahvil etmiş ve hulefasından Eyüpsultan Camii devirhanlarından Mehmet Sadık Efendi'ye meşihatını vermiştir.”¹⁶²

Yapı, 1274/1857'de Camcı Şeyh El-Hac Hafız Ali Rıza Efendi tarafından yenilenmiştir. Nüfus Defteri'ne göre babasının adı Abdurrahman Efendi olan Ali Rıza Efendi, 1840 tarihinden sonra arsa haline gelmiş olan Sertarik-Zade Tekkesi'ni yeni baştan yaptırmış ve tekkenin ikinci banisi olmuştur. Tekkelerin kapatıldığı (1341/1925) tarihteki son şeyh, Raşid Efendi'dir. 1364/1945'te vefatıyla yapı harap olmuştur.”¹⁶³ Şeyh Raşit Efendi tekkelerin kapatılmasından sonra, vefatına kadar yaklaşık 20 sene bu tekkede ikamet etmeye devam etmiştir.

Tekke, kuruluşundan tekkelerin kapatılmasına kadar Halveti'liğin Ramazaniye kolunun bir şubesi olan Cerrahi tarikatına bağlı kalmıştır. Sertarik Abdullah Efendi, Nurettin Cerrahi Tekkesi'nde yetişmiş fakat orada şeyh olamayınca Fatih'de Kumrulumescit civarındaki diğer Sertarikzade Tekkesi'ni kurmuştur. ¹⁶⁴ Şeyh Abdullah Efendi, Mehmet Emin Efendi'nin babası olup, kabri tekkenin karşısındaki sette ve cadde üzerindedir. Şahidesinde rakam yoktur. Zakir Şükrü Efendi'ye göre 1122(1710) tarihinde vefat etmiştir.¹⁶⁵

Sertarikzade Emin Efendi Eyüp'teki tekkeyi kurmasının yanısıra, Nurettin Cerrahi Tekkesi'nin şeyhliğine de devam etmiştir. Şeyh Sertarikzade Mehmet Emin Efendi, Cerrahiye'nin özellikle İstanbul'da yayılmasında önemli rol oynamış ve bu sebeple kendisine “pir-i sani” denilmiştir.¹⁶⁶

Mehmet Emin Efendi'den sonra şeyh olanlar şunlardır;

Sertarik-zade halifesi, Yumurtacı Şeyh Mehmet Efendi (ö:1183/1769) , Sertarik-Zade halifesi tekneçi Şeyh Halil Efendi (ö:1189/1783), Şeyh Mehmet Sadık Efendi (1216/1801), Şeyh Mehmet Sadık Efendi'nin oğlu Şeyh Mustafa Şükrü Efendi

---

¹⁶² ÖZTÜRK,M.C., Cerrahilik, Şeyh Nurettin Cerrahi Ve Cerrahi Tarikati, Gelenek Yayınları- s.159-160

¹⁶³ ÖZTÜRK,M.C., Cerrahilik, Şeyh Nurettin Cerrahi Ve Cerrahi Tarikati, Gelenek Yayınları- s.160

¹⁶⁴ HASKAN,M.N., a.g.e. s .140

¹⁶⁵ HASKAN,M.N., “Eyüp Tarihi”s.140 , Zakir M. Şükrü Efendi “İstanbul Tekkeleri 11/95-99. 111/104 Haz. Ş akbatu

¹⁶⁶ YOLLA,Ş., “Cerrahiye”“Osmanlı Ansiklopedisi” C:2 s.417

(ö:1221/1806), Şeyh Mehmet Sadık Efendi'nin ikinci oğlu Şeyh Mehmet Nurettin Efendi, Zeynelabidin Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülaziz Zihni Efendi (ö:1270/1854), Hacegi-Zade Tekkesi şeyhi Tükürüklü Şeyh Hasan Hamdi Efendi (ö1248/1833), Şeyh Abdülaziz Efendi'nin halifesi Şeyh El-Hac Hafız Alırıza Efendi (1304/1886), Şeyh Ali Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmet Raşit Efendi¹⁶⁷

Tekkenin kitabesinden 1901 tarihli kitabesinde:

“Eâzım-ı Halvetiyye’den Pir-i Sani Ser-Tarik-Zade

Mehmet Emin Efendi

19 R. evvel 1319(6 Temmuz 1901)

Ketebe Ahmet Rifat” yazmaktadır.¹⁶⁸

1901 tarihinde Niyaz penceresi ve Davutağa Caddesi cephesi onarım görmüştür.

1945’den sonra terkedilen yapının, 1960 civarında tevhidhanesinin çatısı ve selamlık kısmının tümü ortadan kalkmıştır. Sonradan eğreti olarak tamamlanarak mesken olarak kullanılan selamlık, 1990 yılında tamamen terkedilerek yıkılmıştır.¹⁶⁹ Tekkelerin kapatıldığı dönemde arsanın doğu kısmında bulunan ahşap meskenlerin yerini daha sonra gecekondular almıştır. Tekkenin arkasındaki çıkmaz sokak ve gecekondular aslen tekke arsasına dahildir. (Bkz.Foto C.3.36) (Bkz. Foto C.3.12) Fakat 2006 senesinde tekkenin restorasyonu yapılmak üzere Eyüp Belediyesi’nce yapılan kazı ve yıkım çalışması sonucu, çıkmaz sokak ve gecekondular tamamen temizlenmiştir. Bu yıkım sırasında selamlıktan kalan son duvar da ortadan kalkmıştır.

Semahane ve türbe 1990 yılında vakıfca temizlenmiştir. Kaybolan kabirler bulunarak, üzerlerine sanduka şeklinde betonlar yerleştirilmiştir. (Bkz Foto C.3.18) (Bkz.Çizim A.3.3)

---

¹⁶⁷ HASKAN,M.N., a.g.e. s .141

¹⁶⁸ HASKAN,M.N., a.e.,s .141

¹⁶⁹ HASKAN,M.N., a.e., s .140

Türbedeki kabirler:

Temmuz 1990 tarihinde, sağdaki ikinci sandukanın önüne yerleştirilen mezar taşında şöyle yazmaktadır:¹⁷⁰

“Sertarik Zade / es-Seyyid eş, Seyh / Muhammed Emin Efendi El-Cerrahi / Hazretleri. Hazret-i Şeyh Abdülbaki Sivasi (K.S)/Hazretleri'nin Sertariki / Hazret-i Şeyh Abdullah Sivasi (K.S) Hazretleri'nin oğludur. / Piran-ı Halvetiyüzyile'den / hatem el-mucahidin / Hazret-i Pir Muhammed Nureddin el-Cerrahi'nin / halifesidir. /Fatih medreselerinde müderris olup / bu dergahı şerifin banisidir.” Veladeti 1098 (1687) İrtihali 1172 (1761) (Bkz Foto C.3.-5,18)

Tekkedeki zakirbaşılar;¹⁷¹

Seyh Eyyubi Mehmed Efendi ünlü bestekar Zekai Dede ve Hacı Arif Bey'i yetistirmistir. Sahinbey-Zade diye bilinen bu zat 1267 (1850)'de vefat etmiştir. Eyup'te, Piyer Loti Kahvesi civarındaki Kadi Kahvesi Mezarlığı'na defnefilmıştır.

Tekkenin diger bir zakirbaşısı da Pepeyi Şeyh Hasan Efendi'dir. Kendisi aynı zamanda Nureddin Cerrahi Tekkesi zakirbaşılığını da ifa etmistir. 1238 (1822)'de vefat etmiştir. Kabri, S.N. Ergun'a göre tekkenin türbesindedir. Onun yerine Seyh Mustafa Efendi zakirbaşı olmuştur.

Tekkenin turbesinde, yukarıda yazılanlardan başka su kimselerin kabirleri vardır;

1169 (1755) tarihinde vefat eden, Lofçalı Şeyh Fazıl Abdullah Efendi. Kostendili Ali Efendi'nin mürşidi ve Lofçalı Şeyh Ali Efendi'nin oğlu. Turbeye ilk defnedilen zattir.

1173 (1759)'da vefat eden, Sertarik-Zade Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin esi Ayşe Hatun.

1330 (1912)'de vefat eden, Istihkam Livasi Mustafa Sukru Paşa . Kendi telif eserlerini, feyz aldığı bu tekkenin kütüphanesine vakfetmiş ve vefatında buraya defnedilmistir.

---

¹⁷⁰ HASKAN,M.N., a.g.e.,s .142

¹⁷¹ HASKAN,M.N., a.e., s .141

Vefat tarihi bilinmeyen, Nureddin Cerrahi Asitanesi postnişini Seyyid Abdülaziz Zihni Efendi'nin halifesi, Seyyid Şeyh Hali(Aski Efendi (ö:1858)'nin halifesi Miralay Osman Bey.

Turbede bulunan diğer şahideler ise, Nefise Hanım 1222 (1807) ve Hatice Hanım'dır.¹⁷²

Cerrahiye Tarikatı:

Halvetiliğin kolu olan Ramazaniliğin şubesidir. Cerrahilik adını kurucusu olan Nureddin Muhammed ibni Abdullah er-Rumi el İstanbuli el Cerrahi'den alır. 17. yy'ın sonlarında kurulmuş olan Cerrahilik, eski İstanbul'un en yaygın tarikatlarından biriydi. Pir Nureddin Cerrahi (1678/1703) istanbul'da dünyaya gelmiş ve vefat etmiştir.

“Cerrahilik'te yeni dervişlerle, halifeler arasındaki dervişlere “dallı arakıye” denilen bir nevi sarıksız taç giydirilir. Şeyh postu asitane'de mavi, diğer tekkelerde kırmızı renktedir. Ancak bir zaviye şeyhi asitaneye postnişin olursa o zaviyeye mavi post gönderilir. Cerrahilikte Zakirbaşı ve Sertarik olup kıyam reisi bulunmamaktadır.

Bu tarikat zikir törenlerinde bir çok tarikatte olduğu gibi musikiye ihtiyaç duymuştur. Zikir esnasında zakirler tarafından ilahiler okunur, zikri idare edene zakirbaşı (serzakir) denilirdi. Ayakta yarıya kadar eğilip kalkmak, sağa sola dönmek gibi haraketlerle yapılan zikre “kıyam zikri”, dönülerek yapılanına “devran”, diz çökerek ve başı sağa-sola çevirerek yapılanına da “kuud” zikri denirdi. Bu zikirleri düzgün ve ahenkli bir şekilde yapmak uzun süreli bir çalışma gerektirirdi.

Cerrahilik'te , Pir Nureddin Cerrahi'nin tertib ettiği sabah ve akşam virdlerinden başka, Halveti'liğin ikinci piri Seyyid Yahya Şirvani'nin tertib ettiği ve bütün Halveti Şubelerinde okunan Vird-i Settari ile Şeyh Süleyman Cezuli tarafından tertib edilen salavat-ı şerifelerden meydana gelen Delail-i Hayrat da okunduğu bilinmektedir.”¹⁷³ Varlıkları süresince Cerrahi'liğe bağlı kalmış tekkelerin sayısı toplam otuzu bulmuştur. İlk olarak 1703'de Karagümrük'deki Nurettin Cerrahi Asitanesi kurulmuş, ardından kısa aralıklarla 1710'da Süleymaniye'deki Çerağî Hamza Tekkesi (Saçlı Şeyh

---

¹⁷² HASKAN,M.N., a.g.e. s .142, Hadika1/183,294

¹⁷³ ÖZTÜRK,M.C., Cerrahilik, Şeyh Nurettin Cerrahi Ve Cerrahi Tarikati, Gelenek Yayınları- s.50,235

Mustafa Efendi), 1727’de Fatih Otlukcu Yokuşunda Hacegi Mescidi Tekkesi, 1747’de Saraçhane’de Orduşeyhi Tekkesi(Yesarizade), XVII. yüzyıl ortalarında Fatih Kumrulu Mescid civarındaki Sertarikzade Tekkesi, aynı tarihlerde Eyüp’deki Sertarikzade Tekkesi, 1760’da Üsküdar’da Şeyh Hafız İsmail Efendi Tekkesi, 1770’de Edirnekapı’da halil Nizami Efendi Tekkesi, 1779’da Eyüp’de Tameşvar Tekkesi, 1786’da Silivrikapı’da Karagöz Tekkesi, 1822’de Üsküdar’da Kapağası Tekkesi, 1858’de Karagümrük’de Evenos Dede Tekkesi, 1852’de Edirnekapı dışında, Suyolcuzade Şeyh Mustafa Naci Efendi Tekkesi kurulmuştur.¹⁷⁴

3.1.2 Yapının Konumu ve Çevresindeki Yapılar

Eyüp Nişanca Mahallesi’nde, 132 ada 14 parseldedir. Davut Ağa Sokağı ile İlahiciler Sokağı’nın kesiştiği kavşaktadır. Nişancılar Tepesi’nden Otakçılara inen bir yamaç üzerinde kurulmuştur. (Bkz.ÇizimA.3.1-Şekil-3.1) Tevhidhane-türbe arsanın güneydoğu tarafındaki köşede konumlanmışken, selamlık ise bu yapının kuzeybatısındadır.

Şekil 3.1-Sertarikzade Tekkesi vaziyet planı

¹⁷⁴ İNANÇER,Ö.T., TANMAN, M.B., “Cerrahilik ” DBİA , c.2 ,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.414-415

Nişanca'nın bu bölümü, tekke yapılarının yoğun olarak bulunduğu bir bölgedir. Yapının kuzeybatısında sokağa ismini veren Davutağa Mescidi vardır. Kapıağası Mescidi olarak da bilinen, Babüssade Ağası Davut Ağa'nın 956(1554)tarihinden önce yaptırdığı mescittir.¹⁷⁵(Bkz. Foto C.3.11) (Bkz. Foto C.3.13) (Bkz.Foto C.3.35) Davutağa Caddesi'nin kuzeydoğu yönündeki ucunda, 1127/1715 yılında medrese olarak kurulan şeyh Murad Efendi Tekkesi ve türbesi bulunmaktadır. (Bkz -2.2.2.1- şeyh Murad Efendi Tekkesi) şeyh Murad Tekkesi'nin bulunduğu Nişanca Meydanı'na açılan Nişanca Caddesi üzerinde, bahçesinde Halvetiliğin bir kolu olan şemsi'liği kuran Abdülmecit Sivasi'nin(ö:1639) ve Sivasi'liğin kurucusu olan yeğeni Abdülahad Nuri'nin(ö:1651) türbelerinin bulunduğu Sivasi Tekkesi vardır.¹⁷⁶ (Bkz. 2.2.2.1- Sivasi Tekkesi) Aynı meydana açılan Nazırağa Yokuğu'ndaki bir başka tekke, 1213/1798 tarihinde inşa edilen ve bir Nakşibendi tekkesi olan Selami Efendi Tekkesi'dir. (Bkz. 2.2.2.1- Selami Efendi Tekkesi) Davutağa Caddesi'nin güneydoğu ucundaki Parmakçı Çayırı Caddesi'nin bitimine açılan Alacatekke Sokak üzerinde, Sultan Osman Tekkesi vardır. (Bkz. 2.2.2.1- Sultan Osman Tekkesi) Bunlardan başka Nişanca Makallesi'nin merkezinde bu tezde incelenen tekkeler arasında olan Baba Haydar Mescidi ve Tekkesi ile şeyhülislam Tekkesi de bulunmaktadır.

Bu yapıların dışında tekkenin çevresinde çoğunlukla konut olarak veya ticari amaçla kullanılan dört-beş katlı apartmanlar bulunmaktadır.

3.2 Yapının Mimari Özellikleri

3.2.1 Plan Özellikleri

Yapının kalan birimlerinin bulunduğu arsa 14x19 m büyüklüğünde ve dikdörtgen planlıdır. Arsanın tevhidhane- türbe kısmı 14x10 m'lik bir alanı kapsar. Bunun 8.5x10 m'lik güneybatı kısmı tevhidhaneyi, 5.5x 10 m'lik kısmı türbeyi oluşturmaktadır. (Bkz.Çizim A.3.2) Selamlık kanadının ölçüleri 8.45x14m'dir. Selamlığın kuzeydoğu tarafında 4.7x5.6m ölçülerinde hazire bulunur.

---

¹⁷⁵HASKAN,M.N., a.g.e., s .140

¹⁷⁶ TANMAN,M.B. "Sivasi Tekkesi" DBİA , c. 8,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul

Arsanın güneydoğu tarafında, bugün duvarları ayakta kalmış olan yapı tevhidhane-türbe binasıdır. (Foto C.3.13-14-15) Ayakta kalan üç ana duvarın oluşturduğu **tevhidhane-türbe** yapısının kuzeybatısında, **selamlık binası** bulunmaktadır. (Foto C.3.17-24) İki bölümün ortasında, 3.5x6 m ölçüsündeki taşlık yer almaktadır.(Foto C.3.1) Selamlık bölümüne ait, Davutağa Caddesi'nden 195 cm yükseklikte kargir zemin kat duvarı kalabilmiştir. Tekkenin **haziresi** ise kuzeydoğu köşesindedir.

Yakın zamana kadar gecekondularca işgal altında olan arsanın geri kalanında, harem binasının veya başka tali yapıların bulunması muhtemeldir. Ancak bu yapıların varlığına ilişkin bir belge ya da yapılan kazı çalışmasında bu yapılara ait temel izi bulunamamıştır. (Bkz. Ek D.3.8)

- **Tevhidhane-Türbe**

Tevhidhane ve türbenin aynı yapı içerisinde olduğu tekkelere bir örnek teşkil etmektedir. Tevhidhane ve türbe dikdörtgen yapının içerisinde, aynı mekandadır. Tevhidhane alanı 85 m² türbe ise 55 m²'dir. Tevhidhanenin güneydoğu duvarında mihrap, kuzeydoğu tarafında da türbe bulunur. Tevhidhaneye ait ayakta kalan üç ana duvar, tuğla hatıllı moloz taş alması örgülüdür. Üst satırı bozulmuş durumda olan duvarların tevhidhane zemininden yüksekliği 3.80m ile 4.00 m arasında değişmektedir. Tevhidhaneye girişinin bulunduğu kargir duvar ve tekke şemalarının çoğunda görülen, kadınların zikiri seyrettikleri mahfiller günümüze ulaşamamıştır.

Tevhidhanenin aydınlatması Davutağa Caddesi üzerindeki Niyaz Penceresi ile türbe kısmındaki üç çift pencereden sağlanmaktadır. Bu durum tevhidhane ve türbeleri kaynaşmış olan diğer bazı tarikat yapılarında da görülmektedir. Işık, –tasavvufi tabiri ile- nur, dervişlerin sandukaları arasından, bir de baninin isminin yazılı olduğu niyaz penceresinden gelmektedir.”¹⁷⁷

- **Selamlık**

Selamlık, tevhidhane ile ilişkili ancak bağımsız bir yapıdır. Tevhidhane, türbe ve selamlık birbirleri ile ilişkili olarak kurgulanmıştır. Arsanın büyük kısmı türbenin

---

¹⁷⁷ TANMAN,M.B.,a.g.e, c:2, s-670, 671

arkasında kalmaktadır. Bu kesimdeki yapıların selamlıkla ilişkisi olması gereklidir. Ancak selamlığın kuzeydoğu ucu tamamen ortadan kalkmış durumdadır.

Taşlık kısmına caddeden beş basamaktan oluşan bir merdivenle inilir. Cadde ile taşlık zemini arasında yaklaşık 1 m kot farkı vardır. Selamlık kütesinin plan şeması temel kalıntılarından ve duvar izlerinden anlaşılabilir. Bu bölümün giriş kısmındaki taşlık, arkada türbenin yanında dikdörtgen bir mekan ve hazirenin önünde kalan dikdörtgen mekandan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Tekkenin bağlı bulunduğu Nurettin Cerrahi Asitanesi ile Sertarikzade Tekkesi'nin plan şeması benzer özellikler göstermektedir. Nurettin Cerrahi Tekkesi'nde de tevhidhaneye taşlıktan ulaşılmaktadır ve harem taşlığın diğer tarafında kalmaktadır. İki yapıda da tevhidhane ve türbe aynı yapı içinde çözülmüştür ve niyaz penceresi türbe tarafındadır. İncelenen 28 tekmeden, Balçık Tekkesi ve Şeyh Selami Efendi Tekkesi, tevhidhane ve türbe yapılarının aynı mekanda olduğu iki tekke örneğidir.¹⁷⁸

3.2.2 Cephe Özellikleri

Tevhidhane ve türbe aynı yapı içerisinde olmakla beraber cephe anlayışları farklıdır. “Tekkenin cephe düzeni ve mimari üslubu konusunda görülen en önemli özelliği, niyaz penceresinin ampir üslubu ile türbe pencerelerinin tasarımına hakim olan neo-gotik üslubun tam bir eklektik zihniyetle aynı binada uygulanmış olmasıdır. Sultan Abdülaziz Devri'nin sonlarında başlayan ve XIX. yüzyılın sonlarına kadar süren bu eklektizmin tipik ürünlerinden birisi de Sertarikzade Tekkesi'nin cepheleri olmaktadır.”¹⁷⁹

Niyaz penceresi ve türbe pencereleri ile kargir olarak inşa edilmiş tevhidhane-türbe yapısı yanında, ahşap mesken niteliğindeki selamlık yapısı bulunmaktadır. Tevhidhane ve türbe cepheleri arasındaki farklılık, yapı bütün olarak düşünüldüğünde tevhidhane-türbe kütesi ile selamlık kütesi arasında da mevcuttur.

Sertarikzade Tekkesi cepheleri üslup olarak, tevhidhane, türbe ve selamlık yapılarının üçünün de birbirinden farklı anlayışlarla biraraya getirildikleri bir yapı örneğidir.

---

¹⁷⁸ 2.2.2.1 Şeyh Selami Efendi Tekkesi, Balçık Tekkesi

¹⁷⁹ TANMAN, M.B., a.g.e., C:2, s 670

Davutağa Caddesi, Tevhidhane Cephesi:

Caddenin güney batı tarafındaki 10m uzunluğundaki blok tevhidhaneye aittir. Bu cephedeki tek açıklık 150x150 cm boyutlarında, kare niyaz penceresidir. (Foto C.3.22-23) (Bkz.Çizim A.3.7) Niyaz penceresi arazinin sokak kotuna en yakın noktasına, Davutağa Caddesi üzerine yerleştirilmiştir. Bugün yükseltmiş olan kaldırım kotundan 25 cm, tevhidhane zemininden 140 cm yüksekliktedir. (Bkz.Çizim A.3.4) Niyaz penceresi mermer bir söve ile çerçevelenmiştir. Sövenin üstünde ve altında tuğla hatıl, iki tarafında da düşey tek sıra tuğla dizisi yer almaktadır. Bu tuğla dizisinden, cephenin her iki yöndeki bitiş noktalarında da bulunmaktadır.

Niyaz penceresinin lentosu üzerinde mermer kitabesi bulunur. “Kitabenin yarım daire şeklindeki tepeliğinin ortasında, Halveti-Cerrahi Tacı kabartma olarak işlenmiştir. Tacın yanlarında ise akantus kabartmaları bulunmaktadır. Kitabenin iki ucunda da, içleri birer rozet ile doldurulmuş, dairevi çıkıntılar görülmektedir. Altta ufak çiçek ve yaprak kabartmaları ile bezenmiş bir çerçeve içinde, istifli sülüs ile yazılmış 1316/1898 tarihli “Ahmet Rıfat” imzalı kitabe yer almaktadır. Türbede yatan baninin adını ihtiva eden metin şöyledir: “Eazım-ı Halvetiyye’den Sertarıkzade Şeyh Mehmet Emin Efendi kuddise sırrah’ül-ali sene 1316/1898 fi 15 Rebiyülevvel ketebe admed Rıfat”¹⁸⁰

İlahiciler Sokak Cephesi:

Bu cephenin sol tarafındaki 9m’lik kısım tevhidhaneye, sağ tarafındaki 5m’lik kısım türbeye aittir. Davutağa Caddesi’ne doğru yükselen eğim, binanın iki ucu arasında 160 cm’lik kot farkı yaratmıştır. Tevhidhanenin güney duvarında, tevhidhaneyi ortalayacak şekilde yarım daire mihrap nişi vardır. (Bkz.Foto C.3.21) (Bkz.Çizim A.3.5) Ancak mihrap dış cepheye yansıtılmamıştır. Tevhidhane kısmı tuğla hatıllı moloz taş örgüyle tamamlanmıştır.

Tevhidhanedeki sadeliğin aksine türbe bölümü pencereleri, sütun ve kemer bezemeleriyle oldukça hareketlidir. Bu cephede bir çift pencere bulunmaktadır. (Bkz.Foto C.3.14-27-29) (Bkz.Çizim A.3.5,6) Bu pencereler, neogotik üsluplu üç

---

¹⁸⁰TANMAN,M.B.,a.g.e.,C:2,s 670

dilimli kemerlerle bitirilmiştir. Pencerelemin iki yanında 18 cm genişliğindeki yivli sütunlar kemere kadar ulaşmış ve sade bir başlıkla bitirilmiştir. (Bkz.Foto C.3.2-14) Pencerelemin üç dilimli kemerleminin etrafı sivri kemer bezemeleri ile tamamlanmıştır. Aynı sütun bezemelerinden türbenin tevhidhane ile ayrıldığı noktada ve yapının köşe noktasında da vardır. Sütunlar 46 cm eninde, denizlikten üst başlığa 270 cm boyundadır ve kirpi saçak hizasına kadar uzanırlar. Pencerelemin mermer denizliğinin hemen altında, sütunların bitiş hizasında, türbeyi boydan boya bir silme geçmektedir. Türbe tarafında sokak kotu zemin kotundan 80 cm düşüktür.

Çıkma Sokak, Türbe Cephesi:

Türbenin kuzeydoğu cephesi yaklaşık 10 m uzunluğundadır. Bu cephe de İlahiciler Sokak cephesi gibi tuğla hatıllı ve moloz taş örgülüdür. Yapının iki ucunda İlahiciler Sokak cephesindeki yivli sütun bezemelerinden vardır. Türbenin diğer cephesindeki ikiz pencerelemlerden bu cephede iki çift bulunmaktadır. Pencerelemin iki yanında, diğer cephedeki sütun bezemeleri ve üç dilimli kemerlemler üzerinde birleşen sivri kemerler tekrar edilmiştir.

Davutağa Caddesi, Selamlık Cephesi:

Harem-selamlık bölümüne ait, Davutağa Caddesi üzerinde ahşap bir yapının zemin katı olduğu anlaşılan duvar parçası kalmıştır. (Bkz.Çizim A.3.4) (Bkz.Foto C.3.17) Bu duvarda tuğla söveli, tuğla basık kemerli iki pencere ve girişe ait olduğu anlaşılan dikdörtgen bir küçük pencere bulunmaktadır. (Bkz. Foto C.3.1) Ahşap olduğu anlaşılan selamlık yapısı günümüze ulaşamamıştır.

3.2.3 Yapım Sistemi Ve Malzeme Özellikleri

Tekke binasının ebadı dışardan 19x14 m'dir. İki katlı olan yapının tevhidhane ve türbeye ait duvarlarının kalınlığı 50-60 cm arasında değişmekte olup moloz taş örgüye sahiptir. Bu duvarlar yer yer iki sıra tuğla hatılla takviye edilmişlerdir. Niyaz penceresi ve türbe pencerelemlerinin yapımında da tuğla kullanılmıştır. Tevhidhane-türbe bütünlüğü olan tek bir yapı sözkonusu ise de türbe, bezemeleriyle ve duvar örgüsünün farklılaşmasıyla dış cephede algılanmaktadır.

Selamlık kanadının ancak zemin katına ait bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze gelebilmiştir. Bu kanatta kalan duvar yaklaşık 56 cm kalınlığında, moloz taş örgülüdür.

(Davud Ağa Sokağı üzerindeki selamlık duvarı) (Bkz.Foto C.3.17) Tuğla söveli ve basık kemerli iki penceresi ve dikdörtgen giriş penceresi vardır. Kemerli iki pencerenin kemere kadarki yükseklikleri 130 cm, enleri ise 100 cm'dir. Dikdörtgen pencere ise 50x 125 cm boyutlarındadır. Selamlık kanadının Encümen Arşivi fotoğraflarında, eğreti bir çatı ile tamamlanmış olduğu ve ahşap bir yapının kargir zemini olduğu anlaşılmaktadır.

Davutağa Caddesi üzerindeki duvarların örgüsü, diğer duvarlardan üslup olarak farklıdır. Bu cephe 1901 onarımında yenilenmiştir. Bu caddedeki tevhidhane duvarı da tuğla hatıllı moloztaş örgülüdür. İki sıra tuğla hatıllar, diğer cephelerden farklı olarak 115 cm'lik düzenli aralıklarla yerleştirilmiştir. (Bkz.Foto C.3.16)

Tevhidhane ile taşılığı ayıran duvarın en azından tevhidhane kısmında kargir olarak döndüğü, Davutağa Caddesi tarafındaki duvarın bitişindeki ahşap yuva ve devamındaki izden anlaşılabilir. Ancak aynı ize türbe bitişinde rastlanmamaktadır. Bu kısma ait duvarın net bir şekilde bitişi türbenin kuzey duvarının ahşap olabileceği izlenimini vermektedir. (Bkz. Foto C.3.20) Tevhidhane-türbeyi örten ve günümüze ulaşamamış olan ahşap çatının alaturka kiremit ile kaplı olduğu Encümen Arşivi fotoğraflarında görülmektedir.. (Bkz. Foto C.3.1-2-3-4)

Tevhidhane tavanında ahşap bir kubbe ya da tarikat sembollerinin kullanıldığı dairesel bir tavan süslemesi olması kuvvetle muhtemeldir. Bir çok tekkede ahşap kubbe ya da dairesel ve eliptik (tevhidhane formuna bağlı) motifler kullanılmıştır. Tekkenin bağlı bulunduğu Halveti-Cerrahi Asitanesi olan Karagümruk'deki Nurettin Cerrahi Tekkesi ile de büyük benzerlikler göstermektedir. "Nurettin Cerrahi Tekkesi'nin dikkati çeken süsleme özelliği tevhidhane tavanında görülen ve muhtemelen 1835-1836) tarihli II. Mahmut tecdidinden kalmış olan çıtalı tezyinatır."¹⁸¹ Sertarikzade Tekkesi'nde de benzer bir tavan süslemesi olmalıdır. Fakat süsleme niteliği bakımından farklı dönemlere denk düşmektedirler. Türbenin dış cephe bezemeleri kısmen de olsa mevcuttur. Ancak iç mekana ait süslemeler günümüze ulaşamamıştır.

---

¹⁸¹ TANMAN,M.B.,a.g.e, c:2,s671

3.3 Yapının Günümüzdeki Durumu Ve Yıpranma Nedenleri

3.3.1 Yapıdaki Bozulmalar ve Nedenleri

Yapıdan Günümüze Tevhidhane-türbe bloğuna ait 3 duvar kalabilmiştir. Tekkenin iç duvarları ve ahşap çatısı ortadan kalkmış durumdadır. Türbe ve tevhidhaneyi ayıran duvar, taşlığa açılan kapının bulunduğu duvar ve selamlığa bitişik ahşap-kargir duvarlar ortadan kalkmıştır. Tevhidhane-türbe kısmına dair hiçbir iç süsleme özelliği günümüze ulaşamamıştır.

Selamlık kanadına ait ahşap duvarlar ve çatı tamamen ortadan kalkmıştır. Bu kesim 1990 yılında harap halde terkedilmiş, günümüzde ise yıkılmış durumdadır. Selamlık kısmında sadece Davutağa Caddesine bakan cephenin duvarlarının bir kısmı ile bazı temel ve duvar kalıntıları günümüze ulaşabilmişken, 2006 senesinde bu duvar ve giriş taşılığının merdivenleri Eyüp Belediyesi tarafından yıkılmıştır. Bugün, selamlık kısmına ait bazı duvar parçaları ve hazireye ait temeller vardır.

Arsanın doğu kısmında bulunan ahşap meskenlerin yerini gecekondular almış, 2006 senesinde bu gecekondular da belediye tarafından yıkılmıştır. Semahane ve türbe 1990 yılında vakıfca temizlenmiş ve bulunan kabirlerin üzerine 6 adet sanduka şeklinde beton bloklar yapılmıştır. Ayrıca tevhidhane-türbe köşesinde iki adet mezar taşı bulunmaktadır. (Foto C.3.15)

Selamlık duvarının yıkımı sırasında giriş merdivenine ait taşlar binanın restorasyonu öncesinde sökülerek bahçesine konulmuştur. Terkedildikten bir süre sonra çatısı kaybolan yapı dış ortam şartlarına açık kalmış, bu durum yapının bozulma sürecini hızlandırmıştır. Yapı, doğal nedenlerin yanısıra şahısların yolaçtığı zararlar, bakımsızlık ve yanlış onarım gibi insanlarca gerçekleştirilen birçok bozulma nedenine açık kalmıştır.

Dış ortam şartlarına açık olan yapıda, ısı farklarının yarattığı genleşme-donmalar, yağış gibi atmosferik nedenler sonucu taşların büyük kısmı aşınmış, çürümüş, duvarlarda çatlaklar ve boşluklar oluşmuş, harçlar bağlayıcı özelliklerini yitirmiştir. Çatı örtüsünün olmayışı sebebiyle gelişen yosun, sarmaşık gibi bitkisel organizmalar taşların bozulmasını hızlandırmıştır. Saçak hattı netliğini kaybetmiş, kirpi saçaklar yer yer ortadan kalkmıştır. (Bkz. Foto C.3.13) Tevhidhane ve türbenin duvarları, özellikle

binanın güneydoğusundaki türbe kısmı sarmaşıklarla kaplı iken 2006 senesinde Eyüp Belediyesi'nce temizlenmiştir. Duvar içindeki metal profil ve kenetler su ve nem etkisiyle korozyona uğramış, taşla birleşim yerlerinde çatlaklar ve taş malzemede kopmalar olmuştur. (Bkz. Foto C.3.30)

Kendi döneminin eklektik üslup yapısı ve dini anlayışını benzer örnekleri gibi yansıtan ve Cerrahi tarikatının önemli faaliyet merkezi olan tekke yapısının günümüze harap olarak gelmesinin en önemli sebebi, diğer birçok tekke yapısı gibi 1925'de tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra işlevini yitirmesi ve yeni bir anlayışla değerlendirilememesidir.

Tekke 1925 senesinde kapatılmış, 1945 senesine kadar son şeyh Mehmet Raşit Efendi tekkenin harem bölümünde ikamet etmeyi sürdürmüş, bu tarihten sonra bina tamamen terk edilmiştir. Yapı bu dönemden sonra yeni bir işlev verilememesi sonucu bakımsız kalarak hızla bozulmaya başlamıştır. Kendi haline terk edildikten bir süre sonra selamlık kanadının içine ekler yapılarak bir süre konut olarak kullanılmıştır. Çevresinde oluşan kötü yapılaşma, bakımsızlık, binanın içerisine konut amaçlı yapıların inşa edilmesi gibi yanlış kullanımlar ve kötü onarımlar, binanın bugünkü duruma gelişini hızlandıran faktörlerdir.

Yapı terkedildikten sonra maruz kaldığı olumsuz müdahaleler:

Selamlık bölümüne gecekondur yapılması

Binanın konut olarak kullanıldığı sırada mevcut döşemelerin ortadan kaldırılarak yerine beton dökülmesi

Selamlık kısmında iç duvarların çimentoyla sıvanması

Tevhidhanenin yıkılan köşe duvarının betonla tamamlanması

Ahşap sandukaların yerine 1990 onarımında betondan sandukalar yapılması

Pencerelerin doğramalarının sökülmesi

3.3.1.1 Strüktürel Bozulmalar

a)Tevhidhane Duvarları:

Yapının 1946 seneli Encümen Arşivi fotoğraflarında, XIX. yüzyıl başındaki onarımın izlerini taşıdığı görülmektedir. Davutağa cephesindeki bozulma, 1969 fotoğraflarında günümüzdeki durumuna yakın orandadır. Cephenin en sağında 1969 Encümen Arşivi fotoğraflarında parçalanmış görünen köşe noktası betonla tamamlanmış ve beton blok her iki yönde de duvardan ayrılmıştır. (Bkz. Foto C.3.2,8,15) Bu köşenin yıkılmadan önceki hali 1945 tarihli Encümen Arşivi fotoğraflarında görülebilmektedir. (Bkz. Foto C.3.1)

Tevhidhanenn kalan 3 duvarında çatıyı taşıyan ve semahane zemininden yaklaşık 70 cm yüksekten başlayan, 12x12cm kesitli, 330 cm yüksekliğinde ahşap dikmeler ve nişleri kalmıştır. (Bkz. Foto C.3.21) Tevhidhanenin güneybatı duvarındaki beş adet nişin üç tanesinde, halen ahşap dikmesi mevcuttur. (Bkz. Foto C.3. 28) Güneydoğu duvarında ise 3 nişin 2 tanesinin dikmeleri üzerindedir. Kalan dikmeler de türbenin arkasına dizilmiştir.

b)Türbe Duvarları:

İlahiciler Sokak'ta tevhidhane ve türbenin ayrıldığı noktada duvar boyunca devam eden ayrılma mevcuttur. Sütun bezemelerinin sıvaları büyük oranda dökülmüştür. Ayrıca pencereleri çevreleyen üç dilimli kemerleri oluşturan tuğlalar aşınmış ve kopmuş olduğundan pencereler netliklerini kaybetmiştir. (Bkz. Foto C.3.19,29) Pencerelerin doğramaları ve demir parmaklıkları günümüze ulaşamamıştır. (Foto C.3.6)

Türbenin kuzeydoğu duvarında, sokak kotundan itibaren 170 cm yüksekliğindeki taşların renkleri koyulaşmıştır. Devamında hazirenin temel duvarları açıkta kalmaktadır. Bu cephe İlahiciler Caddesi kotundan yaklaşık 100 cm düşüktür. Binanın kuzeydoğu cephesindeki kot farkının sonradan oluştuğu, koyu renk taş izinin başladığı bölümün zemin kotunun düşürüldüğü anlaşılmaktadır.

Türbenin sol tarafında, selamlığa dair hiçbir yapı kalmamıştır. Sadece hazirenin temel duvarları ve bir kabir görülmektedir. (Bkz. Foto C.3. 31)

c) Giriş:

Tevhidhane kısmıyla selamlık duvarının kalan parçası arasında giriş kısmını oluşturan, bir kapı ve iki yanında birer penceresi olan giriş kısmı bulunmaktadır. (Bkz. Foto C.3. 1,8) 1969 fotoğraflarından bu bölümün yıkılmadan önceki durumu görülebilmektedir. Dar, uzun, dikdörtgen pencerenin simetriğindeki pencere ve aralarında ahşap bir kapıdan ibaret giriş bölümü tamamen ortadan kalkmıştır.

d) Selamlık:

Yakın zamana kadar ayakta olan moloztaş örgülü duvar parçası 2006 senesinde yıkılarak ortadan kalkmıştır.

3.3.1.2 Yapı Elemanlarındaki Bozulmalar

a) Kapı Ve Pencereleler: Tevhidhane-selamlık arasındaki kapı ortadan kalkmıştır.

Niyaz penceresinin demir parmaklıkları mevcuttur ancak doğramaları günümüze ulaşamamıştır. Denizlik taşı günümüze ulaşamamıştır.

Türbe pencerelerinin demir parmaklıkları ve doğramaları günümüze ulaşamamıştır. Mermer denizlik taşları bazı pencerelerde kırık, bazı pencerelerde tamamen kayıptır.

Giriş kapısının solundaki dikdörtgen pencerenin simetriği kapıyla beraber yıkılmıştır.

b) Döşemeler: Orijinal zemin döşemesi belli değildir. Günümüzde zemin tamamen toprak dolgu ve beton döşeme parçalarından oluşmaktadır. Özgün döşemeden bugüne sadece giriş taşığindeki birkaç parça mermer kalabilmiştir.

c) Çatı: Tevhidhaneyi örten alaturka kiremit kaplı kırma çatı günümüze ulaşamamıştır. Üç sıralı kirpi saçaklar kısmen kayıptır. Saçak kısmında bitkilenme mevcuttur.

3.3.1.3 Malzemelerdeki Bozulmalar

Tüm duvarlarda taş ve tuğla malzemelerinde kopma ve parçalanmalar mevcuttur. Harçlar ufalanmış, bazı yerlerde boşalmıştır. Duvar yüzeylerinde bitkilenme, yosun ve kirlilik oluşmuştur.

Güney ve doğudaki türbe cephesinde, pencereleri saran sütun bezemeleri yer yer ortadan kalkmış ve kemerleri saran sivri kemerlerin tuğla üzerinde izleri kalabilmiştir.(Bkz. Foto C.3.14) İkiz türbe pencerelerinin ara duvarlarının tuğlaları aşınmış, kemer tuğlaları bozulmuş ve üç dilimli kemerler formlarını kaybetmiş durumdadır. (Bkz. Foto C.3.19,27,29) Mermer denizlikler yer yer kırılmış, bazı yerlerde tamamen ortadan kalkmıştır. (Bkz. Foto C.3. 6,9) Mihrap duvarının türbe ile ayrıldığı yerinde, düşeyde bina boyunca devam eden bir ayrılma görülmektedir. Türbe pencerelerinin kesitinde çatlaklar oluşmuştur. Türbe kısmındaki duvar kesitinde, metal-taş birleşimlerinde çatlaklar görülmektedir.

3.4 Eyüp Sertarikzade Tekkesi Restitüsyon Önerisi

3.4.1 Restitüsyon İçin Yararlanılan Kaynaklar

Sertarikzade Tekkesi restitüsyon projesi oluşturulurken, tekkenin mevcut olmayan kısımları için yapı üzerindeki izler, arşiv belgeleri ve fotoğraflar incelenmiştir.

- **Yapı Üzerindeki Mevcut İzler**

Tevhidhane-türbe yapısı plan şemasının yapının bugüne kalan kısımlarına bakılarak oluşturmak mümkündür. Bu kesimin taşıyıcı duvarlarının büyük kısmı ayakta. Türbe ve tevhidhanenin şeması bellidir. Taşıyıcı duvarlar taş-tuğla almalı moloz taş örgülüdür. Tevhidhanedeki niyaz penceresi üzerindeki kitabeden 1901 tarihinde onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Türbe kısmına ait bezemelerin kayıp kısımları duvardaki izlerden tamamlanabilmektedir.

Selamlık kanadının plan şeması için duvar ve temel kalıntıları incelenmiştir. Bunun için gereken kazı çalışması ve yapının niteliksiz eklerden temizleme işlemleri Eyüp Belediyesi tarafından yapılmıştır. Giriş taşılığı ve selamlık kanadına ait duvar parçalarından taşlık ve selamlık alanının sınırları belli olmaktadır. Hazire duvarlarına ait temeller ve içinde bir mezar taşı halen mevcuttur.

- **Görsel Kaynaklar**

Yapının mevcut kısmının sınırları ve tekkenin bugüne ulaşamayan birimleri ile ilgili sonuçlara varabilmek için 1930'lu yıllara ait **hava fotoğrafları**, 1959 tarihli kadastral plandan yararlanılmıştır. Tevhidhane-türbe ve giriş kısmı ile ilgili veriler için 1945 ve 1969 tarihli Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi fotoğrafları kullanılmıştır.

Hava fotoğraflarında görülen yapı lekesi, bugün geride kalan bölümlerin iziyle örtüşmektedir. (Bkz. FotoC.3-37) Hava fotoğraflarına ve 1945 fotoğraflarına bakıldığında bugünkü yapı sınırından farklı olarak selamlığın sol tarafında küçük bir ek olması muhtemel gözükmemektedir. Fakat bu küçük yapının sınırları ve tekkeye ait olup olmadığı hakkında net bir bilgi edinilememiştir. Kadastral planda tekkenin bugün ayakta olan kısımları dışında bir ek görülmemektedir.

Encümen Arşivi fotoğrafları tekkenin bugün mevcut olmayan taşlık girişi ve tevhidhane çatısı hakkında bilgi vermektedir. Türbe bezemelerinin bozulmadan önceki hali de fotoğraflarla netlik kazanmıştır.

- **Yazılı Kaynaklar**

Mehmet Nermi Haskan'a ait "**Eyüp Tarihi**" kitabında, tekkenin selamlık fonksiyonları ve mutfağın yeri ile ilgili ifadelerden yararlanılmıştır.

Prof Dr. M.Baha Tanman'ın "**İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri**" adlı doktora tezinde ve **İstanbul Ansiklopedisi**'ndeki Sertarikzade Tekkesi şemasında, tekkenin kayıp tevhidhane duvarı, ahşap harem-selamlığı ve mahfil yerleri konusundaki yaklaşımından yararlanılmıştır. (Bkz.Şekil-E.3.7)

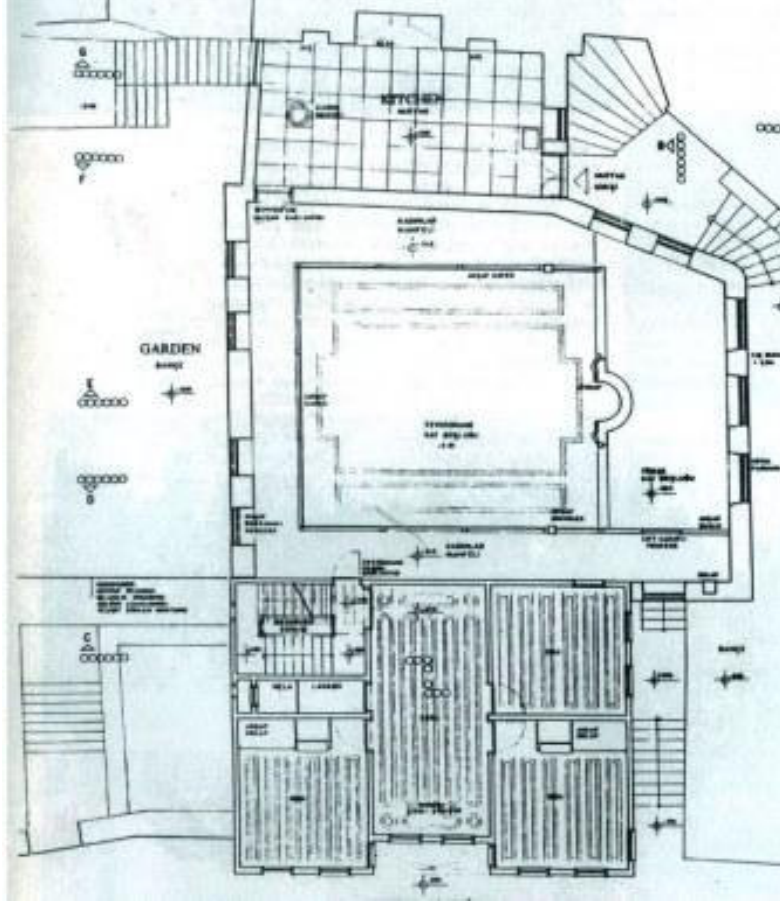
- **Sertarikzade Tekkesi İle Eş Zamanlı Tekke Yapıları**

Bedevi Şeyh Hüseyin Tekkesi: Beylerbeyi'nde İstavroz Deresi olarak anılan Küplüce'de yer alan Bedevi Şeyh Hüseyin Tekkesi Osmanlı tekke mimarisinde bir XIX. yy örneğidir. Yapım tarihi 1857'dir. Bedevi tarikatına bağlı bu tekke, tevhidhane, türbe, selamlık, harem ve mutfaktan oluşur.

Günümüze, tevhidhane-türbe duvarları, harem, mutfak ve sarnıç kalmıştır. 11.1x 8.6 metre ölçülerindeki dikdörtgen tevhidhanenin kargir duvarları moloz taş örgülüdür. Tevhidhanenin mihrap duvarı dışındaki üç duvarını U biçimli olarak saran mahfiller türbeye kadar uzatılmıştır. Tevhidhanenin güneyinde, özgün durumda tevhidhane ile bütünleşmiş olduğu fakat sonradan kargir bir duvar ile bu mekandan kopartıldığı anlaşılan türbe bölümü yer almaktadır. Türbe kısmı tevhidhaneden 60 cm yüksektedir. Türbenin güneyinde dairesel kemerli üç adet pencere vardır. 11.70x 7.90 m ölçülerindeki ahşap harem binasının bodrum katı kargir diğer üç katı ahşaptır. Ahşap karkas strüktür içeriden bağdadi sıva dışarıdan ahşap kaplama ile örtülmüştür. Harem planı geleneksel Türk evi plan tiplerinden iç sofalı plan tipi özelliğini taşımaktadır.¹⁸²

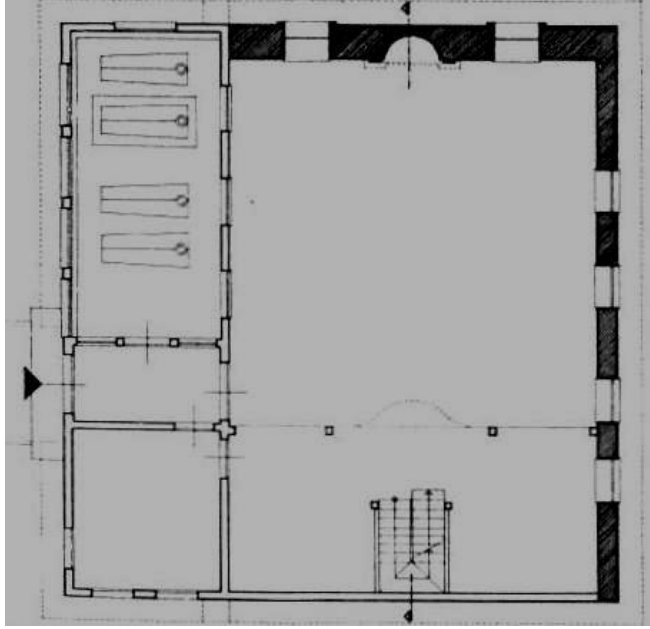
¹⁸² EYÜPGİLLER, K.K., "Bedevi Şeyh Hüseyin Tekkesi", Arkitekt 463,1998, s:35

Şekil 3.2- Bedevi Şeyh Hüseyin Tekkesi Plan Şeması (K.K.Eyüpçiller, Arkitekt 463,1998)

Tevhidhane türbe birlikteliği özelliğiyle Sertarikzade Tekkesi'nin bir benzeridir. Mekanın aydınlatması Sertarihzade Tekkesi'nde olduğu gibi türbe tarafındaki pencerelerden sağlanmaktadır. Kargir tevhidhane-türbe ile farklı üsluptaki ahşap haremın yanyana olması ve mahfil geçişinin haremın birinci katından sağlanması özellikleriyle de Sertarikzade Tekkesi'nin plan şeması ile benzerlikler göstermektedir.

Sofular Tekkesi: Fatih İlçesi'nde İskender Paşa Mahallesi'ndedir. Günümüzde ayakta kalabilen Tevhidhane Türbe yapısı ve XIX. yüzyılın sonlarına aittir.

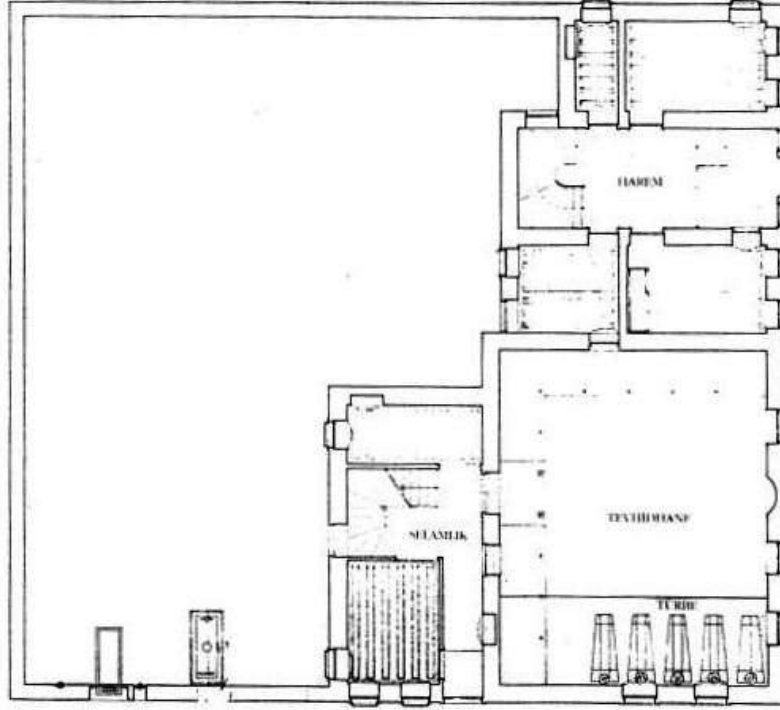
Şekil 3.3-Sofular Tekkesi Tevhidhane Türbe Şeması (M.B.Tanman)

Tevhidhane yapısının güney ve batı duvarları kargir, diğer iki duvarı ahşaptır. Giriş taşlığını, türbeyi ve meydan odasını kapsayan birim de ahşaptır. Türbenin tevhidhaneye bakan batı duvarında üç adet dikdörtgen türbe penceresi bulunur. Sertarikzade Tekkesi ile ortak plan özelliği türbe ve tevhidhanenin aynı mekanda ve aynı konumda bulunmasıdır.¹⁸³

Kartal Baba Tekkesi: Üsküdar'da Nuhkuyusu'nda bulunan bir Kadiri tekkesidir. İlk inşa tarihi bilinmemektedir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın azatlı cariyelerinden La'iter Hanım tarafından XIX. yüzyılın ortalarında yeniden yaptırılmıştır. Bugün aslıyla ilgisi olmayan yapının plan şeması tekkenin eski haline aittir.¹⁸⁴

¹⁸³ TANMAN,M.B. "Sofular Tekkesi" DBİA , c.6,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 24,24

¹⁸⁴ TANMAN,M.B. "Kartal Baba Tekkesi" DBİA , c.4,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s. 470,471

Şekil 3.4- Kartal Baba Tekkesi Plan Şeması¹⁸⁵

Tevhidhane türbe duvarları ve harem ve selamlığın bodrum katı moloz taş örgülüdür. Tevhidhanenin kuzey ucundaki selamlık ve doğu tarafındaki harem yapıları ahşap iskeletli, içeriden bağdadi sıvalı dışarıdan ahşap kaplamalıdır. Harem binası orta sofalı tipik bir XIX. yüzyıl konağıdır. Kargir tevhidhane ve ahşap harem-selamlık yapıları birbiriyle ilişkilidir. Bu özelliği yanısıra dikdörtgen bir alan içerisindeki tevhidhane ve türbenin birlikteliğiyle de Sertarikzade Tekkesi ile benzer plan şemasına sahiptir.

3.4.2 Restitüsyon Önerisi

Sertarikzade Tekkesi, türbe-tevhidhane birlikteliği olan, bunun yanında tamamen farklı üsluplu ahşap selamlığı bulunan bir tekke yapısıdır. Tekkenin selamlık-tevhidhane yerleşimi, bağlı bulunduğu Halveti-Cerrahi Asitanesi olan Karagümrük'deki Nurettin Cerrahi Tekkesi ile de büyük benzerlikler göstermektedir. Nurettin Cerrahi Asitanesi tevhidhane-türbe birlikteliği ve ahşap meşrutasıyla Sertarikzade Tekkesi'nin daha büyük bir örneği gibidir. Günümüze çok değişmeden gelebilmiş yegane Cerrahi tekkesidir. Ahşap meşruta ile tevhidhane

¹⁸⁵ MSGSÜ Arşivi TOMAÇ,M.K., ARNAS,A.N.

arasında giriş taşıdığı bulunan tekkede, türbe konumu, türbe pencereleri ve niyaz penceresi ilişkisi de benzetilmektedir.

- **Tevhidhane Ve Türbe:**

Tevhidhane şeması çoğu tekkede olduğu gibi mihrap karşısında mahfiller gelecek şekilde düzenlenmiştir. Alt katta erkeklerin zikri seyrettiği kısım, aynı hizada ve üst katta ise kadınlar mahfili bulunmaktadır. (Bkz. Çizim A.3.8)Tevhidhane girişi de yine mihrabın tam karşısına gelecek ve tevhidhaneyi ortalayacak şekilde konumlandırılmıştır. Tevhidhane girişi ve mahfil yerleşimi oluşturulurken Prof. Dr Baha Tanman'ın çizmiş olduğu şemadan yararlanılmıştır.¹⁸⁶ Tanman; tevhidhane-türbe alanının arasında üç adet ahşap sütun ile bunların arasında yer alan basit demir parmaklıkların bulunduğunu ve türbe zemininin tevhidhaneninkinden bir basamakla ile yükseltilmiş olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁷ Duvar içine gömülü olan ve zeminden 60 cm yüksekliğinden başlayan 12x12 cm kesitinde 330 cm boyunda ahşap dikmeler bulunmaktadır. Bu mahfiller duvarın içerisindeki 15x15 cm ölçülerindeki nişlere oturtulmuştur. Mahfillerin yerleri bu dikmeler gözönünde bulundurularak belirlenmiştir.

Tarikatın günümüzde ayakta olan tek örneği Karagümrük'deki Nurettin Cerrahi Asitanesi'dir. Buradaki tavan süslemesi eliptik tekne tavandır.¹⁸⁸ Tarih itibariyle süsleme özellikleri Nurettin Cerrahi Tekkesi'nden farklı olması gereken ahşap tavan, tevhidhane formu kare olduğundan, tevhidhaneyi ortalayacak şekilde ve dairesel olarak mihrap eksenine yerleştirilmiştir. Tekke yapılarında tarikat tacı ve sembollerinin, tevhidhanenin tavan süslemelerinde kullanılması sıklıkla görülen bir durumdur.¹⁸⁹ Bu nedenle süsleme motifi olarak Cerrahi tekkelerinde kullanılan "Cerrahi Tacı"

---

¹⁸⁶ Bkz Harita B-4

¹⁸⁷ TANMAN,M.B.,İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri,İstanbul Univ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi,1983,C:2, s: 672-673

¹⁸⁸ TANMAN,M.B.,a.g.e.,C:2,sf:288"Tekkenin yegane dikkati çeken süsleme özelliği tevhidhane tavanında görülen ve muhtemelen 1835-1836) tarihli II. Mahmut teccidinden kalmış olan çıtalı tezyinattır. Enli çıtalar yardımıyla tavanın dikdörtgen çerçevesine teğet olan beyzi bir çerçeve teşkil edilmiş bunun ortasına yine beyzi biçimde ahşaptan oyma yaldızlı bir göbek oluşturulmuş göbekte beyzi çerçeve arasında kalan yüzey ise daha ince çıtalarla Sultan Mahmut güneşi tabir edilen merkezden dağılan ışınlarla tezyin edilmiştir."

¹⁸⁹ TANMAN,M.B.,İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri,İstanbul Univ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi,1983,C:2, s: 672-673

kullanılmıştır. (Bkz. Çizim A.3.10) (İncelenen Eyüp Tekkeleri'nden Ümmi Sinan Tekkesi, tavan süslemesinde tarikat tacı kullanılan tekke örneklerinden biridir.(Bkz;2.2.2.1 Ümmi Sinan Tekkesi)

Tevhidhane-türbe, Encümen Arşivi fotoğraflarında görüldüğü gibi, üç sıralı kirpi saçaklarla biten duvarların üzerine oturan alaturka kiremitli kırma çatı ile kaplanmıştır.

- **Selamlık:**

Selamlığın benzer tekke yapılarında olduğu gibi ahşap mesken niteliğinde olduğu, kargir zemin katından anlaşılmaktadır. Ahşap katın ne zaman ortadan kalktığı bilinmemektedir. Selamlığın Encümen Arşivi fotoğraflarında eğreti bir şekilde çatı ile örtüldüğü görülmektedir. (Bkz. Foto C.3.1,2) Ancak ne zaman bu tamamlamanın yapıldığını bilemiyoruz. Yakın döneme kadar tekke arsasının selamlık tarafına gecekondun niteliğinde, kargir yapılar kurulmuşken, bu yapılar 1990 yılında Eyüp Belediyesi tarafından temizlenmiş, sadece selamlığın Davutağa Caddesi üzerindeki duvarı bırakılmıştır. Bugün bu duvar da yıkılmış durumdadır. 1945 tarihli fotoğraflarda bugün mevcut olmayan taşlığın giriş kapısı ve diğer penceresini görebilmekteyiz.

Selamlık restitüe edilirken mevcut temel izlerinden yola çıkılmıştır. Giriş taşlığının yeri ve şu an kazılmış durumda olan hazireye ait duvar kalıntıları ve temellere dayanılarak plan şeması oluşmuştur. (Bkz. Foto C.3. 31,32,33) M. Nermi Haskan'ın Eyüp Tarihi kitabında, çıkmaz sokak tarafında harem binasının bulunduğu belirtilmiştir.¹⁹⁰ Bu durumda haremle ilişkili ikinci bir girişin ve mutfağın, selamlığın haremle ilişkili olan kuzeydoğu tarafında bulunması gerekmektedir. (Bkz. Çizim A.3.9) 2006 yılına kadar üzerinde gecekondular bulunan tekke arazisinin kalan kısmında herhangi bir temel izine rastlanamamıştır. Bu yüzden selamlık kurgusu, temellerin bulunduğu selamlık kanadının mevcut verilerinden yola çıkılarak gerçekleştirilmiştir. (Bkz. Çizim A.3.8)

Eyüp Belediye'since yapılan kazı sonucu, tekke arsasının kuzey köşesinde bugün tek bir mezarın kaldığı hazire ortaya çıkarılmıştır. Giriş kısmındaki yol döşemesinin de

---

¹⁹⁰Haskan'ın Eyüpsultan Tarihi'nde Sertarikzade başlığı altında "Tekkenin harem kısmı, çıkmaz sokağın sağ tarafında idi. Bugün yerinde gecekondular vardır." İfadesi geçmektedir.

50-60 cm yükselmiş olduğu aynı fotoğraflardan görülmektedir. (Bkz. Foto C.3. 1,17) Arka cephedeki sıvanın bitip koyu renk taşların başladığı noktanın İlahiciler Caddesi ile aynı kotta olduğu ve günümüzde kotun yaklaşık 1m düşürüldüğü yapı üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Sokak kotu, hazire temelinin alt noktasına kadar indirilmiş durumdadır. (Bkz. Foto C.3.25) Bu nedenle çıkmaz sokak kotu 1 m yükseltılarak İlahiciler Sokak köşesi ile aynı seviyeye getirilmiştir. Giriş taşlığından tevhidhaneye ve erkekler mahfiline giriş kapısı bulunmalıdır. Mutfak ve kahve ocağı gibi birimler ise hareme ve selamlığa aynı anda hizmet edebilmesi açısından hazire ile türbe arasındaki bölümden sağlanmıştır. Taşlık sınırları, duvar kalıntıları ve temel izleri incelenerek belirlenmiştir. Bu durumda tevhidhane ile ilişkisi yakın olması gereken şeyh odası, derviş odaları ve meydan odası gibi selamlık fonksiyonları taşlığın solunda çözülmüş olmalıdır. Şeyh ve ailesinin kullanabileceği üst kata çıkış merdiveni ve kadınlar için üst kattaki mahfile geçiş mutfak tarafında çözülmüştür. Üst katın plan şeması ile ilgili herhangi bir veri olmamakla beraber, benzer tekke yapılarının selamlığında olduğu gibi, (İncelenen tekkelerden Selami Efendi Tekkesi, Ümmi Sinan Tekkesi, Balçık Tekkesi, Afife Hatun Tekkesi, İslambey Tekkesi, Karyağdı Tekkesi, Hatuniye Tekkesi ve Kaşgari Tekkesi selamlığı ya da heremi ahşap konut niteliğinde olan örneklerdir.) orta sofalı, tipik bir ahşap konak niteliğinde tamamlanmıştır.

Hazirenin kalan temel duvarları, Encümen Arşivi fotoğraflarında tekkenin devamında görülen ve Davutağa Camisi'nin bahçe duvarı olan, lokma parmaklıklı, kesme taş söveli, dikdörtgen pencere duvar tipi kullanılarak restitüe edilmiştir. (Bkz. Foto C.3. 35, Çizim A.3.14) Caminin duvarları 1945 fotoğraflarında belli bir yerde bitmekte ve moloztaştan basit bir duvar selamlık sınırına kadar uzanmaktadır. (Bkz. Foto C.3. 8)

Türbe kısmının cepheleri, sıva ile oluşturulmuş yivli sütun bezemeleri ve pencerelerdeki üç dilimli kemerleri kuşatan sivri kemerler ile donatılmıştır. Cephe bezemeleri 1945 tarihli Encümen Arşivi fotoğraflarından ve türbe duvarlarında günümüze kalmış olan izlerden tamamlanabilmektedir. (Bkz. Çizim A.3.14)

3.5 Eyüp Sertarikzade Tekkesi Restorasyon Önerisi

3.5.1 Restorasyon Öncesi Hazırlık Çalışmaları

Hem restorasyon öncesi incelemeler hem de inşaat sırasında kullanılmak üzere iş iskelesi kurulmalıdır. Yapı, meteorolojik etkenlerden korunabilmesi için restorasyon öncesi ve inşaat sırasında geçici bir örtüyle korunmalıdır.

Yapının ayakta olan tevhidhane ve türbe bölümünün temellerinin sağlamlığının, genişliği ve derinliğinin anlaşılması için araştırma kazısı yapılmalıdır. Zemin durumu araştırılarak sondaj, askıya alma veya geçici desteklere gerek olup olmadığına karar verilmelidir.

Duvar örgüsünde kullanılan taşların, tuğlaların bağlayıcı harçların ve sıvaların kimyasal özelliklerinin saptanması için uygun yerlerden örnekler alınarak laboratuvar testleri yapılmalıdır.

1990 yılında tekkenin harap haldeki haziresi temizlenmiş ve düzenlenmiştir. Selamlık kanadındaki ekler ortadan kaldırılmıştır. Bu kısma ait temel ve duvar kalıntıları mevcuttur.¹⁹¹ (Bkz.Şekil E.3.8)

Tekkenin yakın tarihe kadar ayakta kalabilmiş kısımlarında ve yakın zamana kadar gecekonduların bulunduğu tekke arsasının kalan kısmında (Eskiden çıkmaz sokak olan kuzeydoğu cephesinin arkasında ve selamlığın kuzeybatı tarafında) 2006 senesinde, Türk Ve İslam Eserleri Müzesi'nce temel araştırma çalışması yapılmıştır. Arazinin belli yerlerine sondaj çukurları açılarak yapılan bu çalışma sonucu herhangi bir temel izine rastlanılmamıştır.¹⁹² Tekke arsasındaki gecekondular yıkılmıştır. (Bu tezdeki çalışma, temellerin mevcut olduğu ana kütle çerçevesinde yapılmıştır.)

3.5.2 Niteliksiz Eklerin Kaldırılması

Yapı arazisinin yakın zamana (2006) kadar gecekondularla kaplı olan kısımları günümüzde temizlenmiştir.

---

¹⁹¹ Bkz EkD.3.4 yazışmalar “Tekke'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Eyüp Belediyesi'ne tahsisi sonrası, Eyüp Belediyesi'nin 08 10 2004 tarihli kazı izni talebi”

¹⁹² Bkz- EkD.3.6 yazışmalar “kazı raporu”

Davutağa Caddesi ile İlahiciler Sokağı'nın kesiştiği köşedeki taşlar ve birleşim yerindeki tuğlalar dökülmüş, bu kısım betonla kapatılmıştır. Bu beton blok sökülmelidir. (Söz konusu köşe 1945 tarihli Encümen Arşivi fotoğraflarında görüldüğü şekilde, köşede 1.5 sıra 21.5x10x6.5 ölçülerinde tuğla örgü ile tamamlanmalıdır.)

Türbenin beton zemini ve selamlık tarafında kalan beton döşeme parçaları temizlenmelidir.

Sanduka şeklindeki beton bloklar kaldırılmalıdır.

3.5.3 Yüzey Temizliği

Yapının yüzeyini ve çatı hattını olduğu gibi sarmış olan sarmaşıklar ve diğer bitkisel organizmalar temizlenmelidir.

Su ve nemin oluşturduğu tuzlar, harcın ayrışma artıkları, zemin suyunun oluşturduğu kararmalar, islerin ve kuş pisliklerinin temizlenmelidir.

Selamlık kısmındaki ve türbenin iç duvarındaki çimento harçlı sıvalar ve tevhidhane-türbe dış cephesinde eski sıvadan kalan artıklar (bezemeler hariç) raspa edilmelidir.

Tevhidhane türbe duvarlarındaki ayrışmış olan harçlar temizlenmelidir. Boşalmış olan derzler açılarak bitki köklerinden arındırılmalıdır.

Yüzey temizliği için cephedeki sütun ve pencere bezemelerinin niteliğini bozmayacak şekilde uygun bir temizleme yöntemi seçilmelidir.

3.5.4 Sağlamlştırma

Kazı sırasında ortaya çıkan özgün temellerin kullanılabilir durumda olanları sağlamlştırılmalıdır.

Bozulma nedenini ortadan kaldırmaya yönelik bir uygulama da zemin suyunun yapıdan uzaklaştırılmasıdır. Özellikle kuzeydoğu cephesinde yükselen nem, taşların bozulma sürecini hızlandırmaktadır.

Bitkisel organizmalar ve mantarlara karşı temizlik yapılmalıdır.

Tevhidhane ve türbe arasındaki çatlak, dikiş ya da bağlayıcı reçine enjeksiyonu gibi yöntemlerden uygun olanı seçilerek onarılmalıdır. Diğer duvarlardaki kılcal çatlaklar, ayrılmış olan mevcut harcın analiz sonucuna (Harcın fiziksel ve mekanik özellikleri, basınç dayanıklılığı, suya ve ısıya karşı davranışları araştırılarak buna göre karışım belirlenmelidir.) göre hazırlanacak harç karışımı ile tamamlanmalıdır.

Cephedeki taş dokunun derzlerinde donma-çözülme, nem, bakteri-mikroorganizma etkileri, gibi sebeplerle ayrılmalar, dökülmeler ve cidar boşalmaları olmuştur. Bu boşluklar, taşlardaki oyuklar, çatlaklar, yapının özgün harcının analizine göre hazırlanacak harçla tamamlanmalıdır.

Neogotik pencereler formlarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu bölümdeki tuğlaların analizi yapılarak eksik parçaların tamamlanması ve üç dilimli kemerlerin orijinal haline getirilmesi gerekmektedir.

Türbe pencerelerinin dış cephesinde ve duvar payelerindeki bezemeler büyük oranda dökülmüş durumdadır. Yer yer ayrılmış olan mevcut sıva, taşıyıcı duvara tutturulmalıdır.

3.5.5 Bütünleme

Sertarikzade Tekkesi'nin bütünlenecek kısımlarının, restitüsyon projesinde önerildiği şekilde geleneksel malzeme ile tamamlanması önerilmiştir.

Tevhidhane-türbe kısmında yapılacak kazı ile ortaya çıkacak temellerin uygun durumda olanlarının sağlamlaştırılması, kullanılabilir durumda olmayanların yerine geleneksel malzemeyle yığma taş temellerin oluşturulması prensibiyle tamamlanması önerilmiştir. Tevhidhane-türbenin eksik beden duvarı ve selamlığın zemin katının, kaba yonu duvar örgüsü ile tamamlanacaktır.(Bkz. Çizim A.3.16)

Tevhidhane-türbe ve selamlık zeminlerinin tesviyesi yapılacak, blokaj ve grobeton döşenecek, tesviye betonu ve izolasyonu yapıldıktan sonra ahşap kadran üzerine ahşap rabıta döşemesi ile tamamlanacaktır. Türbe kısmı şu anda olduğu gibi 12 cm'lik bir seki ile yükseltilmiştir. Mihrabın önünde de 12 cm'lik bir platform vardır. Taşlık, kafeterya ve tuvaletlerin zemininde, giriş taşlığının bir bölümünde kalan mermer döşeme kaplamasının devam ettirilmesi önerilmiştir.

Tekkenin 1945 fotoğraflarında, çatı örtüsünün alaturka kiremit kaplı kırma çatı olduğu anlaşılmaktadır. Duvar üst yüzünün moloztaş örgü ile bütünlenmesi, saçak bitimlerinin mevcut tuğlalar ve özgün tuğla boyutunda (21.5x10x6.5) imal edilecek tuğlalarla üç sıralı kirpi saçak örgüsüyle tamamlanması önerilmiştir.

Çürümüş olan ahşap dikmeler yerine orijinal dikmelerin boyutlarında (12x12x330 cm) ahşap dikmeler kullanılacaktır.

Beton sandukaların kaldırılması, türbe kısmının ahşap sandukalar koyularak yenilenmesi, mezar taşlarının temizlenerek şu an kaymış olan yerlerinden asıl yerlerine taşınması, çevresine dökülmüş kırık parçaların tamamlanması önerilmiştir.

Tevhidhane alanında mahfil olarak restitüsyonu yapılmış kısımların mevcut dikmelerin yerlerine göre ve ahşap olarak tamamlanması önerilmiştir. (Bkz. Çizim A.3.17) Türbe kısmındaki neogotik pencereler formlarını kaybetmeye yüz tuttuğu için, bu bölümdeki tuğlaların analizi yapıp eksik parçalar tamamlanarak üç dilimli kemerler orijinal haline getirilecek, bu kemerlerin dış cephe yüzlerindeki ve duvar payelerindeki bezemelerin kimyasal analizi yapılarak, orijinal gotik sivri kemerler ve sütun izleri tamamlanacaktır. Yeni yapılan bezemelerde kullanılan sıvanın, eski sıvanın 2 cm içerisinde bitirilmesi ve onarılan kısmın orijinal bezemelerden ayrılması önerilmiştir.

Niyaz penceresinin yanındaki betonla tamamlanmış köşe temizlenerek 1945 tarihli Encümen Arşivi fotoğrafında görülen orijinaline uygun olarak, 21.5x10x6.5 ölçülerinde 1,5 sıra tuğlayla ve moloz taşla tamamlanacaktır. Eksik duvarlar, özgün taş ve tuğla malzemeyle ve yapıdan alınacak harç numunesine göre hazırlanan horasan harcı ile tamamlanacaktır. Mevcut duvarlarda boşalan derzlerin de aynı harçla tamamlanması önerilmiştir.

Niyaz penceresinin doğramasının Nurettin Cerrahi Tekkesindeki gibi karelere bölünmüş ahşap doğramalı olması önerilmiştir. Niyaz penceresi üzerindeki mermer kitabe kimyevi ilaçlarla temizlenmelidir. (Bkz. Çizim A.3.23)

Mevcut giriş merdiveni, foksasyonlarla ilişkisi açısından kullanışlı olmadığından çift kollu olarak yeniden tasarlanmıştır. Yeni merdiven betonarmedir. Döşeme ve basamakların mermerle kaplanması önerilmiştir. (Bkz. Çizim A.3.28) Giriş kapısı ve

iki yanındaki dikdörtgen pencereler 1945 tarihli Encümen Arşivi Fotoğraflarındaki boyutlarına göre tamamlanmıştır.

Selamlık kısmına ait sadece giriş cephesi, zemin kat duvarı ve temel izleri kalmıştır. Bu nedenle ahşap selamlık binası yeniden inşa edilecektir. Selamlığın giriş cephesi, iç ve arka duvarların temelleri günümüze kalabilmiştir. Bu yüzden selamlık bölümünün zemin katında, kaba yonu taşından yapılan yeni kargir duvarlar doku olarak farklılaştırılmıştır. Birinci kat ise, ahşap karkas üzerine dışarıdan ahşap cephe kaplaması, içeriden bağdadi sıva ile geleneksel ahşap konut yapım tekniğine uygun olarak tamamlanacaktır. Ahşap kırma çatı örtüsü alaturka kiremittir.

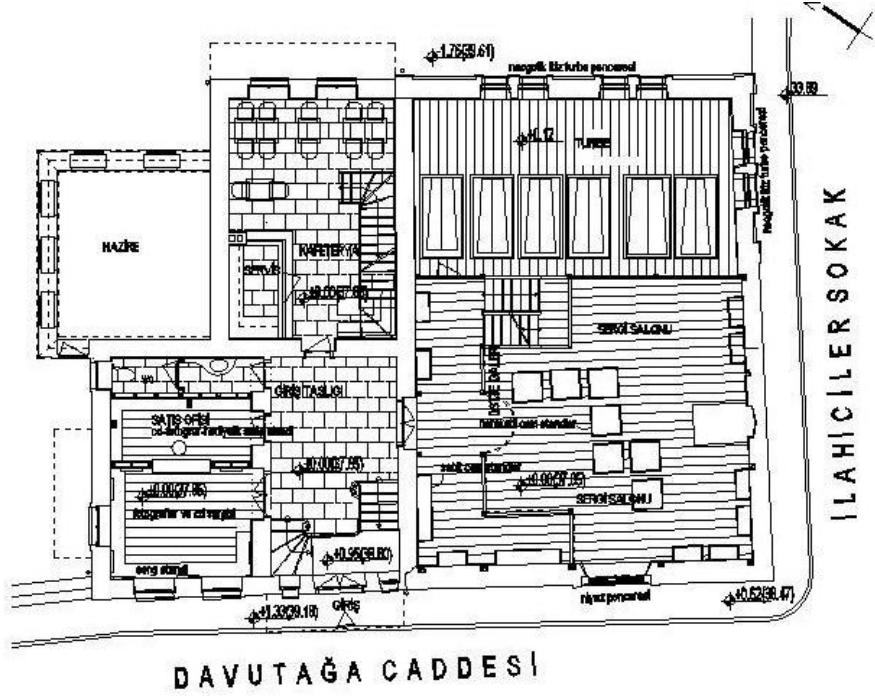
3.5.6 Yeni İşlev Önerisi

Tekke, Eyüp-Nişanca'da konut yerleşimleri ile iş merkezlerinin kesiştiği bir bölgede yer almaktadır. Eyüp Merkez yerleşmesi Haliç sahilinde, koruma alanında ve koruma alanının batısında, anıt eserleri ve sivil mimarlık ürünü tescilli yapıları içermektedir. Tekkenin kurulduğu Nişanca Mahallesi de, tarihi birçok konut ve anıtsal yapıyı bünyesinde barındıran, önemli bir yerleşimdir. Bölgenin dini yapılar bakımından zenginliğinin kültürel yansıması olabilecek nitelikteki merkezler, bölge turizminin gelişimine katkısının yanısıra, bu kültürel zenginliğin paylaşımı açısından da önem teşkil etmektedir.

Tarikat yapılarının yoğun olarak bulunduğu yerleşimin bir dönemine ışık tutması açısından, Sertarikzade Tekkesi için "**Tasavvuf Müzesi ve Kültür Merkezi**" fonksiyonu önerilmiştir. Hem semtin mimari niteliğinin yansıtılması, hem de yüzlerce yıllık tarikat geleneklerinin ve semtin uhrevi kimliğinin paylaşılması ve tartışılması açısından, konum olarak Nişanca'nın tam ortasında konumlanmış olan Sertarikzade Tekkesi bu işlev için uygun bir yapıdır. Eyüp'teki birçok tarikat yapısına da çok yakın olan tekkenin, Nişanca'ya yeni kültürel kimlikler kazandırması amaçlanmaktadır.

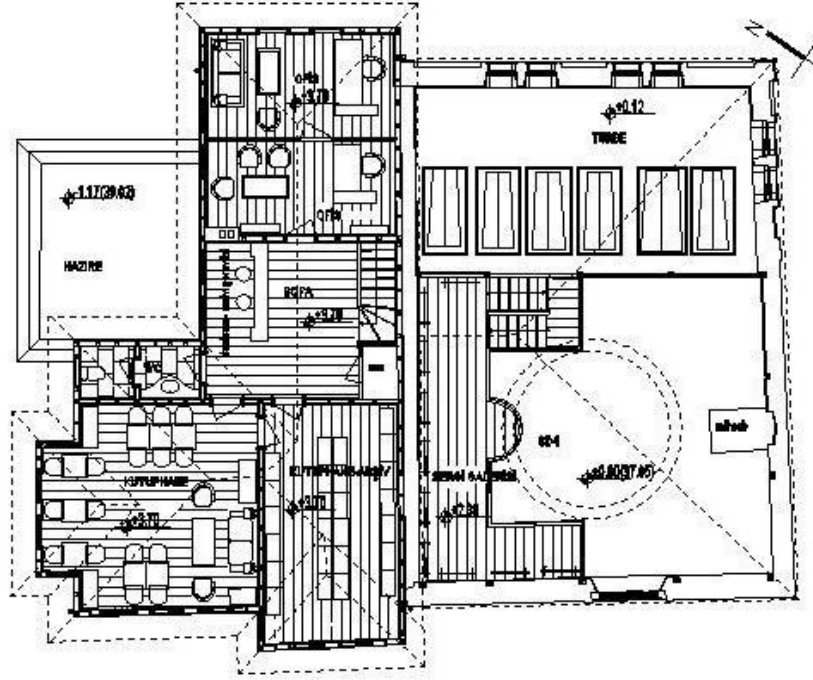
Tekke Halveti'liğin Cerrahi koluna mensuptur. Cerrahi'lik, ritüelleri sırasında tasavvuf müziğinin esas alındığı bir tarikattir. Bu nedenle tasavvuf musikisini, kıyafetleri, pirleri, müzik aletlerini ve döneme ait yaşayışı yansıtacak nitelikte bir **sergi salonu** gerekmektedir. Bunun için tekkenin geride kalan tek yapısı olan ve geniş açıklık sağlayabilecek özellikteki tevhidhane-türbe yapısı uygun görülmüştür. Üç duvarı

mevcut olan kargir yapının kayıp duvarı da kargir olarak tamamlanmış ve bu mekan sergi salonu olarak planlanmıştır. (Bkz. Çizim A.3.18)

Şekil 3.5- Restorasyon projesi, zemin kat plan şeması

Tevhidhane alanında mahfil olarak restitüsyonu yapılmış kısımlar da sergi alanının devamıdır. Restitüsyonda mahfil girişinin kadınlar için ayrı olarak belirtildiği merdiven geçişi, sergi salonu için anlamlı olmadığından, galeriye çıkış sergi salonunun içinden ve mahfilin ucuna eklenen ahşap bir merdivenle sağlanmıştır. Tevhidhane zemin katında ve mahfil katında, pirlar tarafından kullanılmış tarikat giysileri, müzik aletleri, fotoğraflar ve tarikat zikirlerini anlatan yazı ve çizimler sergilenecektir. Bunun için taş duvarları kapatmayacak şekilde, tamamen şeffaf, hareketli ve sabit sergi standları önerilmiştir.

Şekil 3.6-Restorasyon projesi –birinci kat plan şeması

Selamlık binasının ahşap giriş kapısı ve sağındaki kayıp penceresi fotoğraflardaki gibi tamamlanmıştır. Giriş taşılığı **müze girişi** olarak, restitüsyonda mutfak ve kadınlar girişi olarak belirtilen kısım ise **kafeterya** olarak planlanmıştır. Taşlığın solunda **cd, fotoğraf, hediyelik eşya satış ve sergi standı** bulunmaktadır. Ahşap birinci katındaki sofadan ön cepheye bakan, hem genel hem de tasavvufla ilgili yayınların bulunabileceği bir **kütüphane arşivine**¹⁹³ ve **okuma salonuna** geçilmektedir. (Bkz. Çizim A.3.19) Yine sofadan geçilen ve arkaya bakan oda, **idari ofis** olarak değerlendirilmiştir.

¹⁹³ Haskan'ın Eyüpsultan Tarihi'nde Sertarikzade başlığı altında tekkenin bir kütüphanesi olduğu bilgisi şu ifadeyle geçmektedir. "İstikam Levası Mustafa Şükrü Paşa kendi telif eserlerini feyz aldığı bu tekkenin kütüphanesine vakfetmiştir. Kendisi 1330 (1912) tarihinde vefat etmiştir. Kabri tekkenin türbesindedir"

4.BÖLÜM

SONUÇ

Osmanlı döneminde şehirler dini yapılar, ticaret yapıları ve yönetim yapılarının merkezini oluşturduğu bir çekirdek etrafında gelişmiştir. 1453'deki fetihten sonra Eyüp semtinin dini bir merkez olarak gelişme süreci, Hz Muhammed'in sahabelerinden Ebu Eyyub'a (Eyüp Sultan) ait olduğu düşünülen mezarın bulunmasıyla başlamıştır. Bizans döneminde de Hristiyan kimliği ile varlığını sürdürmüş olan semt günümüzde de dini kimliğiyle ön plandadır. Ait oldukları tarikatın inanç ve geleneklerinin yaşatıldığı tekkeler bu dini kimliğin oluşma sürecinde önemli bir pay sahibidirler.

Bu tezin konusunu, Eyüp tekkelerinden kısmen de olsa günümüze ulaşabilmiş 28 tekkenin genel bir değerlendirmesi ve bu tekkelerden biri olan **Sertarikzade Tekkesi**'nin ayrıntılı olarak incelenmesi oluşturmuştur. Tekkelerin Eyüp'deki konumları belirlenmiş, geçmişteki ve günümüzdeki durumları ve geçirdikleri tarihsel süreç incelenmiş, plan şemaları üzerinde fonksiyonların dağılımının görülebildiği tablolar hazırlanmıştır. Bu tablolarda Tekkelerin mevcut birimleri, kayıp birimleri ve işlev durumları değerlendirilmiştir. Kuruldukları dönemin mimari özelliklerini ve tarikatların kendine has geleneklerini yansıtan bu yapıların, tarihi birer belge olarak gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

İncelenen 28 yapının bir kısmı oldukça hasar görmüş, bir kısmının bazı birimleri yıkılmış, bazıları ise özgün niteliklerini büyük oranda kaybetmişlerdir. Az da olsa nispeten korunabilmiş örnekler de mevcuttur. Tekkelerin bugünkü durumları değerlendirildiğinde, hasar görmüş olan tekkelerin çoğunun bu duruma gelmesinin sebebinin, tekkelerin kapatılmasından sonra işlevsiz kalması ve yeniden değerlendirilememesinden kaynaklandığı görülmektedir. Örnek olarak "**Şah Sultan Tekkesi, İslambey Tekkesi, Yahyazade Tekkesi**" cami olarak kullanıldıkları, "**Ümmi Sinan Tekkesi**" ise sahipleri olan şahıslarca korunduğu ve kullanıldığı için günümüze kısmen de olsa ulaşabilmişlerdir. Tekkelerin mevcut ve kayıp birimleri değerlendirildiğinde çoğunun selamlık ve harem birimlerinin ortadan kalktığı, tevhidhane ve türbelerin ise bugüne ulaşabildiği gözlemlenmiştir. Harem ve selamlık yapıları çoğunlukla ahşap tevhidhane türbeler ise kargir olarak inşa edilmiştir.

Bugün işlev verilmiş olan tekke yapıları cami olarak ya da çeşitli derneklerin faaliyetleri için kurulmuş merkezler olarak değerlendirilmektedirler. İşlevsiz kalanlar Sertarikzade Tekkesi örneğinde olduğu gibi harap hale gelmiş ve kısmen yıkılmış durumdadırlar. Bu yapılar zamanında tarikat geleneklerini sürdürmelerinin yanısıra, çevre halkının sosyalleştiği ve inançlarının gereklerini yerine getirdikleri kültürel birer merkez niteliği de taşımışlardır. Bu kültürel ve mimari sürekliliğin sağlanması ve tekke yapılarının tarihsel belge niteliğini gelecek kuşaklara aktarabilmesi, özgün niteliklerine uygun olarak tamamlanması ve çağdaş bir şekilde işlevlendirilmesine bağlıdır.

İşlevini kaybettiği için terkedilerek harp duruma gelmiş olanlardan biri de Sertarikzade Tekkesi'dir. Sertarikzade Tekkesi, Eyüp Sementi, Nişanca Mahallesi'nde XVIII. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş, 1857'de yeniden ihya edilmiş, Halvetiliğin **Cerrahi** koluna bağlı olarak faaliyetini sürdürmüş bir yapıdır. Tevhidhane-türbe yapısı kargir, selamlığı ahşap tipik bir tekke yapısı örneğidir. Bugün ayakta kalan tek Cerrahi tekkesi olan Karagümrük'deki "**Nurettin Cerrahi Tekkesi**"nin küçük bir benzeridir. Yapının büyük kısmı kayıp, kalanı da harap durumdadır. Tevhidhane-türbe yapısının üç ana duvarı günümüze ulaşabilmiş, selamlık kısmının büyük bölümü ortadan kalkmıştır. Tevhidhane-türbesi aynı mekanda olan tekke tipine bir örnektir. Aynı zamanda tevhidhane-türbe ile selamlık yapısının birbiri ile ilişkili iki ayrı yapı olarak inşa edildiği tekke örneklerindedir.

Bu tezde büyük ölçüde hasar gören tekkelere bir örnek teşkil eden Sertarkzade Tekkesi'ndeki bozulmalar, hasarlar ve kayıplar tesbit edilmiş ve yapının rölövesi hazırlanmıştır. Daha sonra yazılı ve görsel verilere dayanılarak ve temel izlerinden yola çıkılarak yapının özgün mimarisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Yapının restitüsyon önerisi doğrultusunda restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Sertarikzade Tekkesi'nin Nişanca bölgesine yeni bir kültürel kimlik kazandırması ve tekke yapılarının ağırlıklı olduğu bölgenin niteliğinin yansıtılması açısından, "**Tasavvuf Müzesi ve Kültür Merkezi**" olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. Bu işlevin, tekkenin faaliyeti esnasında bağlı olduğu Cerrahi Tarikatı'nın tasavvuf kültürünü yaşayışını ve zikir esnasında musikiden yararlanmış biçimini gelecek kuşaklara aktarması amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

AKAY, H., “İslami Terimler Sözlüğü”, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993

ARTAN, T., “Terekeler Işığında 18. yüzyıl Ortasında Eyüp’te Yaşam Tarzı Ve Standartlarına Bir Bakış” ,18. yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam , Tarih Vakfı Yurt Yayınları , İstanbul 1998 s. 56

ALİOĞLU, F. , “Eyüp’te Bazı 19. Yüzyıl Yapılarında Yapı Malzemesi ve Teknolojisi Üzerine Gözlemler” , II. Eyüpsultan Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.204, 205

AYVERDİ, E.H., “Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin iskan ve Nüfusu”, Ankara, Doğu Matbaası, 1958. s 53

BARIŞTA, H. Ö. , “İstanbul Eyüpsultan Caferpaşa Türbesi Kazısı Ve Bitkisel Bezemeli Mezar Taşları Üzerine”, Eyüpsultan Sempozyumu IV, s.255

BAYRAKTAR, N. , “ Eyüp Vakıf Kütüphaneleri”, Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 65-66

BEHNAN, E.Ş. , “Mezhepler Ve Tarikatlar Tarihi”, İstanbul, 1964, s.1

BİLGİN, A. , Eyüpsultan Sempozyumu VI Tarih Vakfı Yurt Yayınları .İstanbul 1992 s.49

ÇETİN, N. , “Kaşgari Tekkesi”VIII. Eyüpsultan Smpozyumu , İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, nr. ,1702 el-hac Murteza Efendi Vakfiyesi, v. 11a-b.

ÇORUHLU,T. , “Halil Rıfat Paşa, Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s.159

DANIŞMAN, Z. , “Evliya Çelebi Seyahatname” İstanbul 1990 s. 54

EGEMEN, A. “İstanbul’un Çeşme Ve Sebilleri” , Arıtan Yayınevi,İstanbul, 1993

EKİCİGİL, R. “İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi”, Tercüman Matbaacılık, İstanbul, 1982

ERDEM.A. Eyüp/Kuyubaşı Emin Baba Tekkesi Restorasyon Değerlendirmesi “Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 205

ERDEM, A. , / “Eyüp Şeyh Murad Efendi Tekkesi Avlu Kapısı, Çeşme ve Şadırvan Restitüsyonu” Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s. 218

ERGİN,O., “Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı”,İst,1936,sf:16-18

ERSEN, A. ,ULUKAN, M., “Eyüp’te Afife Hatun Tekkesi Restitüsyon Önerisi” , Eyüpsultan Sempozyumu VIII. s.155

EYÜPGİLLER, K.K., “Bedevi Şeyh Hüseyin Tekkesi”, Arkitekt 463,1998, s:35

HASKAN, M.N. “Eyüpsultan Tarihi” –Tekkeler -Eyüpsultan Vakfı Yayınları, İstanbul 1996-S.140 141

HATMAN, H., “Evlice Baba Tekkesi” , Eyüpsultan Sempozyumu VIII,2004, s.308

İŞİN, E. , “Taşlıburun Tekkesi” , DBİA, c. VII, s. 223;

İNANÇER , Ö.T. , TANMAN , M. B. “Cerrahilik ” DBİA , c.2 ,Tarih Vakfı Yayınları ,İstanbul ,1994 ,s.414-415

İŞLİ,E.D.3., “İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu”, YTÜ-FBE, Fen Bilimleri Enstitüsü,Doktora Tezi,1998, sf:89 187 177 183

İŞLİ,E.D, İŞLİ, E.N., “İstanbul’un Ahşap Fevkani Tekkeleri, Arkitekt, Agustos 1995,s:72,73,74,75

KARA, F.E.,“Fetihle Kurulan Bir Semt Ve Fetihden Günümüze Ulaşan Mahalleler. VII. Eyüpsultan Sempozyumu 9-11 Mayıs 2003, s. 345

KARA, M ,“Tekkeler Ve Zaviyeler” ,İstanbul ,1980, s. 176 -181,

KARATAŞ, N., Tarikat Yapıları Üzerine Bir İnceleme,MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü,Yüksek lisans Tezi,1987

KESKİN, M., Arkitekt, 1997,”Selami Efendi Tekkesi”, s.445,sf:44-47

KILIÇ, M.E. , “ Cemaleddin Uşakki Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed Cemaleddin-i Uşşaki ve Şiiri”, Eyüpsultan Sempozyumu II, s.187

KORU,M.,Tekkeler Ve Zaviyeler, İstanbul,1908,sf:176,181

KUBAN,D.3. , “İstanbul Bir Kent Tarihi” , Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.209 253 295

KUBİLAY , A.Y. , “Eyüpteki Müstakil Vakıf Kütüphanelerinin Mimarisi” , Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, s.207

MERT, T., Eyüpsultan Sempozyumu, “Bahariye Mevlevihanesi”, CVIII, s.88

OCAK, A.Y. , Faruki,İslam Ansiklopedisi,XIII, sf:468

OCAK, A.Y. , Zaviyeler, Vakıflar Dergisi,XII,Ankara,1978,sf:247-269

ÖZ, T., “İstanbul Camileri”, cilt 1 ,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987 s.
123,124, 142,

ÖZÖN,M.N.,Osmanlıca Türkçe Sözlük,İst.,1971,sf:774

ÖZTÜRK, M.C., “Cerrahilik”, Şeyh Nurettin Cerrahi Ve Cerrahi TarikatI, Gelenek
Yayınları- s.159-160

PAKALIN,M.Z., “Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü”, Milli Eğitim
Basımevi, İstanbul, 1993

SAVAŞ,S.,Zaviyelerin Türk Kültürünün Gelişmesindeki Rolü,Osm.c:3,sf:72

SÖZEN,M., TANYELİ, U., Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi,
1999

TANMAN,M.B.,”İstanbul Tekkelerinin Mimari Ve Süsleme Özellikleri Tipoloji
Denemeleri” ,İstanbul Univ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 1983,C:2, s. 194,
198, 251,-252, 288, 670, 671, 672,673

TANMAN,M.B “Yavedud Tekkesi ” DBİA , c.7,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994,
s. 444

TANMAN,M.B “ Yahyazade Tekkesi ” DBİA , c.7 ,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul,1994, s. 469

TANMAN,M.B “Ümme Sinan Tekkesi” DBİA , c.7,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul,1994, s. 337

TANMAN,M.B “Şeyh Selami Efendi Tekkesi” DBİA , c. 7,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul ,1994 ,s.170, 171, 172

TANMAN,M.B “Murad Buhari Tekkesi” DBİA , c.5,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994, s. 514 516

TANMAN,M.B “Şah Sultan Camii ve Tekkesi” DBİA , c. 7,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul ,1994, s.125

TANMAN,M.B “Mustafa Paşa Tekkesi” DBİA , c. 5,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994 ,s. 564, 565

TANMAN,M.B “ Molla Çelebi Tekkesi ” DBİA , c.5 ,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994, s. 485

TANMAN,M.B “İslambey Tekkesi” DBİA , c.4,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul,1994,s.
209,210

TANMAN,M.B “Kalenderhane Tekkesi” DBİA , c. 4,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul,1994 ,s.398, 399

TANMAN,M.B “Hüsrevpaşa Külliyesi” DBİA , c.4,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul,1994 ,s. 109-110

TANMAN,M.B “Hatuniye Tekkesi” DBİA , c.4,Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul,1994,
s. 20,21

TANMAN,M.B “Hasan Hüsni Paşa Tekkesi” DBİA , c.3,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul ,1994 ,s. 563 ,564

TANMAN,M.B “ Cemaleddin Uşakki Tekkesi ” DBİA , c. 2,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul ,1994, s. 400

TANMAN,M.B “Afife Hatun Tekkesi” DBİA , c.1 ,Tarih Vakfi Yayınları,
İstanbul,1994 ,s.88

TANMAN,M.B “Baba Haydar Tekkesi” DBİA , c.1 ,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994 ,s.340

TANMAN,M.B “Balçık Tekkesi” DBİA , c.1 ,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994,s.400

TANMAN,M.B “Cafer Paşa Tekkesi” DBİA , c.2,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994,s.368 .369

TANMAN,M.B “Tekkeler ” DBİA , c. 6Tarih Vakfi Yayınları ,İstanbul ,1994, s.236

TANMAN,M.B “Bahariye Mevlevihanesi ” DBİA , c.2,Tarih Vakfi Yayınları ,
İstanbul,1994, s 538-539

TRIMINGAM,J.S.,The Sufi Orders In Islam,Glossary of Arabic
Terms,Oxford,1973,sf:12

UYKUCU, K.E. , “İlçeleriyle Birlikte İstanbul”

ULUDAĞ, S., “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü”, Kabalcı Yayınevi, 2001

YENEN, Z., “Eyüp Dönüşüm Sürecinde Sosyal Ekonomik Mekansal Yapı”, Eyüp
Belediyesi s, 52, 80 81 83, 84, 88

YOLLA, Ş. “Cerrahiye”“Osmanlı Ansiklopedisi” C:2 s.417

ARDA MİMARLIK “Cafer Paşa Medresesi Rölöve Restitüsyon Restorasyon Projesi
Tarihsel Araştırma Raporu”

MEYDAN LAROUSSE, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981

MSGSÜ, Restorasyon Ana Bilim Dalı Arşivi

SÖZLÜK

Asitane: Büyük tekkeler hakkında kullanılan bir tabirdir. Farsça “asitan” kelimesinden meydana gelmiştir. (OTDTS) Tekke, dergah, büyük dergah (TTS)

Bani: Kurucu, yapan, kuran (TDKS) Bina eden, yapıcı (ML)

Cerrahiyye: (Cerrahilik) Bir sufi tarikatı, Halvetiliğin kolu olan Ramazaniliğin şubesi. Cerrahilik adını kurucusu olan Nureddin Muhammed ibni Abdullah er-Rumi el İstanbuli el Cerrahi'den alır. 17. yy'ın sonlarında kurulmuş olan Cerrahilik, eski İstanbul'un en yaygın tarikatlarından biriydi. (İKSA) Halveti tarikatı şubelerinden en büyüklerinde birinin adıdır. Müessisi Nurettin Cerrahi'ye (1672-1720) nispetle bu ismi almıştır. (OTDTS)

Cihannüma: Evlerin üstünde etrafa nezareti olan odaya verilen addır. Farsça “alemi gösteren” manasına gelir. (OTDTS)

Derviş: Mutasavvıf mürit. Tarikatlardan birinin şeyhine bağlanarak o tarikata girip, tekkede hizmet eden, çile dolduran, ibadetlerle meşgul olan böylelikle nefsinin arındırmaya, gönüllü saflaştırmaya çalışan kimse. (İTS)

Derviş Hücresi (Halvethane): Salikin tek başına ibadet ettiği, inzivaya çekildiği köşe. Tekkelerin ve bazı mescitlerin çevresinde yapılan, kapalı, karanlık ve daracık hücre ve odalar. (TTS)

Halvetiyye (Halvetilik): Abdullah Sıracüddin Ömer İbn-i Eşşeyh Ekmelüddin-ül Ehci tarafından tesis olunan tarikatın adıdır. (OTDTS)

Harem: Herkesin girmesine müsaade edilmeyen yer. Kadınlara mahsus oda. (TDKS) Sarayla konakların ve evlerin kadınlara mahsus kısmına verilen addır. Bu yere “harem dairesi” de denirdi. (OTDTS)

Hünkâr Mahfili: Camilerde padişahlar için yapılmış olan yerlere verilen addır. Bu mahfiller selatin camilerin zemininden yüksek olarak yapılır ve caminin iç kısmını görmek için kafes konulurdu. Padişahlar camiye gelince burada maiyetleri erkaniyle namaz kılarlar, cemaatle temas etmezlerdi. (OTDTS)

Kaçgöç: Dinsel bir anlayışla kimi Müslüman kadınların erkeklerle görüşmemeleri, birarada oturup konuşmaktan kaçınmaları (*TDKS*) İslam geleneğinde kadınların yabancı erkeklere görünmemeleri, onlarla bir arada bulunmamaları (Eski dilde: Namahremlilik) (*ML*)

Mahfil: Toplantı yeri.. Camilerde parmaklıkla ayrılmış yüksek yer. (*TDKS*) Camilerde etrafı parmaklıkla çevrilmiş yahut yerden yüksek yapılmış olan yerin adıdır. (*OTDTS*)

Maksure: Camilerin kenar ve köşelerine yapılan, etrafı parmaklıklı, zeminden bir parça yüksekçe yerler hakkında kullanılan bir tabirdir. (Ziyade yüksek olursa “mahfil” denir.) (*OTDTS*)

Meşihat: Şeyhlik (*TDKS*) şeyhlik, mürşitlik yerine kullanılan bir terimdir. Şeyhülislamlık hakkında da kullanılır (Makam-ı Meşihat, Meşihat-ı İslamiyye) (*OTDTS*)

Meşruta: Satılmamak koşulu ile bir kimseye, kalıçılara ya da bir kuruluşa verilmiş mülk(*TDKS*) Camilerin imam, müezzin, hatip ve diğer hizmet sahipleriyle, hastane, imaret gibi müesseselerde çalışanların ikametine tahsis olunan yerler. (*OTDTS*)

Neogotik: Yaklaşık olarak 1140 civarında gelişmeye başlayan ve XIII. Yüzyıldan itibaren tüm Avrupa'ya yayılan sanat ve mimarlık üslubu olan Gotik akımının 1250 yılları sonrası aldığı isim. Gotik Üslup Avrupa'da XVI. yüzyılda ortadan kalkmıştır. (*SKTS*)

Niyaz Penceresi: Hacet penceresi. Dua etmek ya da dilekte bulunmak için önünde durulan türbenin kapısı (penceresi) (*TDKS*) Tekkelerin türbe pencerelerine verilen aD.3. (*OTDTS*) Türbelerde önünde dua edilen ve yatırın kabri üzerindeki sandukaların görüldüğü pencere(*TTS*)

Pir: Bir tarikat ya da sanatın ilk kurucusu.. Tarikat kurucusu(*TDKS*) Şeyh, mürit(*TTS*) Bir tarikatın kurucusu olan veya o tarikata girmiş kimselerin kendisine bağlandıkları kimse, tarikat şeyhi (*İTS*)

Pir-i Sani: Tarikatın ikinci kurucusu, tarikatı yeniden düzene koyan şeyh (*TTS*)

Post:Şeyhlik makamı, tarikat pirinin makamı (*İTS*)

Postniş: Tarikatlarda şeyhlik orunu(*TDKS*) Tekkenin şeyhi hakkında “posta oturan” manasına gelen “postnişin” terimi kullanılır. (*İTS*)

Taç, Tac-ı Şerif: Tarikatlarda şeyhlerin giydikleri başlık(*TDKS*) Tarikat şeyhlerinin ruhani saltanat ve manevi devlet simgesi olarak giydikleri külah. Her tarikat şeyhinin farklı bir tacı vardır. Taç giyinmenin belli birtakım şartları ve usulü vardır. (*TTS*) Birkaç türlü tacı olan tarikatlar vardır. Örneğin Halvetiyye'nin dal, halı, yekta adı verilen üç türlü tacı vardır.(*OTDTS*)

Tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer, dergâh(*TDKS*) Tarikat mensuplarının oturup kalkmalarına, ayin icra etmelerine mahsus yere verilen addır. (*OTDTS*) Tekke-gah, dervişlerin ve tarikat ehlinin toplanıp şeyh ve halifesinin yönetimi altında zikir, ayin ve ibadet ettikleri, seyr ve sülukla meşgul oldukları, nefis terbiyesi gördükleri, ruhen ve ahlaken eğitilip olgun ve yetkin kişiler haline geldikleri yer. Ribat, dergah, asitane, düveyr, savmaa, mescit, mihrap ve zaviye gibi çeşitli adlar alır.Tekkeye Mecazen meyhane, humhane, ateş-gede gibi isimler de verilir. (*TTS*) Bir şeyhin idaresi altında, dervişler grubunun dayandıkları zikir, mukabele ve çile ile uğraştıkları özel yer. (*İTS*)

Tevhidhane: Tekkelerin bazısında sema ayini icra edilen yere verilen addır. Kenarlarda 70 cm'lik keçeler bulunurdu. Sema boş olan orta mekanda yapılır, kenarlarda herkes oturabilirdi. (*OTDTS*)

Türbe: Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı(*TDKS*) Ölünün gömülü bulunduğu mezarın üstüne yapılan binaya verilen addır. Arapça ölünün gömüldüğü toprak , yer demek olan türbe, etrafı çevrilmiş, yahut üstü örtülmüş mezar yerine kullanılmıştır. (*OTDTS*) Bir ermişin ve yatırın kabrinin bulunduğu üstü kapalı mekan, ziyaret yeri. (*TTS*)

Selamlık: Misafirlere ve erkeklerin girmesine müsaade edilen yer(*TDKS*) Konaklarda erkeklere mahsus daireye verilen addır. Bunun yerine “Selamlık Dairesi” de kullanılırdı. Selamlık tabiri, konak sahibinin selam ve arz-ı ihtiram için gelenleri burada kabul etmesinden meydana gelmiştir. (*OTDTS*)

Sertarik: Şeyh Muavini(*TDKS*)

Şeyh: Terikat Kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse, Tarikat büyüğü veya tarikat kollarından birinin başında olan kimse(*TDKS*)

Zakir, Zakirbaşı: Zikreden, zikir meclisinde zikir ayinini idare eden, musiki usulüne göre ilahiler okuyup zikredenleri coştüren kimse(*TTS*) Tekkelerde ayin sırasında dervişlerin zikirlerini kızıştırmak için musiki usulüyle ilahiyyat okuyanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. (*OTDTS*)

Zikir: Anma, söyleme, sözünü etme .. Bir tarikata bağlı olanlar için Tanrı'nın adını arda söyleme işi (Zikir çekmek) (*TDKS*) Allah'ı anmak ve hatırlamak. Tarikat ehlinin belli kelimeleri ve ibareleri belli zamanlarda, belli sayıda, belli bir edep dahilinde düzenli olarak söylemeleri (*OTDTS*) Tarikat ehlinin ve sufi cemaatlerinin bir yerde toplanıp şeyh ve halifesinin gözetiminde belli ibareleri belli bir hareket düzeni içinde söylemeleri. Söylenen sözlerin ve hareketlerin ritmik olması icap eder. (*TTS*) Teşbih ile ve çeşitli şekillerde Esmâülhüsna'yı söyleme, vird çekme, belirli duaları belli miktarlarda ve belli şekilde okuma anlamında kullanılan bir terim. (*İTS*)

KISALTMALAR

A.g.e.:Adı Geçen Eser

A.e.:Aynı Eser

DBİA: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994)

İKSA: İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi (Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 1983)

İTS: İslami Terimler Sözlüğü (Dr. Hasan Akay, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993)

ML: Meydan Larousse (Meydan yayınevi, İstanbul,1981)

OTDTS: Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü (Mehmet Zeki Pakalın, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983)

SKTS: Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü (Metin Sözen, Uğur Tanyeli, Remzi Kitabevi, 1999)

TDKS: Türk Dil Kurumu Sözlüğü (Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankare, 1983)

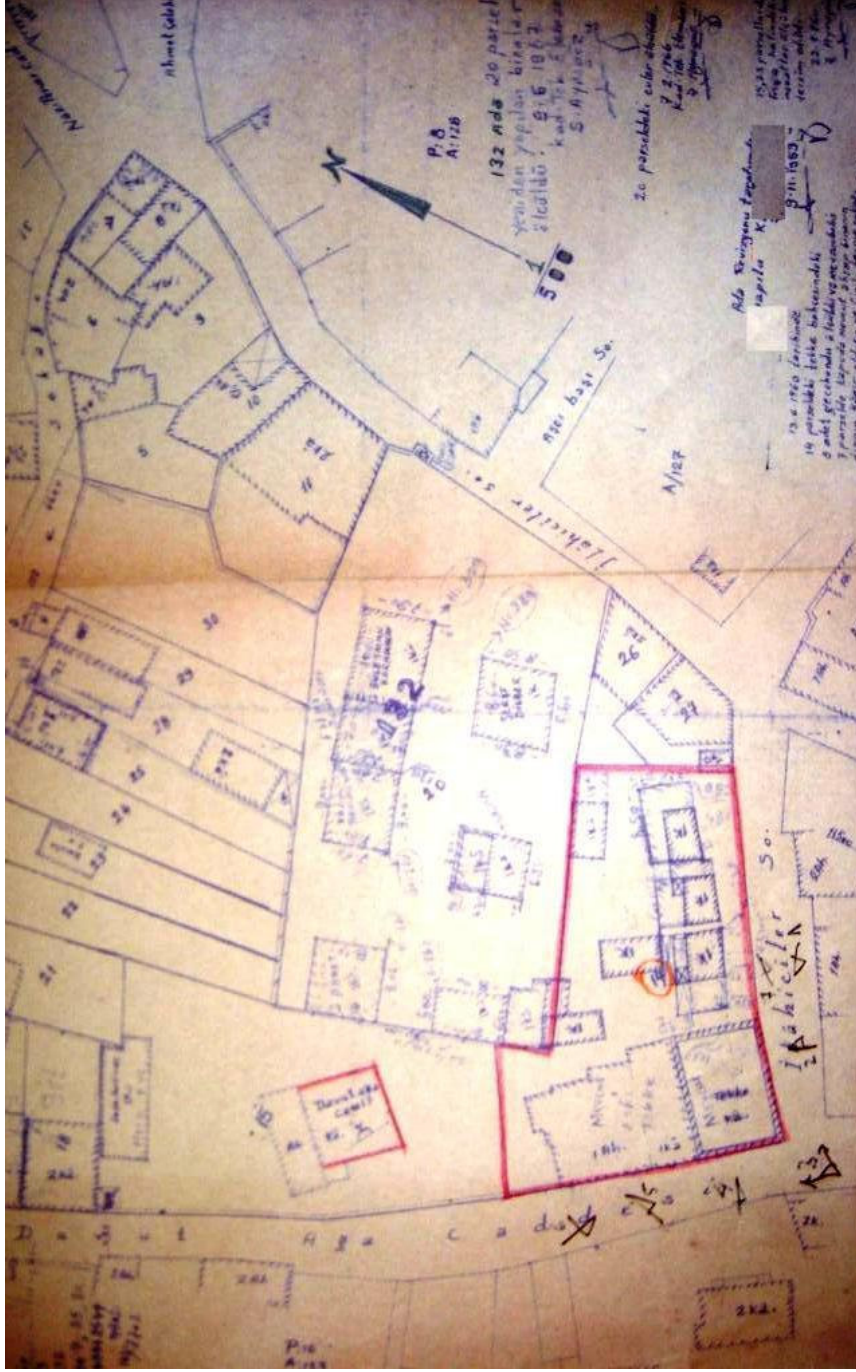
TTS: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü (Prof. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınevi,2001)

EK A- ÇİZİMLER

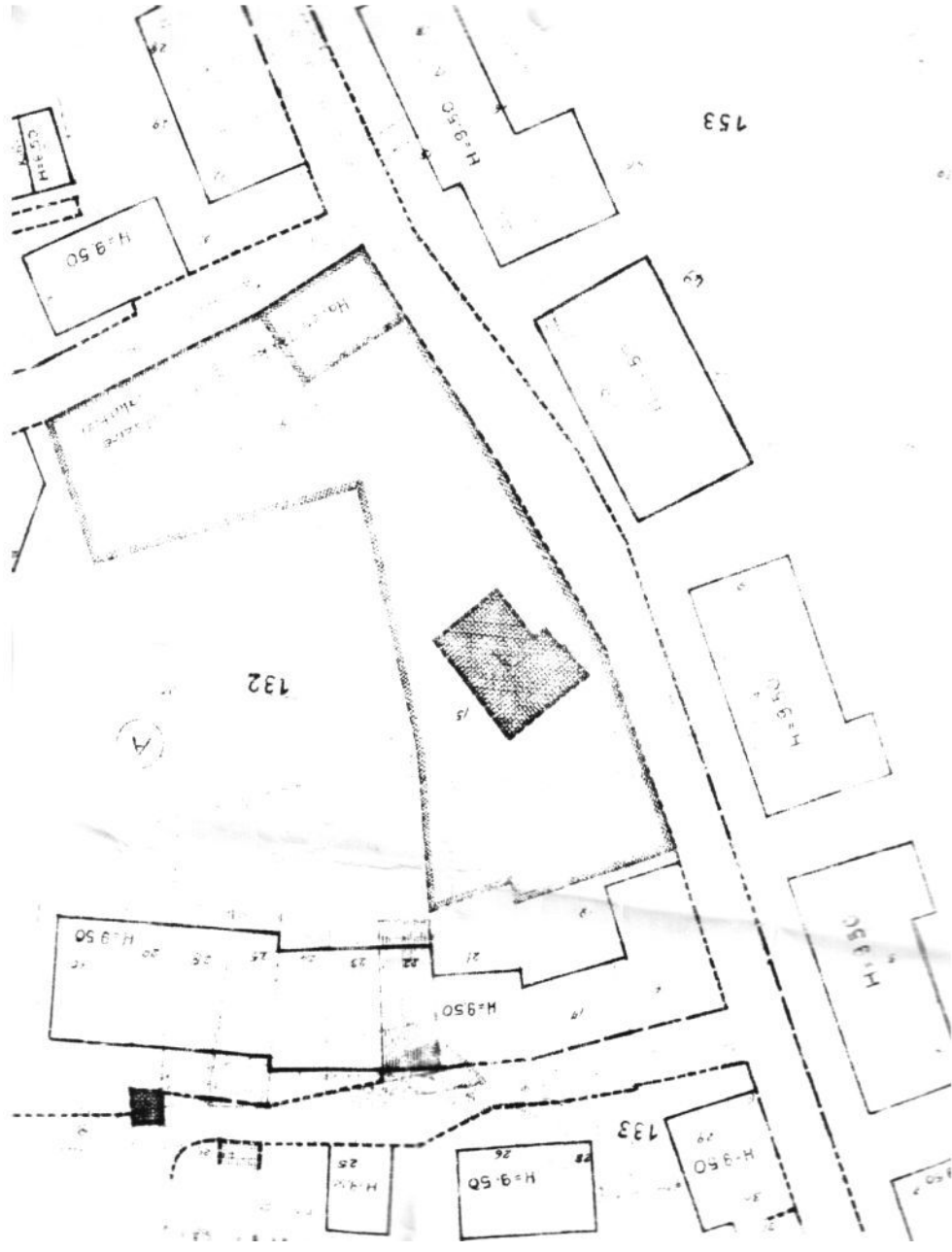
EK B- HARİTALAR

HARİTA B.3.1 Sertarikzade Tekkesi 1959 Tarihli Kadastral Plan (İstanbul II numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi).....	138
HARİTA B.3.2 Sertarikzade Tekkesi Kadastral Plan (Eyüp Belediyesi Arşivi)	139
HARİTA B.3.3 Sertarikzade Tekkesi Arsası -Röperli Kroki.....	140

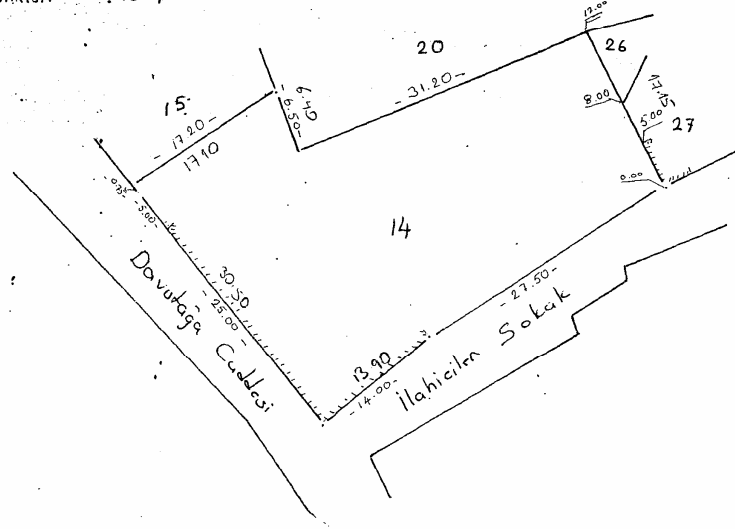
HARİTA B.3.1 Sertarıkzade Tekkesi 1959 Tarihli Kadastral Plan (İstanbul II numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi)

HARİTA B.3.2 Sertarıkzade Tekkesi Kadastral Plan (Eyüp Belediyesi Arşivi)

RÖPERLİ KROKİDİR

İli : İstanbul
İlçesi : Eyüp
Mah. - Köyü : N. Mustafa Paşa
Pafta : 9
Ada : 132
Parsel : 14
Fen No. : 1235
Miktarı : 1024.00

Yukarıda yazılı ebatlara göre
huzurumuzda tesbit edildi.
23/11/1959.

Esn-Memur
Stajyer Müh.
Sükran TANER

Sükran TANER

Makbuz Tarih No. :
! 3-1951 Tarih ve 124/27 Sayılı Tammim
madde'si hükmüne yerilmiştir.

ORTULU
D. H. M. Şe
Resmî Mühür

HARİTA B.3.3 Sertarikzade Tekkesi Arsası -Röperli Kroki

EK C-FOTOĞRAFLAR

Foto C.3. 1. Davutağa Caddesi Cephesi-1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 2 . İlahiciler Sokak Cephesi-1945(Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 3 Sertarikzade Tekkesi Niyaz Penceresi (Tevhidhane) 1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

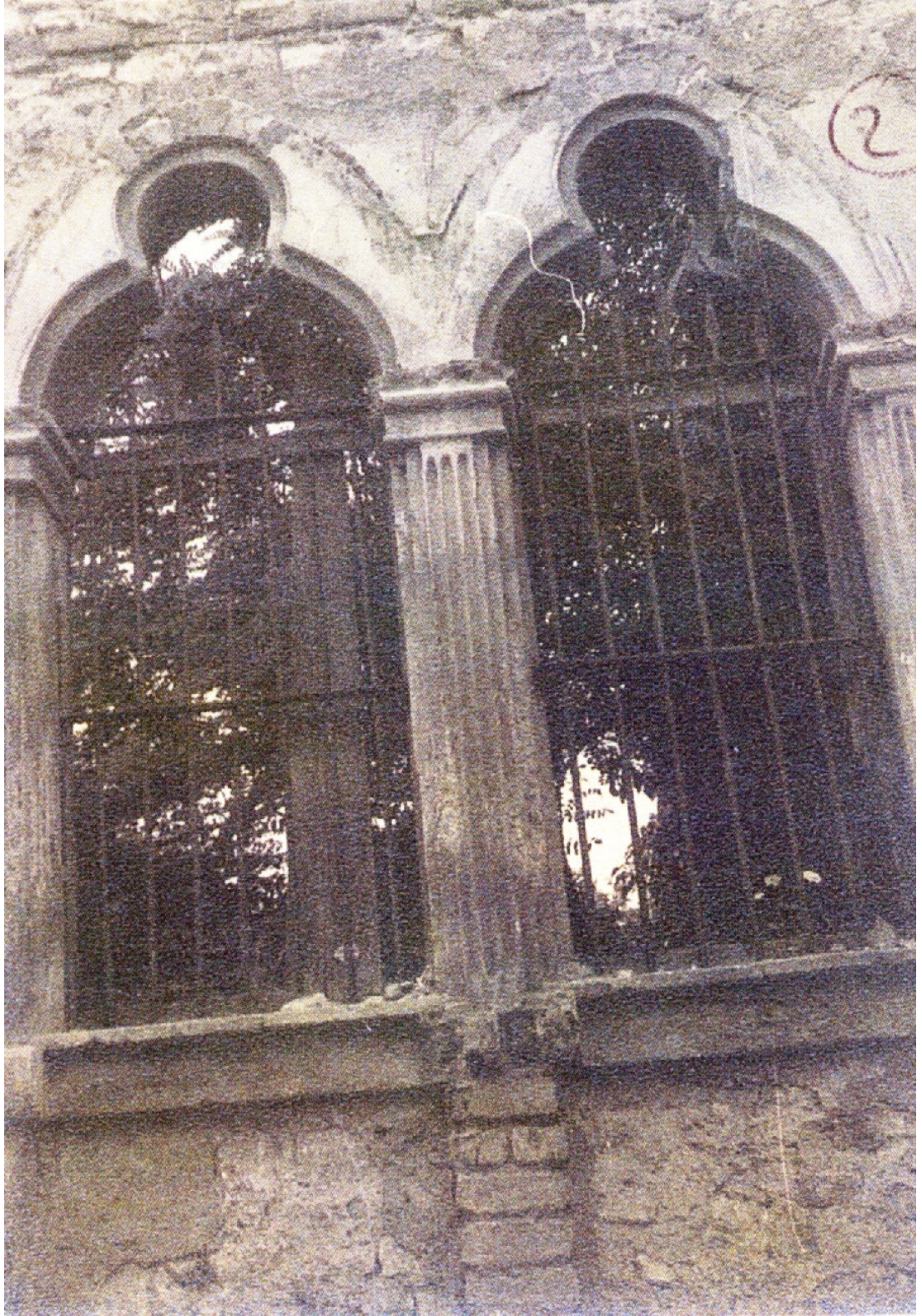

Foto C.3. 4 Sertarikzade Tekkesi –Tevhidhane Niyaz Penceresi 1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 5 Sertarikzade Tekkesi Niyaz Penceresi – 1945 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

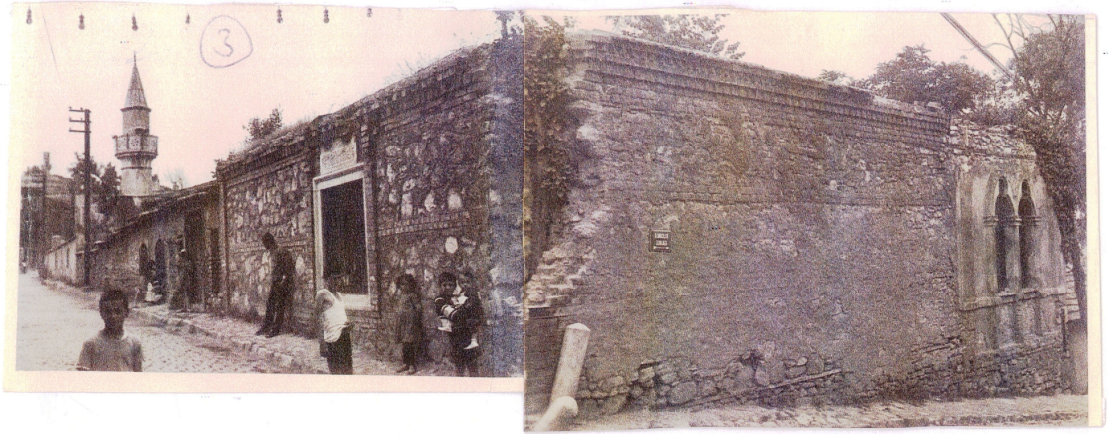

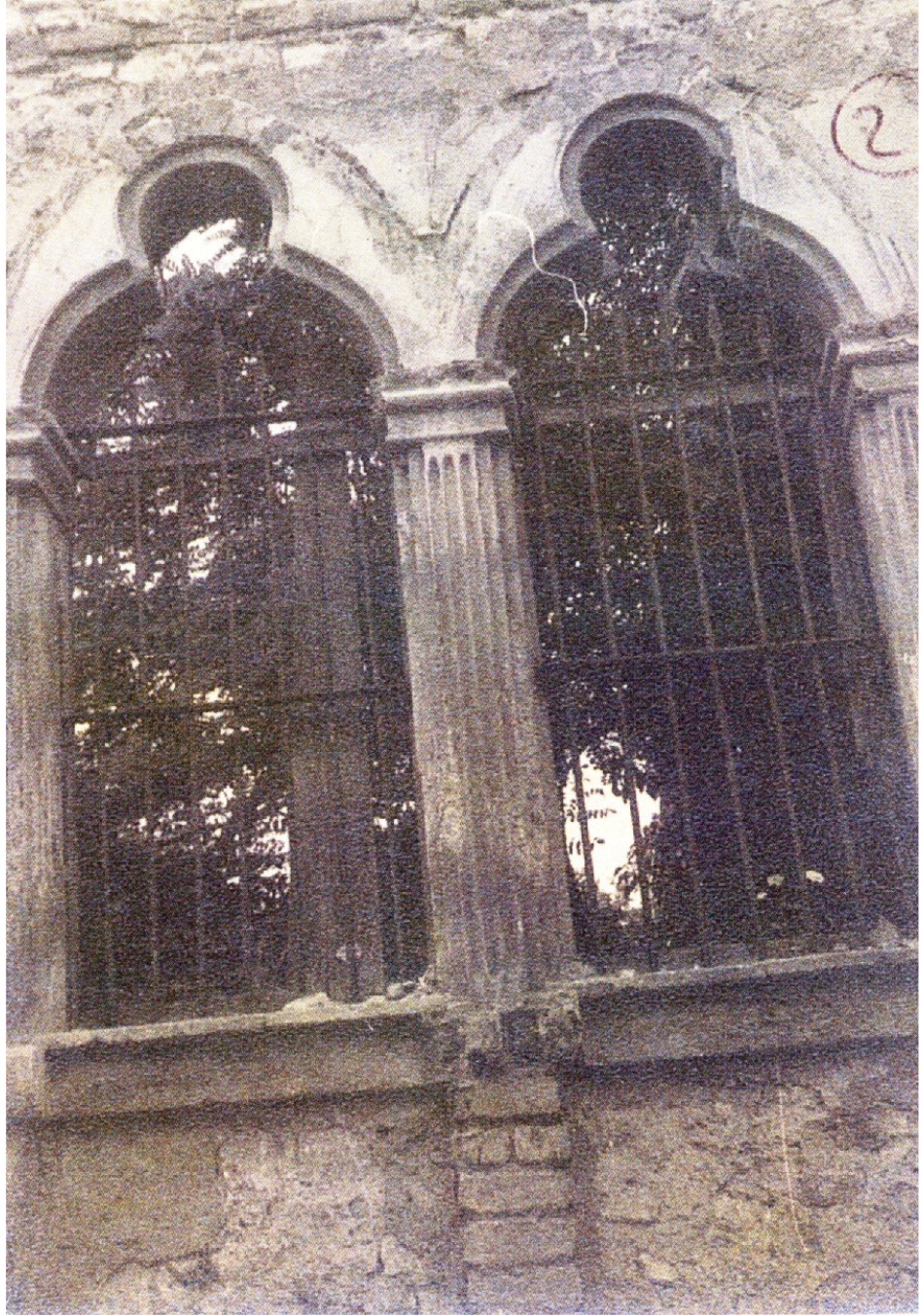
Foto C.3. 6 Sertarikzade Tekkesi Türbe Penceresi 1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 7 Sertarikzade Tekkesi İlahiciler Sokak Cephesi 1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

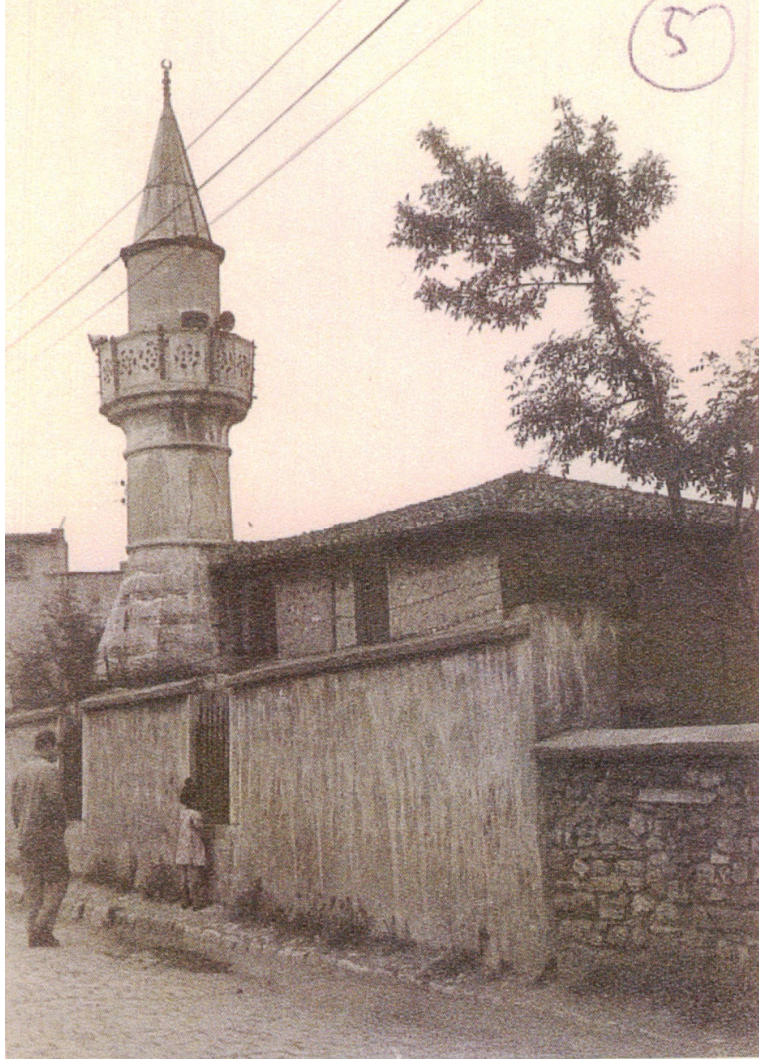
Foto C.3. 8 Sertarikzade Tekkesi –Genel Görünüm (Tevhidhane –Türbe) 1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 9 Sertarikzade Tekkesi Türbe Pencereleri-1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 10 Sertarikzade Tekkesi Niyaz Penceresi -1969 (Arkeoloji Müzesi Eski Eserler Encümen Arşivi)

Foto C.3. 11 Davutağa Cami-1969

Foto C.3. 12 Sertarikzade Tekkesi'nin arsasındaki gecekondular -1969

SERTARİKZADE TEKKESİ- 2005 FOTOĞRAFLARI

Foto C.3. 13 İlahiciler Sokak'tan tevhidhane-türbe

Foto C.3. 14 -Türbe

Foto C.3. 15 Tevhidhane Güneybatı Köşesi

Foto C.3. 16 Davutağa Caddesi -Niyaz Penceresi

Foto C.3. 17 Selamlık zemin kat duvarı

Foto C.3. 18 Türbe –beton sandukalar

Foto C.3. 19 Trbe ieriden

Foto C.3. 20 Hazireden türbenin arkası

Foto C.3. 21 Tevhidhane içi -mihrap

Foto C.3. 22 Niyaz Penceresi

Foto C.3. 23 Niyaz penceresi -içeriden

Foto C.3. 24 Selamlık duvarı-içeriden

Foto C.3. 25 Türbenin arkası (Çıkmaz sokak)

Foto C.3. 26 Türbe duvarı dış köşe-Detay

Foto C.3. 27 Neogotik-ikiz türbe pencereleri –içeriden

Foto C.3. 28 Tevhidhane–dikme

Foto C.3. 29 Türbe Penceresi-Detay

Foto C.3. 30 Tevhidhane Köşesi- putrel

Foto C.3. 31 Hazire içinden –kalan mezar-

Foto C.3. 32 Giriş taşlığı ve merdiven

Foto C.3. 33 Hazire içinden mezar ve giriş

Foto C.3. 34 Tevhidhaneden, selamlık ve giriş taşlığı

Foto C.3. 35 Tekkenin yanındaki Davutağa Mescidi

Foto C.3. 36 Selamlık bitiminde arsayı işgal etmiş olan gecekondular

Foto C.3. 37 Hava Fotoğrafi- 1937 MSÜ Arşivi

Foto C.3. 38 Sertarikzade Tekkesi'nin bugünkü (2007) konumu

EK D-SERTARİKZADE TEKKESİ'NE AİT YAZIŞMA VE KURUL KARARLARI ÖZETLERİ

19 Kasım 1968

İstanbul Belediyesi İmar Ve Planlama Müdürlüğü'nce Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'na ;

Eyüp Nişanca mahallesi, Davutağa Caddesi 9 pafta 132 ada 14 parseldeki arsa 1942 tastik tarihli Eyüp imar planında ağaçlandırılacak alan kapsamındaki arsa için inşaat müsaadesi verilmek üzere, eski eserler bakımından sakınca bulunup bulunmadığı hususundaki dilekçe (Bkz- Ek D1)

10 Ocak 1969

Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun sözkonusu parselde yapılacak inşaata dair Belediye Başkanlığı'nca gönderilen yazı üzerine yapılan müzakere sonucu 4392 sayılı kurul kararı;

Sözkonusu parselde halen harap Şeyh Raşit Tekkesi ve müstemilatı bulunduğundan mevcut kalıntıların muhafazası için 9 pafta, 132 ada, 14 parselde inşaata müsaade edilemeyeceğine karar verildi. (Bkz- Ek D2)

31 Ocak 1969

Verilen karar üzerine Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne;

Tarihi ve hatta mimari hüviyeti olan tekke binasının haraplıktan kurtarılmasının, acil onarımların yaptırılmasının ve sonucunun bildirilmesinin talep edildiği yazı (Bkz- Ek D3)

15 Ocak 1977

Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 9591 sayılı tescil kararı;

Kaynaklarda Sertarikzade Tekkesi olarak isimlendirilen 132 ada 14 parseldeki yapı Halveti Tekkesi yeri ve hazire kalıntısı olarak tescil edilmiştir.

8 Ekim 2004

İstanbul ili Eyüp ilçesi Belediye Başkanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'nden, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü'ne:

Yapının onarım ve restorasyonunun yapılarak uygun fonksiyonlar verilmesi kaydıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Eyüp Belediyesi'ne ön tahsisi yapılan Ebul Hayır Ahmet Efendi Vakfı'ndan kaynaklarda Sertarikzade Tekkesi olarak geçen mihrap nişi, kargir duvarları ve haziresi günümüze ulaşmış, ahşap çatısı çökmüş olup harap haldeki haziresi 1990'larda temizlenerek düzenlenmiş olan tekkenin rölöve restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanabilmesi için gerekli olan kazı izninin verilmesi hususunda dilekçe yazısı(Bkz- Ek D4)

12 Ekim 2005

Eyüp Belediye Başkanlığı'nca kazı izni istenmesi üzerine İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1353 sayılı kararı;

Sertarikzade Tekkesi'nin temel izlerinin araştırılabilmesi ve temel rölövesinin hazırlanabilmesi için Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü denetiminde araştırma kazısı yapılabileceğine, yapının ne zaman ve nasıl yıkıldığının Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne sorulmasına karar verildi. (Bkz- Ek D5)

17 Ekim 2006

Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü tarafından İstanbul II Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na yazılan kazı raporu sonucu;

Taşınmaz üzerindeki molozlar kaldırılarak arazi temizlenmiş, arazinin geniş olması sebebiyle taşınmazın üzerinde belli yerlerde sondaj çukurlarının açılması cihetine gidilerek temel araştırma çalışmalarına başlanılmıştır. Çalışmalar sonucunda açılan sondaj çukurlarında herhangi bir temel izine rastlanılmamıştır. Sadece parselin orta kesiminde künk boruları bulunmuştur. Kaçak olarak yapılan gecekonduların yapımı sırasında tekke temellerinin tahrip edildiği düşünülebilir.

Türk Ve İslam Eserleri Müzesi Uzmanı Arkeolog Ali Serkander Demirkol

(Bkz- Ek D6)

19 Eylül 2006

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden, İstanbul II Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na;

Taşınmaza ilişkin herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanılmadığına dair cevap yazısı

07 Mart 2007

İstanbul II Numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 896 sayılı kararı;

İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Nişanca Mustafa Paşa Mahallesi, Davutağa Caddesi 132 ada 14 parselde bulunan taşınmazın rölöve ve restitüsyon projesinin kurulumuza getirilmesine karar verildi. (Bkz- Ek D7)

BELGELER

BELEDİYE REİSLİĞİ
İSTANBUL

İmar ve Planlama Müdürlüğü X

Sayı: 5162 M.T.S. 3935

Konu: İmar durumu hk.

Ekli : 1) 7 adet fotoğraf
2) Revizyon

6

GAYRİMENKUL ESERLER VE ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞINA

Eyüp, Nişanca mah. Davut ağa caddesi 9 pafta, 132 ada, 14 parsel sayılı yer 1/2000 ölçekli 1942 tasdik tarihli Eyüp imar plânında ağaçlandırılacak sahada kalmakta olup İmar Kanununun 33. c maddesine tabidir. İnşaat yapılamaz. Ancak plân programda olmadığı adı geçen parselde talep edildiği ve Belediye Encümeninden karar aldığı takdirde Yönetmeliğin 3.05 mad. göre muvakkat inşaat müsaadesi verilebilecektir.

Ekli revizyondan da müşahade edileceği üzere mezkûr parselde tekke binası ve gece kondular ile yanında Davutağa camii mevcuttur.

Adı geçen 14 parselde yukarıdaki şartlarda inşaat yapılması esnasında eski eserler yönünden sakınca bulunup bulunmadığı hususunda karar ve mütalâanızın gönderilmesini saygılarımla rica ederim.

Sedat ERKOĞLU
Belediye Reis Muavini

25 - VII - 1968

AL	KURULU
283	23.7.1968

D.3.1 -Belediye tarafından yapılmış, 23 07 1968 tarihli inşaat izni başvurusu

K A R A R

Toplantı No ve Tarihi : 182 - 10.1.1969
Karar No ve Tarihi : 4392 - 11.1.1969

Toplantı Yeri : i s t a n b u l

İstanbul Eyüp Nişanca mahallesi Davutağa caddesinde Davutağa Camii yanında 9 pafta, 132 ada, 14 parselde yapılacak inşaatla dair Belediye Başkanlığının 19.7.1968 tarih ve 5162/3935 sayılı yazısı okundu, müzakeresi yapıldı :

Söz konusu parselde halen harap şeyh rağit Tekkesi ve müstamilâti bulunduğundan mevcut kalıntıların muhafazası için 9 pafta, 132 ada, 14 parselde inşaatla müsaade edilemeyeceğine karar verildi.

BAŞKAN

Tahsin Öz

Tahsin Öz

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Bulunmadı

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

BAŞKAN VEKİLİ

Orhan Alsaç

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Bulunmadı

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Bulunmadı

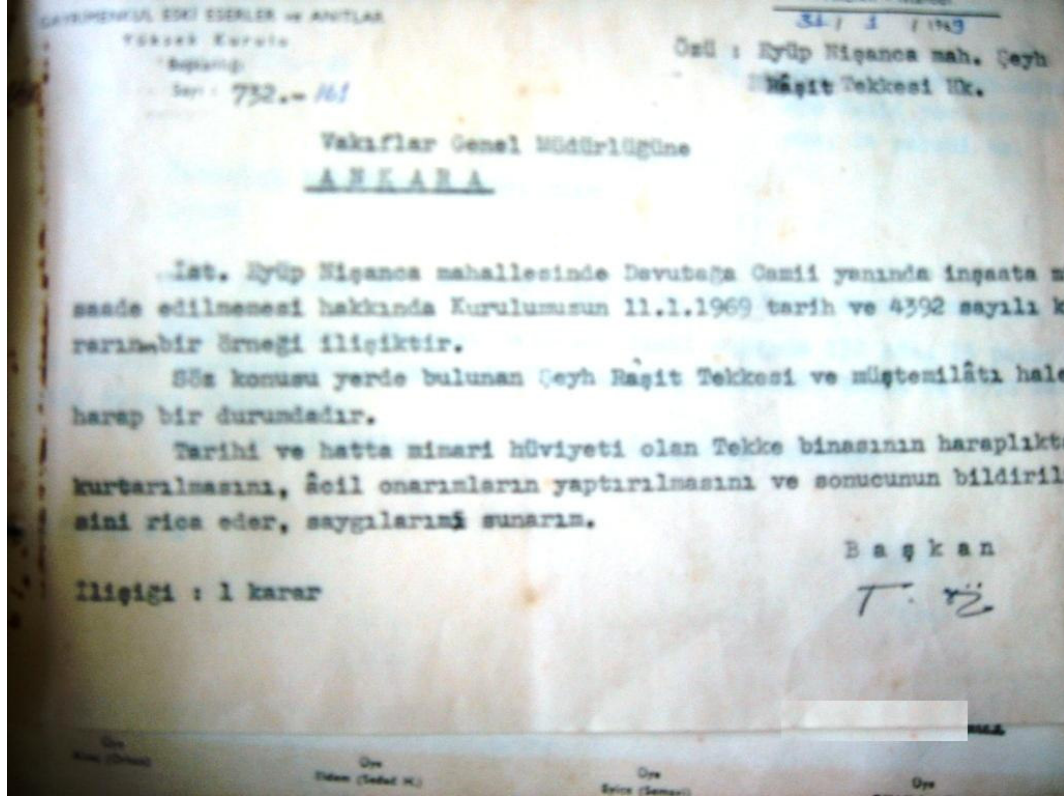
Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

Öz
Aksoy (Müfettiş)

D.3. 2 - Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun Tekke arsasına inşaat izni verilemeyeceğine ve muhafaza edilmesi gerektiğine ilişkin 10 01 1969 tarihli kararı

D.3. 3- Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Sertarikzade Tekkesi'nin onarılmasına ilişkin 10 01 1969 tarihli talebi

T.C.
İSTANBUL İLİ
EYÜP İLÇESİ
BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Araştırma Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü

27.10.2004

SAYI: 1197-6662
KONU:

8.10.2004

İSTANBUL I NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT
VARLIKLARINI KORUMA KURULU MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Her türlü bakım onarım ve restorasyonunun yapılması ve uygun olarak fonksiyonlar verilerek kullanılması kaydıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Eyüp Belediyesi'ne ön tahsisi yapılan Eyüp, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa caddesinde bulunan, 9 pafta, 132 ada, 14 parselde yer alan Ebul Hayır Ahmet Efendi vakfından Şeyh Murat Efendi Dergâhının, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması gerekmektedir.

15.11.1977 gün ve 9591 sayılı G.E.E. ve A.Y.K. kararı ile Halveti Tekkesi yeri ve Hazire kalıntısı olarak tescilli olan 132 ada, 14 parsel, kaynaklarda Sertarikzade Tekkesi olarak isimlendirilmektedir.

Davut Ağa caddesi ile İlahiciler sokağının birleştiği yerde sokağın sol köşesinde bulunan ve 1024 m2 yüz ölçümlü arsa üzerinde yer alan, 300 m2 bina alanına sahip olan, Sertarikzade Tekkesi 18.yy.ın başlarında inşa edilmiştir. Mihrap nişi, kagir duvarları ve haziresi günümüze ulaşmış olan tekkenin ahşap çatısı çökmüş olup, harap haldeki haziresi 1990larda temizlenerek düzenlenmiştir.

Söz konusu tekkenin rölöve projesinin hazırlanabilmesi ve plan şemasının ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olan kazı izninin verilmesi hususunda gereğini arz ederim.

1134

19.10.2004

Ahmet MALATYALI
Teknik Başkan Yardımcısı

EKİ: Ön tahsis protokolü örn.
Fotoğraf
Pafta

D.3. 4 Tekke'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Eyüp Belediyesi'ne tahsisi sonrası, Eyüp Belediyesi'nin 08.10.2004 tarihli kazı izni talebi

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 12.10.2005 - 121
Karar Tarih ve No : 12.10.2005 - 1353

Toplantı Tarihi
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, 132 ada, 14 parselde bulunan, kurulumuzun 15.1.1977 gün ve 9591 sayılı kararı ile belirlenen Eyüp Kentsel Sit alanı içerisinde bulunan, G.E.E. ve A.Y.Kurulu'nun 15.11.1977 gün ve 9591 sayılı kararı ile Halveti Tekkesi Yeri ve Hazire Kalıntısı olarak tescilli, Vakıf mülkiyetindeki, Eyüp Belediyesi'ne ön tahsisli, kaynaklarda Sertarıkzade Tekkesi olarak isimlendirilen söz konusu tekkenin rölöve projesinin hazırlanabilmesi ve plan şemasının ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olan kazı izninin istendiği Eyüp Belediye Başkanlığı'nın 8.10.2004 gün ve 1197-4442 sayılı yazısı okunda, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, 132 ada, 14 parselde bulunan Sertarıkzade Tekkesi'nin temel izlerinin araştırılabilmesi ve ve temel rölovesinin hazırlanabilmesi için Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü denetiminde araştırma kazısı yapılabileceğine, kazı sonrası rapor ve fotoğrafların kurula iletilmesine, söz konusu yapının ortada olmadığı bilindiğinden, ne zaman ve nasıl yıkıldığının Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden sorulmasına karar verildi.

BAŞKAN
Zekiye YENEN
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Cengiz ERUZUN
İMZA

ÜYE
Cem ERİŞ
İMZA

ÜYE
İhsan SARI
İMZA

ÜYE
M. Sinan KILIÇOĞLU
İMZA

ÜYE
Gülmar KADAYIFÇI
EYÜP BL. BŞK. TEM
İMZA

ÜYE
Alime ŞAHİN
VAKIFLAR BÖLG. MD. TEM
İMZA

ÜYE
Nihat MACİT
BÜYÜKŞEHİR BL. BŞK. TEM
İMZA

D.3. 5 Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun , Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü denetiminde kazı izni verildiği ve yapı ile ilgili bilgilerin Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne sorulması gerektiğine ilişkin 12 10 200 5 tarihli kararı.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR ve TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Türk ve İslam Eserleri Müzesi
Müdürlüğü

17.10.2006
S.n. Etiler
S.n. Mahram
3.11.2006 ✓

Sayı : B.16.0.KVM.4.34.00.00.MÜZ.700-3218
Konu : Eyüp 132 ada- 14 parsel
Sertarikzade Tekkesi

17/10/2006

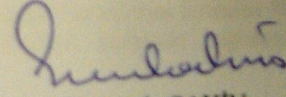
İSTANBUL II NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA
BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE

İLGİ a) (Mülga) İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün 08.11.2005 tarih ve 3466 sayılı yazısı ve eki (Mülga) İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 12.10.2005 tarih ve 1353 sayılı kararı.

b) Eyüp Belediye Başkanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğünün 24.11.2005 tarih ve 5067/6311 sayılı yazısı.

İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Nişanca Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, 9 pafta, 132 ada, 14 parselde bulunan Sertarikzade Tekkesinin temel izlerinin araştırılabilmesi ve temel röhbvesinin hazırlanabilmesine dair alınan ilgi (a) ve (b) yazıları eki Koruma Bölge Kurulu kararı gereğince Müzemiz Uzmanı Ali Serkander DEMİRKOL tarafından hazırlanan rapor ve ekleri yazımız ekinde iletilmektedir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Seracettin ŞAHİN
Müze Müdürü

EKLİ: 1 adet uzman raporu ve ekleri

DAĞITIM:

Gereği:

İSTANBUL II NUMARALI KÜLTÜR VE
TABİAT VARLIKLARINI KORUMA
BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜNE

T.9
K114
Bilgi: EYÜP BELEDİYE BAŞKANLIĞI
ARAŞTIRMA PLANLAMA VE
KOORDİNASYON MÜDÜRLÜĞÜNE
(Ek konmadı.)

D.3. 6- A Türk İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü'nün , arsamn gecekondularla kaplı olan kısmında tekkeye ait temel bulunamadığına ilişkin 17 10 2006 tarihli kazı raporu

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İLGİ: a) 06.12.2005 tarih ve 3912 sayılı yazınız ve eki (Mülga) İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün 08.11.2005 tarih ve 3466 sayılı yazısı ve eki (Mülga) İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 12.10.2005 tarih ve 1353 sayılı kararı.

b) 23.12.2005 tarih ve 4137 sayılı yazınız ve eki Eyüp Belediye Başkanlığı Araştırma ve Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğünün 24.11.2005 tarih ve 5067/6311 sayılı yazısı.

KONU:

İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Nişanca Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, pafta, 132 ada, 14 parselde bulunan Sertarikzade Tekkesinin temel izlerinin araştırılabilmesi ve temel rölevesinin hazırlanabilmesi için Müdürlüğümüz uzmanları denetiminde temel araştırma kazısı yapılması.

ARAZİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR HAKKINDA

Sertarikzade Tekkesine ilişkin olarak yapılan kütüphane araştırmaları sonucunda yeterli ve kayda değer bir bilgiye ulaşılamamış olup sadece Halveti Tarikatı için yapılmış bir tekke yeri olduğu bilinmektedir.

İlgi yazı eki (Mülga) İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı gereğince parsel üzerinde çalışmalara 23.03.2006 tarihinde başlamış ve 21.04.2006 tarihinde sona erdirilmiştir.

Taşınmaz Davutağa Caddesi ile İlahiciler Sokağının kesiştiği noktada köşe başında büyük bir alanı kapıyordu görülmektedir. Parsel üzerinde daha önceden bu alanda yapılan gecekonduların yıkılmasından sonra geriye kalan moloz yığınlarının parsel yüzeyine yayıldığı, Davut Ağa Camii kısmında tek veya iki kat şeklinde gecekonduların bazı bölümlerinin halen mevcut olduğu (Ek:4/F 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32), Davutağa Caddesi ile İlahiciler Sokağının kesiştiği yerde ise tekke yapısının tevhidhane kısmıyla hazire bölümünün bulunduğu görülmektedir. Bu yapı kompleksinin çatısı ve bir taşıyıcı duvar kısmı yoktur (Ek:4/F 1-8-10-26-35-39-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68). Taşınmaz diğer alanların ise boş durumda olduğu görülmektedir.

İlgi (a-b) yazı ekindeki Kurul kararında Sertarikzade Tekkesine ilişkin olarak Müdürlüğümüz denetiminde temel araştırma kazısı yapılması istemi sonucu öncelikle parsel perçinli emniyet tedbirleri alındıktan sonra ilk olarak taşınmaz üzerinde bulunan molozlar kaldırılarak arazi temizlenmiştir (Ek:4/F 33-34-35-36-37-38-39). Arazinin geniş olmasından dolayı taşınmaz üzerinde belirli yerlerinde sondaj çukurlarının açılması cihetine gidilerek temel araştırma çalışmalarına başlanılmıştır. Çalışmalar sonucunda açılan sondaj çukurlarında herhangi bir temel izine rastlanılmamıştır (Ek:4/F 40-41-42-43-44-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82). Sadece parselin orta kesiminde küçük boyutlu bir temel izi bulunmuştur (Ek:4/ 83-84-85-86-87-88).

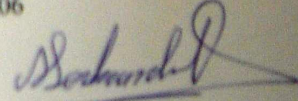
D.3.6-B

Parsel üzerinde yapılan çalışmalarda başkaca bir temel izine rastlanmadığından dolayı çalışma sonlandırılmış ve künk borularının olduğu alan hariç diğer araştırma çukurları herhangi bir tehlike oluşturmaması için kapatılmıştır.

SONUÇ

İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Nişanca Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, 9 pafta, 132 ada, 14 parselde bulunan Sertarikzade Tekkesine ilişkin olarak yapılan temel araştırmaları sonucunda; günümüzde kısmen ayakta kalabilmiş tevhidhane kısmıyla hazire bölümü hariç tekke yapısına ilişkin hiçbir temel izine rastlanamamıştır. Bunun da büyük bir ihtimalle burada kaçak olarak gecekonduların yapımı sırasında tekke temellerinin tahrip edildiği düşünülebilir. Bu nedenle yapının yeniden ihya sürecine ilişkin olarak ise Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 tarih ve 660 sayılı "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları" başlıklı İlke Kararının 3. Maddesi (Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon))'nde "Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılamamış ve/veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı-sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulanmasının koşulsuz sağlanmasına, ..." şeklindeki ifadeyi de göz önüne alırsak; Tekkenin yapıldığı dönemdeki benzer tekke yapı komplekslerinin araştırılarak bu konseptler doğrultusunda, bulunabilecek yazılı ve görsel kaynaklardan da yararlanılarak Koruma Bölge Kurulu Üyelerinin görüş ve yönlendirmeleri doğrultusunda yeniden kültürel, tarihi, sosyal, yönüyle, hazire ve tevhidhane kısımlarıyla birlikte Tekke yapısının yaşayan bir fonksiyon verilerle ihya edilmesi cihetine gidilmesinin uygun olacağı kanaatindeyim.

Durumu bilgilerinize saygılarımla arz ederim.17.10.2006

Ali Serkander DEMİRKOL
Arkeolog

Türk ve İslam Eserleri Müzesi Uzmanı

EK:

- 1) Kadastral Pafta
- 2) İmar Paftası
- 3) Hazire ve Tevhidhaneye ait çizim
- 4) Fotoğraflar (44 sayfa)

D.3.6-C

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul İl Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No: 7.3.2007-60
Karar Tarihi ve No : 7.3.2007-896

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul ili, Eyüp ilçesi, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, 132 ada, 14 parselde bulunan İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 15.1.1977 gün ve 9591 sayılı kararı ile belirlenen Eyüp Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 15.11.1977 gün ve 9591 sayılı kararı ile Halveti Tekkesi Yeri ve Hazire Kalıntısı olarak tescilli, Vakıf mülkiyetindeki, Eyüp Belediyesi'ne ön tahsisli, kaynaklarda Sertarikzade Tekkesi olarak isimlendirilen, 12.10.2005 gün ve 1353 sayılı karar ile söz konusu yapının ne zaman ve nasıl yıkıldığının sorulmasına karar verilen taşınmazla ilişkin herhangi bir bilgi ve belgeye rastlanmadığına belirtildiği Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğü'nün 19.9.2006 gün ve 393/142 sayılı yazısı ile rapor ve fotoğrafların iletildiği Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü'nün 17.10.2006 gün ve 3218 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

İstanbul ili, Eyüp ilçesi, Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Davut Ağa Caddesi, 132 ada, 14 parselde bulunan taşınmazın rölöve ve restitüsyon projesinin kuruluma getirilmesine karar verildi.

BAŞKAN
Metin TAPAN
(BULUNMADI)
EYE
Yakup ÇORUHLU

EYE
Hüseyin SRAHTAR

EYE
Ferhan HAS
İST.BŞHK.BEL.TEM

EYE
A. Şahin KARABACAK
İST.VAKIFLAR BÖLGE TEM

BAŞKAN YARDIMCISI
Hale ÇIRACI

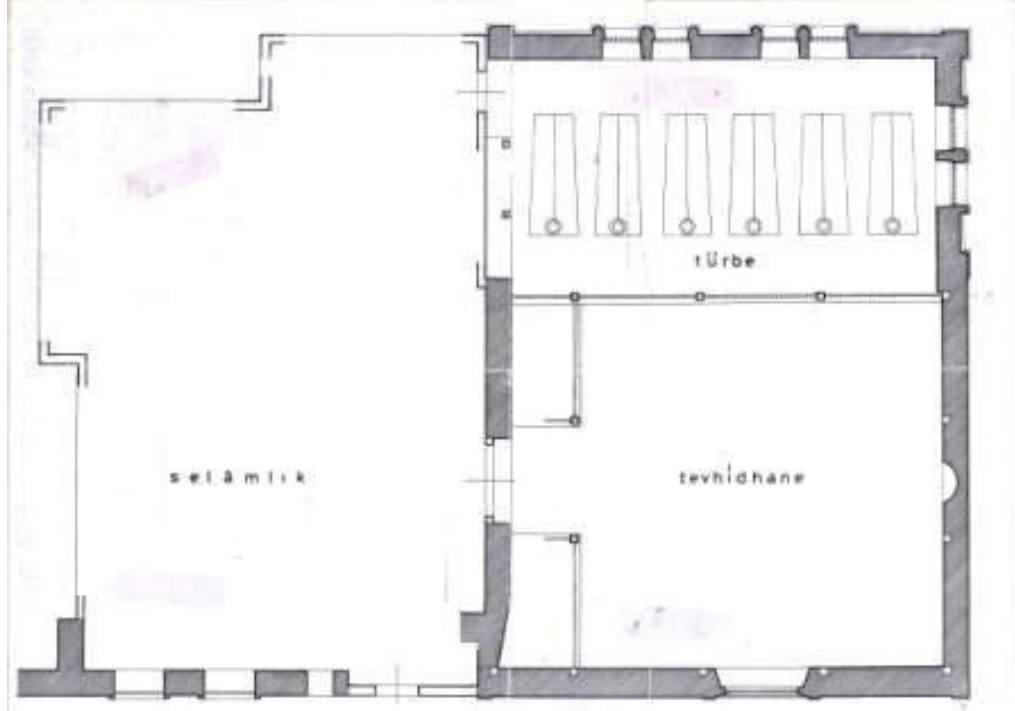
EYE
Ömer ÖRMAN

EYE
Sait KARABULUT

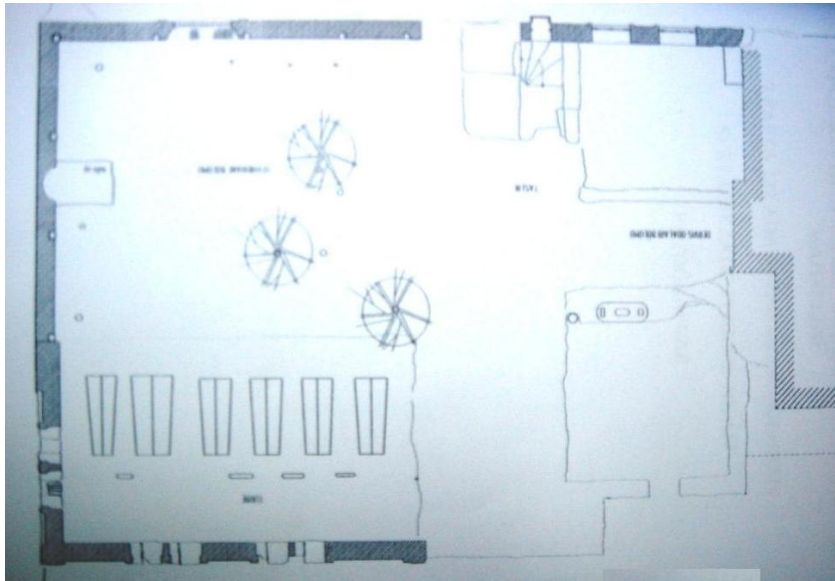
EYE
Gülşur KADAYIÇI
EYÜP BŞH EDİYE TEM

D.3. 7- Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun , Tekke ile ilgili bilgi ve belge bulunamadığına ve Eyüp Belediyesi'nden rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin istenmesine ilişkin 07 03 2007 tarihli kararı

EK E- YAPI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Şekil E.3.7- Tevhidhane-türbe plan restitüsyonu (Prof Dr. M. Baha Tanman)

Şekil E.3.8-Kazı sonrası Etüp Belediyesi'nin hazırladığı plan rölovesi

EK F-İNCELENEN TEKKELERİN ALFABETİK LİSTESİ

1. Afife Hatun Tekkesi	71
2. Baba Haydar Mescidi Ve Tekkesi.....	40
3. Bahariye Mevlevihanesi.....	77
4. Balçık Tekkesi.....	68
5. Cafer Paşa Külliyesi	42
6. Cemalizade Tekkesi.....	45
7. Evlice Baba Tekkesi	79
8. Hasan Hüsni Paşa Tekkesi.....	80
9. Hatuniye Tekkesi.....	74
10. Hüsrev Paşa Külliyesi.....	72
11. İslambey Mescidi Ve Tekkesi.....	37
12. Kalenderhane Tekkesi	54
13. Karyağdı Tekkesi.....	67
14. Kaşgari Tekkesi	58
15. Kuyubaşı Tekkesi.....	75
16. Molla Çelebi Tekkesi.....	46
17. Mustafa Paşa Tekkesi.....	60
18. Sertarıkzade Tekkesi.....	90
19. Sivasi Tekkesi.....	47
20. Sultan Osman Tekkesi	63
21. Şah Sultan Cami Ve Tekkesi.....	36
22. Şeyh Murad Tekkesi	50
23. Şeyh Selamî Efendi Tekkesi.....	65
24. Şeyhülislam Tekkesi	57
25. Ümmî Sinan Tekkesi	69
26. Vezir Tekkesi.....	63
27. Yahyazade Tekkesi	41
28. Yavedud Tekkesi	48